

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

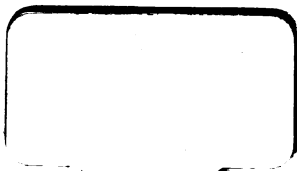

GIFT OF
HORACE W. CARPENTIER

730
K14
m

1869

TECHNICAL SPECIFICATIONS

1. General description of the project and its objectives.

2. Detailed technical specifications and requirements.

3. Materials and components to be used.

4. Manufacturing process and quality control measures.

5. Safety and health considerations.

6. Environmental impact and sustainability.

7. Project timeline and milestones.

8. Budget and cost estimation.

9. Risk assessment and mitigation strategies.

10. Conclusion and next steps.

Bombay Sanskrit Series.

No. VI.

THE MÂLAVIKÂGNIMITRA.

[The main body of the page is mostly blank with some faint, illegible markings and a vertical line on the right side.]

UNIV. OF
THE PENNSYLVANIA

MĀLAVIKĀGNIMITRA,

A SANSKRIT PLAY,

BY

KĀLIDĀSA.

EDITED WITH NOTES

BY

SHANKAR P. PANDIT, M.A.,
SENIOR DAKSHINA FELLOW, DECCAN COLLEGE,
&c. &c. &c.

Registered under Act XXV. of 1867.

Bombay:
GOVERNMENT CENTRAL BOOK DEPOT.

1869.

१० वी
अध्याय

BOMBAY:
PRINTED AT THE EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLA.

Carpenter

CRITICAL NOTICE.

The present edition of the *Mālavikāgnimitra* is based upon a collation of seven MSS., six of which are written in the Devanāgarī and the remaining one in the Telagu character. They are as follows :—

(1) A MS. in the office of the Secretary to the Dakshinā Prize Committee and originally belonging to Mr. Ganesh Shāstrī Lele. It is altogether a recent MS., not being older than six years. It contains thirty-four and a half oblong leaves, of thick blue paper, and is written in a bold and legible hand. Its colophon is इति कालिदासविरचितमालविकाभिभिप्रनाम नाटकं समाप्तम् ॥ श्रीभूयल्लेखकपाठकयोः ॥ ७ ॥ शके १७८५ रुधिरो-द्रारिनामसंवत्सरे भाद्रपदशुक्ल १२ द्वादश्यां गुरुवासरे लेखनं परिपूर्णमस्तु ॥ शुभं भवतु ॥ यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ॥ यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न विद्यते ॥ १ ॥ जलाद्रक्षेत्थलाद्रक्षेद्रक्षेत्त्रिथिलबन्धनात् ॥ मूर्खहस्ते न दातव्यं एवं वदति पुस्तकं ॥ २ ॥ भयपृष्ठिकटिग्रोवा स्तब्ध-दृष्टिरधोमुखम् ॥ कष्टेन लिखितं मन्थं यत्नेन परिपालयेत् ॥ ३ ॥ I have called this MS. A.

(2) Another MS., belonging to Mr. Govind Shāstrī Nirantara of Nassick, a very correct and reliable one. It ends with the couplet : सप्तसप्ताश्वसु-[कु?]-मिते राक्षसाह्वयवत्सरे । निरन्तरो-पाभिधेन गोविन्देन व्यलेखि यत् ।, and thus bearing the date S'āl. 1777, i.e. A.C. 1855. Besides having been copied, it seems, from a

very correct original, it contains explanatory remarks here and there in the margin of the leaves. I have called this MS. B.

(3) A third MS., a very neatly written and trustworthy copy; though bearing no date, it appears to be from 75 to 100 years old. This also belongs to a Shâstrî at Nassick. I have designated this MS. by the letter C.

(4) This also comes from Nassick. It bears the following colophon:—

मयूरेश्वरपन्तेन श्रीमद्रामतनूभुवा ।

संपादितं मालविकाभिमित्रं नाम नाटकम् ॥

विङ्गलोपनाम्नो धुण्डिराजस्येदं मौल्येन संपादितम् । This likewise is a very carefully copied MS., and corrected, like all the MSS. here described, *secunda manu*, with the aid of another MS. Though bearing no date, it appears equally old with the last preceding. It is accompanied by a Sanskrit translation of the Prâkrit passages appended with a separate paging at the end. I have named this MS. D. These three MSS., B, C, D, were kindly procured for me by my friend Mr. Govind K. Sabde.

(5) Another MS., lent me by Mr. Ganesh Shâstrî Lele of Trimbakes'war. It bears the date S'âl. 1710, *i. e.* A. C. 1789, as embodied in the colophon: व्योमेन्द्रद्रिक्भिर्युक्ते कालके शुक्रमासगे । शुक्ले शिवतिथौ चान्द्रे नाटकं लिखितमिदम् ॥ कृष्णसुतविश्वनाथेन लिखितम्. It is a very correct MS., containing 34 oblong leaves, of which the first is subsequently replaced by a different hand, marked at the end "गतपत्रप्रतिनिधिपत्रम्." In the margin of the MS. are given now and then short explanatory notes. It is a very correct and trustworthy MS. I have called it E.

(6) The sixth was kindly lent me by Mr. Pandurang Narayan, Kirloskar of Gurlhasûr, in the Belgaum Collectorate. It is an excellent MS., being written in a beautiful clear legible hand, remarkably correct, not only copied, it seems, by a conscientious and intelligent scribe, but also subsequently corrected by some one who understood the drama. The Prâkrit

passages in it are each accompanied by a Sanskrit translation immediately following it. It ends thus :—श्रीमत्कालिदासकृतं माल-
विक्रामिमित्रं नाम नाटकं संपूर्णमस्तु ॥ श्रीकाशीविश्वेश्वरार्पणमस्तु ॥ शके १७२६
रक्ताक्षी नामसंवत्सरे आषाढवद्य सप्तमी भानुवासरे मुकाम शिरहटी समाप्तः ॥
ग्रन्थसंख्या ११५० ॥७॥ The MS. is, therefore, just 65 years old. It contains forty-seven oblong leaves of a bluish kind of thick paper. I have given this the name F. The six MSS. from A to F were collated at first and the present edition prepared, with no expectation of obtaining more MSS. for collation. These six MSS. are designated "our MSS." in the Notes, critical and explanatory, accompanying the present edition. But through the kindness of Mr. Gangiah of Bangalore, I obtained, after the whole text had been put into type,

(7) An excellent MS. in the Telagu character, written on palmyra leaves, 23 in number. It is a very correct MS., almost free from error, having been copied by a Shâstri. It is forty-three years old, as we see from the following : श्रीरामभद्र-
गुरुचरणारविन्दाभ्यो नमो नमः । व्ययसंवत्सरे चैत्रबहुले १३ त्रयोदशी
गुरुवासरे नृसिंहसूरिसूनना योगानृसिंहेण लिखितमिदं नाटकं स्वकीयमेव
नान्यदीयम् । श्रीराम* । Though all the various readings of this MS., which I have named G, are not given in the foot-
notes, the principal of them have either, wherever it seemed

* It goes on thus :—

रागाख्यवाह्निमित्रं यन्नाटकं लिखितं मया ।
नृसिंहसूनना योगानृसिंहेण मुदायुतम् ॥
श्रीलक्ष्मीनरसिंहभूधरजरत्कारुण्यगङ्गानदी-
पाथोबिन्दुसरो नृसिंहतनयो योगानृसिंहाभिधः ।
श्रीमत्काव्ययवंशवारिधिविधुर्वर्षे व्यये चैत्रके
श्रीमन्मालविकाग्र -[sic.]-मित्रममलं दर्शे लिलेख स्वयम् ॥

The last stanza though carved like the whole MS. is yet uninked, and seems, accordingly, to have been subsequently added. This, as well as the exigencies of the metre, would account for the mention दर्शे as the date on which the MS. was written.

necessary, been adopted into the text of the present edition, or have been noticed in the Notes appended.

The seven MSS. are so characterized that they seem to belong to two families. A B C D E are certainly derived originally from one and the same source, as is proved by the fact of their reading a few passages in the same wrong way, *e. g.* शर्मिष्ठाया कृतिः for शर्मिष्ठायाः कृतिः (p. 22, l. 11), उपलभते for उपलभे (p. 103, l. 5). Of course, though originally belonging to the same source, probably D,* they have, subsequently to their genesis, been corrected, and therefore vary considerably from each other, as may be seen from the *variae lectiones* noticed in our foot-notes. MSS. F and G, on the contrary, form a separate family by themselves. This is apparent from both of them reading certain passages in one and the same way. And yet G differs every now and then from F, a fact that seems to owe its origin to the former, or rather the source of it, having been probably corrected subsequently with the help of other MSS., though it bears no marks of correction in its present form.

As, fortunately, all the MSS. collated for the present edition were almost equally good, and as none of them exhibit a different redaction of the text, properly so called, none of them can be said to be the *basis* of the text herein given to a greater extent than another. All of them have been most minutely and carefully collated, and their differences given in the foot-notes, except such as appeared to me to have arisen from clerical errors.

The Sanskrit version (उाया) of the Prâkrit passages, given in the present edition, though based upon the translation found in MSS. D and F, had yet to be greatly corrected by the editor, that of the MSS. in question being, as is usually the case, very inaccurate and incorrect.

* Thus, *e. g.*, the ते in उपलभते in D is subsequently scratched, but not sufficiently, and hence the ते was copied into the other MSS.

One point more requires special notice ; the manner, namely, that I have adopted in this edition of writing Prākṛit conjuncts containing aspirates, whether hard or soft. Thus it is usual to write the Prākṛit forms of लक्ष्मी, पुष्प, पृष्टा as लच्छी, पुप्फ, पुच्छिदा. Editors of Sanskrit-Prākṛit works have always, in fact, followed the same rules in writing Prākṛit conjuncts as they do in writing Sanskrit conjunct letters. And Vararuchi, also, after having enjoined, that “wherever, after performing an elision or substitution enjoined by a rule, a single consonant comes to represent a conjunct, this letter is always doubled, except in the beginning of a word” (शेषादेशयोर्द्वित्वमनादौ, *Prākṛita-Prakāśa* III. 50, Prof. Cowell’s Edition), he states, that “wherever the single representative is an aspirate it is to be doubled by prefixing its own non-aspirate,” (वर्गेषु युजः पूर्वः *Ibid.* III. 51). Vararuchi, therefore, clearly enjoins forms like लच्छी, पुप्फ, and पुच्छिदा, not लच्छी, पुप्फ, पुच्छिदा. I must accordingly explain why I have deviated from that grammarian. My authority for the deviation is the concurrent testimony of all the MSS. These have a peculiar method of writing Prākṛit conjuncts. In Sanskrit they give all the components of a conjunct distinctly, but in Prākṛit the presence of the first component of every conjunct letter is merely indicated by a dot placed before it. This dot indicates that the letter before which it is placed is to be *doubled*. Thus what ought to be fully written अत्तभवं, they write अ-तभवं, *aj-ḍutta* is अ-जउ-त्त and not अज्जउत्त. And so also in the case of conjuncts containing aspirates. As दि-ठा, ल-छी, पु-फ, पु-छिदा. This practice of indicating a doubling by means of a dot is not only what is found in the Devanāgarī MSS., but even the Bangalore MS., written in Telugu (that marked G), follows the same method, and that under circumstances which clearly show what importance is attached to this method of writing conjuncts. For it is well known that in the Telugu character the mark for an *anusvāra*, whether this be original, as in सिंह, or substitutionary for any of the five nasals, as in नंद, is a dot put

after that letter which has the *anusvāra* in pronunciation. But though this method is followed in respect of Sanskrit words, the dot in the Prākṛit passages of the MS. in question always means a strengthening of the following letter by means of doubling it; and the *anusvāra* is there represented as in the Devanāgarī character by a dot put over the syllable which is to be nasalized by it. It is therefore clear from the general practice of the MSS. that the dot put before a letter in Prākṛit conjuncts indicates that that letter is to be *doubled*. But we have the same sign put before an aspirate that we have before an unaspirate letter. I have also examined many MSS. of other Sanskrit-Prākṛit works, and I have always found the dot to be invariably used as a sign of doubling, and nowhere any the least indication that "the doubling of an aspirate is to be effected by adding before it its own non-aspirate," as taught by Vararuchi in the Sūtra वगेषु युञ्जः पूर्वः, III. 51. One and the same sign being used by the MSS. to indicate *doubling*, whether of aspirate or non-aspirate letters, I have simply doubled the letter before which the MSS. put a dot, that is to say, I have not followed Vararuchi's rule about the doubling of aspirates by means of non-aspirates.

PREFACE.

The text of the Drama of *Mālavikāgnimitra* was first printed at Bonn in 1840, edited by the late Otto Frederik Tullberg. That edition, however, of the Swedish scholar was, unfortunately, far from being correct. Many a passage in it is corrupt and confused; some verses are given as prose, and speeches of different characters are put into the mouth of one and the same speaker.

Then followed, in 1856, a German translation by Professor Weber. This translation was not based entirely on the unfortunately faulty edition of Dr. Tullberg; but the learned Professor, as might have been expected, took care to examine for himself into the MSS., and proposed many an emendation of the text in his notes to his translation.

But the original Sanskrit Drama, as far as I am aware, is as yet nowhere printed in a correct edition, based, as every edition of a Sanskrit work ought to be, on the collation of several trustworthy MSS. collected from different parts of India. To supply this desideratum is the principal object I have had in view in preparing the present edition.

The Drama of Mâlavikâgnimitra is a remarkable instance of how much a genuine production of a well-known poet may suffer when left to the mercies of distant posterity. The history of that play affords a most instructive illustration of the universal disfavour that is not unfrequently shown to an object that has once had the misfortune of being accidentally disfavoured by a great man. Genuine merit does not always shine forth through all clouds of misfortune. It is as frequently brought to light by an accidental glance of illustrious eyes, as thrown into obscurity by a contemptuous look of them.

Such and no other is the misfortune under which the play of "Mâlavikâ and Agnimitra" has hitherto laboured. Professor H. H. Wilson, the most eminent orientalist, was the first who brought that drama, along with many others, to the notice of European Sanskrit scholars. But in the account which he gives of this play in his Appendix to the second volume of his excellent work on the Theatre of the Hindus, that great scholar expresses himself rather unfavourably on the merits of the play, and doubts very much whether it belongs to the celebrated author of the *S'âkuntala* and the *Vikramorvas'î*. Nay he seems to have been of opinion that the play might be the production of a Kâlidâsa, who lived perhaps in the tenth or eleventh century, or even later than that.

These and other depreciatory remarks of the great orientalist on the literary merits and the pretensions to antiquity of the drama, followed by the greatly incor-

rect state in which the text of it was edited and published by Dr. Tullberg, has, in my humble opinion, not a little contributed to the neglect into which the play has hitherto been thrown by the public, to the fact that by some* it is regarded as a production not of that Kâlidâsa of antiquity, who has presented us with the immortal plays of the *S'âkuntala* and the *Vikramorvas'ti*, but of an inferior namesake of him, who belonged to a very modern time. But how far the drama in question deserves that it should be denied the honour of coming from the hands of the celebrated author of the *S'âkuntala*, and how far he himself deserves to be deprived of the credit of writing it, seems to require some examination.

* Thus Dr. Hall (*Vâsavadattâ*, preface, page 15) not only believes that the play does not belong to the author of the *S'âkuntala*, but that it does not belong to *any* Kâlidâsa at all. He says, "I will add that the frequent omission in MSS. of this drama of the words attributing it to Kâlidâsa furnishes a strong presumption that they have been foisted into the original composition." I do not understand what words are those that Dr. Hall says are omitted in the MSS. of the play that he examined. It is difficult to see how the prologue can possibly stand without the words attributing the drama to Kâlidâsa. Indeed, the name of Kâlidâsa is twice repeated in the prologue, and unless the name of some other author is "foisted" into the text in place of that of Kâlidâsa in the MSS. of the play that Dr. Hall collated, it is impossible to suppose that they contain the prologue. None of the seven MSS. of the drama, all of them highly trustworthy, that I have collated, omit the words attributing it to Kâlidâsa, and do not furnish any "presumption that they have been foisted" into the text. It were very much to be wished that the learned editor of *Vâsavadattâ* had been more explicit in his note, and stated what particular words are omitted in his MSS., and how the prologue stands therein, if it does stand at all. It may not be improbable that his MSS. are not much superior to those on which Dr. Tullberg based his text of the drama.

The chief grounds on which Professor Wilson bases his doubt about the legitimacy of the *Mâlavikâgnimitra* as a production of the great Kâlidâsa, are: 1st, that—“There is neither the same melody in the verse nor fancy in the thoughts;” 2nd, that—“The manners described appear to be those of a degenerate state of Hindu society.” Now, as to the first ground, it is not clear what is meant by “the same melody in the verse.” Is it intended to be understood that the metrical portion of the drama is rough or loose? The poetry, indeed, of the *Mâlavikâgnimitra* is as smooth and flowing as that of the *S’âkuntala* and the *Vikramorvas’î*. It is as little laboured and artificial as that of those two dramas. It requires as little labour to understand the one as the other. The verse in the *Mâlavikâgnimitra* is as regular and model-like as that in the two sister dramas of the poet. How, therefore, the latter can be said to be more melodious than the former cannot, perhaps, be very easily understood. The metres, too, are nearly the same in all the three dramas; so that if they are melodious in the *S’âkuntala* and the *Vikramorvas’î*, they are not less so in the *Mâlavikâgnimitra*.

But there is not “the same fancy in the thoughts” in the *Mâlavikâgnimitra* as in the two other dramas. This is, indeed, an objection that carries, undoubtedly, considerable weight with it. It is, doubtless, true that the play in question is not so rich in its poetry as the two other ones, and that the flights of fancy do not soar equally high in our play. Professor Weber would account for this difference by the fact that whereas the

S'ākuntala and the Vikramorvas'ī have their scenes mostly in the woods and forests, and afforded their author opportunities of indulging his fancy in giving excellent descriptions of nature, and that "both rest moreover upon a mythical background, and consequently bear a more magnificent and ideal character : the Mālavikāgnimitra portrays the life in the court of a historic prince, and consequently the bare actuality, with its self-made, and therefore, scanty concerns." Though it is perfectly true that the nature of the subjects and the places of action of the two plays may have contributed to their excellence, by enabling their author to compose them as he has done, and by making us admire them as we do, it is, nevertheless, much open to doubt whether "the life in the court of a historic prince" may have restrained a poet of Kālidāsa's powers and genius in writing as excellent a drama on that subject as on the Lost Ring or the Heavenly Nymph. Considerable portions of the two dramas, whose legitimacy is unquestionable, have also their scenes in courts of princes; and if it be urged that Dushyanta and Purūravas were mythical characters, Agnimitra also, who lived according to Professor Weber himself, at least five centuries before Kālidāsa, might have, if the latter wanted it, been invested with as much mythology as was required for dramatic excellence, if this depended on mythology. But instances are not wanting where "the bare actualities" and "the scanty concerns" of unmythical and real persons have supplied materials, even to Sanskrit poets, for dramas, whose excellence is beyond dispute.

The subject, for example, of the *Mâlatimâdhava* is as unmythical as any that can be imagined.

The task of showing why one work of an author is inferior to another, why one play of a dramatist is not so rich in fancy of the thoughts or fragrance of the poetry as some other, is one that can hardly be satisfactorily performed by the author himself. Nor can we reject a work as unworthy of a celebrated poet on no other ground than that it does not possess the same excellence in regard to a point that relates to its matter or form, especially when the evidence for holding that it does belong to the same poet is overwhelmingly convincing. If the fact of the comparative excellence and the comparative inferiority of different works of one and the same author is established, all that we can do to account for the fact is necessarily of a general character, and partaking greatly of the nature of a mere conjecture. If this last is strengthened by any corroborative evidence, so as to make it probable, we can proceed no further in the investigation of the question. If, accordingly, I may be allowed to hazard a guess as to the cause of the difference between the poetical worth of the *Mâlavikâgnimitra* and that of either of the two other plays, the first that suggests itself to my mind is that the *Mâlavikâgnimitra* is the first production of *Kâlidâsa*, that it was written while he was yet young, and while he was yet unknown as a dramatist of note to his contemporaries, and while yet he had not made a name for himself as a poet. Such a supposition seems to be strengthened by the tone of the prologue that in-

roduces to us the drama. The assistant (परिपात्रिकः) of the manager is surprised to hear his master propose that *Mâlavikâgnimitra*, a drama composed by Kâlidâsa, should be acted, and asks him why a drama of a living poet should be acted, at the neglect of those of the famous Bhâsa and Saumilla. If when the *Mâlavikâgnimitra* was composed and acted, the author had been known as a dramatist of note, and if the *S'âkuntala* and the *Vikramorvas'î* had been written and published, and acquainted the public with their author, the prologue would, in all likelihood, have been differently worded. For that prologue does not seem to introduce to the public the particular drama to which it is attached, but rather the author who wrote it.

We then come to the second objection of Professor Wilson : "The manners described appear to be those of a degenerate state of Hindu society." This is a reproach, which, I am humbly of opinion, is little deserved by the *Mâlavikâgnimitra* in particular. If the manners described in that play are indicative of a degenerate state of Hindu society, those portrayed in the two other plays are likewise open to the same censure. Whose manners are they that are degenerate in the play? *Agnimitra* differs little from *Dushyanta* or *Purûravas* in the purity or otherwise of his principles. Marrying more wives than one is a privilege of a Hindu, and whether we observe the present practice, or read of ancient traditions, the privilege is especially allowed to Princes. *Dushyanta* has already a harem of ladies, and yet he

makes love to S'akuntalâ ; Purûravas likewise has more wives than one, and he does not hesitate to marry Urvas'î, a heavenly nymph that, it may be observed, in earthly language would be designated by a name by no means enviable to a woman of good character. The Mâlavikâgnimitra is no more a domestic intrigue, as it has usually been assumed, than the Vikramorvas'î. King Agnimitra's passion for Mâlavikâ is as pure, or, perhaps, more so than that of King Purûravas for Urvas'î. Agnimitra nowhere shows that he desires an unlawful gratification of his passion. We must not be misguided by the fact that Mâlavikâ was in the train of attendants of Dhârîni. We are nowhere told that the heroine actually served as an attendant of Dhârîni. Even if this had been the case, there would have been nothing of the nature of an *intrigue*, properly so called, in the king's love affairs with Mâlavikâ, as long as he wished to add his mistress formally to his harem by elevating her to the position of a queen. Indian kings were neither in ancient times, nor are they in modern times, very fastidious as to the family of every member of their harems, provided the objects of their passion are possessed of personal beauty and mental accomplishments. We need not go far in search of an illustration. The marriage of S'akuntalâ with Dushyanta, of a girl of illegitimate birth with a king of one of the most renowned dynasties of ancient India, ought to satisfy us. Nor can the play of Mâlavikâgnimitra be pronounced an household intrigue, simply because the court of the king is the scene where the events take place. The amours of

Purûravas and Urvas'î likewise have the court of that prince for their locality.

Nor can I see in the character of Mâlavikâ herself, or of Queen Dhârîṇî, or even of the light Irâvatî, of Vidûshaka, or of the professors of dancing and music, anything that can well be called "degenerate." The only thing to which objection may be taken is, perhaps, the fact that Dhârîṇî does not show quite as much indignation at the king's conduct with regard to Mâlavikâ as might be expected; as, for example, Queen Aus'inarî does in the Vikramorvas'î, or, to cite an instance from another poet, Queen Vâsavadattâ in the Ratnâvalî. But this is easily accounted for, when we remember that Dhârîṇî is an elderly lady, and that, besides, the poet has given us enough of jealousy and indignation in the character of Irâvatî, who, being still young, is evidently better suited to exhibit those passions. If Professor Wilson himself had examined into the charge of "degeneracy," as brought by him against our play, he would have seen cause to modify his estimate of its merits.

But Professor Wilson concludes from the degeneracy of manners which he imputes to the Mâlavikâgni-mitra, that "it can scarcely be thought earlier than the tenth or eleventh century. It may possibly have been the production of a somewhat later day." This conclusion, based as it is, upon the alleged "degenerate state of Hindu society," is one that deserves not to be accepted without some diffidence, even if we assume for a moment the truth of the charge of degeneracy

brought against the drama. For it is difficult to see why Professor Wilson thought that the alleged "degenerate manners" of the play suited the tenth or eleventh, or even a later century, any more than say the sixth or seventh, or any other century before or after the age which he so arbitrarily assigns to the genesis of the drama. The fact seems to be that the allegation is as little founded as the inference that is made to rest upon it.

The principal object, however, which I have in view here is not to examine the *pros* and *cons* of the antiquity of the drama, but the question whether it belongs to the renowned author of the *S'ākuntala* and the *Vikramorvas'ī*. If a successful attempt is made to answer this question, the more general question of the age of *Kālidāsa* may be left to be investigated elsewhere more appropriately.

Now, what are the means by which we can hope to prove that an extant work, the age of whose genesis is long gone by, belongs to a certain author? We have, I think, to consider the external as well the internal evidence relating to the work in question. But if the work is several centuries old, external evidence as regards such a composition is reduced merely to the form of tradition, written and oral. Oral tradition, perhaps, if it is several centuries old, loses a great deal, in fact, almost the whole of its claim to be regarded as satisfactory evidence. But if there is a written tradition, and this tradition is written in the words of the author himself,

and if no one has ever doubted its correctness, we must, by all means, accept it as conclusive evidence. Now what is the nature of external evidence as regards the drama tending to show whether it does or does not belong to the author of the S'ākuntala and the Vikramorvas'î? The very prologue itself unequivocally states that the drama is a production of Kâlidâsa; and nobody has ever doubted that this Kâlidâsa is the same individual as the author who has given us the two other plays. The same kind of tradition, namely, the statement of the author introducing the play to the public, implicitly and universally believed, that fathers the S'ākuntala and the Vikramorvas'î upon Kâlidâsa, is the tradition that attributes the Mâlavikâgnimitra to him. In all the three plays KÂLIDÂSA is stated to be the author who composed them. If either of the two plays of S'ākuntala and Vikramorvas'î were to be denied to-day to be the production of the same Kâlidâsa who composed the other, laying aside internal evidence, what positive evidence should we have to show that they both belonged to one and the same Kâlidâsa? So far then as external evidence goes, there is none to show that the Mâlavikâgnimitra belongs to a different Kâlidâsa; but, on the contrary, the prologue most positively declares that the play belongs to Kâlidâsa. By external evidence, therefore, we have no grounds to suspect that the Mâlavikâgnimitra is the production of another Kâlidâsa. Traditionary external evidence has always attributed it to the same Kâlidâsa, till Professor Wilson chose to doubt the correctness of the tradition.

Turning then to internal evidence, we may observe in the outset that the prospects of success here are more hopeful than in any other means that may be used as an argument for showing that the Mâlavikâgnimitra belongs to the author of the other two great plays. The internal evidence goes so far to prove the great Kâlidâsa's authorship of the play, that even if we had not the profession of the poet himself in the prologue, we should never hesitate, after a careful perusal and comparison of the three plays, to pronounce that the Mâlavikâgnimitra comes from the same hands as the S'âkuntala and the Vikramorvas'î.

Every great writer, whether of prose or poetry, has always a settled style of composition. This is especially the case with those poets and authors who take delight in an easy and natural expression of their thoughts, and never surrender their good sense and fondness for perspicuity to a laboured and obscure style of writing. Whatever is natural and ordinary will be frequently repeated in the writings of one and the same author. And, accordingly, there are so many analogies, or, I had almost say, identities of expression, everywhere to be met with in the diction and ideas of the three dramas of S'âkuntala, Vikramorvas'î, and Mâlavikâgnimitra, that it is impossible to explain them on any other ground than that of the identity of their author. The simple occurrence of the same expressions and phrases in different works does not, it is true, necessarily show that the works come from one and the same author, but it is the repetition of those analogous expressions, phrases, and ideas

with a characteristic *frequency* in each of the compositions, that is of importance in determining the identity of their author.

As regards diction the following analogies may be quoted :—अच्छादिदं (भयाहितम्), 'great misfortune.' Cf. note on page 82, l. 3—संभावय्, 'to honour.' Cf. note on page 47, l. 13—स्वनियोगमश्नुयं कुरु, 'Go thou about thy business,' *i.e.*, 'retire, and leave us alone.' Cf. note on page 22, l. 7.—मा, with the future tense, in the sense of either the prohibitive imperative or '*lest* with the subjunctive.' Cf. note on page 21, l. 9—निर्वन्धः, in the sense of 'importunity.' Cf. note on page 17, l. 11—पारेदि (पारयति), in the sense of 'he can.' Cf. note on page 45, l. 5—अथि विसेसो (अस्ति विशेषः), 'there is some change [for the better]'. Cf. note on page 65, l. 11—पुढमो कपो (प्रथमः कल्पः), 'an excellent alternative.' Cf. note on page 12, l. 13—अणुणभं गेण्हदि (अनुनयं गृह्णाति), 'allows himself to be assuaged and reconciled.' Cf. note on page 85, l. 2—पदं कृ, 'to enter upon,' 'to set foot upon.' Cf. note on page 52, l. 1—पावं, आसकूदि (पापमाशङ्कते), 'suspects something unfortunate.' Cf. note on page 82, l. 5—सरभोओ (स्वरयोगः), 'harmony of sounds,' '*voice*.' Cf. note on page 100, l. 11—अन्तरेण with the accusative, 'as regards,' 'with reference to.' Cf. note on page 62, l. 13—शरणम्, 'the sacred abode of [Agni, &c.]. Cf. note on page 106, l. 12—सभाजहदं, (सभाजयितुम्) 'to pay one's respects to.' Cf. note on page 113, l. 2—अनात्मज्ञः 'foolish,' 'silly.' Cf. note on page 9, l. 1—गहोदध्या (गृहोतार्था), 'she who has understood the matter.' Cf. note on page 52, l. 5—विसंवादिदो (विसंवादिनः), 'caused

to be disappointed.' Cf. note on page 21, l. 10—
लङ्घुरस्सदि (लङ्घयिष्यति), 'will hurt,' 'will cause harm to.' Cf.
note on page 77, l. 6—पक्रिदिभ्यो (प्रकृतिस्थः), 'recovered.'
Cf. note on page 69, l. 2—उवभारदिक्कमं पमच्चिज्जुं (उपचारातिक्रमं
प्रमादुं), 'to atone for disdaining the king's prostration.'
Cf. note on page 80, ll. 5, 6.—अभवहार (अभ्यवहारः), 'eating,'
'dinner.' Cf. note on page 82, l. 7—वसन्दावदारसुभआण
(वसन्तावतारसूचकानि), 'indicative of the first appearance of
spring.' Cf. note on page 36, l. 10—पस्सपरिवट्ठिणी (पार्श्वपरि-
वर्तिनी), 'standing by.' Cf. note on page 95, l. 6—पर्याप्तमेतावता
क्कामिना, 'this that I hear is enough for lovers.' Cf.
note on page 53, l. 5—एत्तिओ मे विहवो (एतावान्मे विभवः), 'thus
far the flight of my genius and no further.' Cf. note on
page 28, l. 7—अप्पणो छन्देण (आत्मनः छन्देन) 'after thy own
wish.' Cf. note on page 51, l. 1—विशेष, at the end of a
compound, giving the notion of 'excellence' to the
sense of the substantive to which it is affixed, as आकृत-
विशेष शिलाविशेष. Cf. note on page 78, l. 3—विआवेमि (विभावयामि),
'I recognise,' 'I infer.' Cf. note on page 73, l. 7—
अलं भवदो परिदेविण (अलं भवतः परिदेवितेन), 'away with your lamenta-
tion.' Cf. note on page 35, l. 7. These are some of
the analogies of expression which strike at once a care-
ful reader and comparer of the three dramas as being
characteristic of one and the same author. A few
more, not noticed here, may be found in the Notes.
Any one that makes it his object to find such analogies
from the three poems—Raghuvamś'a, Kumārasam-
bhava, and the Ritusamhāra, and the three dramas of
S'ākuntala, Vikramorvas'î and Mālavikāgnimitra,—will,
doubtless, be able to swell the list I have given above,

by adding a great number of more similarities and identities of expression.

Let us now turn to analogies of thought. The following are a few of them :—The regret of the king that while the As'oka is blessed by the touch of Mâlavikâ's foot, he himself enjoys no such favour, and is therefore unhappy. A similar address to a bee in the S'âkuntala. Cf. note on page 53, l. 13.—The trustworthiness and the cutting sharpness of the flowery weapon of the God of Love. Cf. note on page 36, l. 5.—The withdrawing of characters from the stage, with the pretext of driving away the young deer. Cf. note on page 77, l. 6.—Comparison of the hand of a handsome woman with the S'yâmâ creeper. Cf. note on page 25, l. 4.—The gracefulness of beauty, in whatever posture and state this may be. Cf. note on page 25, l. 1.—The erection of hair through an amorous emotion compared to the sprout of a tree. Cf. note on page 61, l. 5.—The fulfilment of a Brahman's words. Cf. note on page 45, l. 6.—Description of the flower *Kurabaka*. Cf. note on page 38, l. 14.—Surprise of Nipunîkâ that she should be supposed to have told her mistress what was untrue. Cf. note on page 79, l. 13.—The scene of Irâvatî accompanied by her attendant, Nipunîkâ, wandering through the garden in search of the king, greatly analogous to that of Queen Aus'inarî and her attendant, *Nipunîkâ*, in quest of King Purûrvas. Cf. note on page 79, ll. 11-13.—The comparison with the thief who has been caught in the act of committing theft. Cf. note on page 57, ll. 7-9.—Sweet professions of love without love. Cf. note on

page 37, l. 7.—The scornful refusal of the king's apology by Irāvati affords him an excuse for neglecting her. Cf. note on page 60, ll. 10, 11.—The green pigeons sitting on the sloping roofs of the palace. Cf. note on page 29, l. 8.—A woman wearing the dress and bedecked just with those ornaments that she should have as the wife of a living husband. Cf. note on page 13, l. 15.—The eight forms or bodies of God (ईश). Cf. note on page 1, l. 3.—The watching for an opportunity by the king to step forward and show himself to his mistress. Cf. note on page 54, l. 6.—Vidūshaka's fear for snakes. Cf. note on page 83, l. 7.—Personification of the Vernal Beauty. Cf. notes on page 38, st. 5.—Many more analogies in thoughts may, doubtless, be added to this list from the poems and the other dramas which are allowed to belong to the Kālidāsa of antiquity.

There are some other peculiarities of the author of the S'ākuntala and the Vikramorvas'î that make themselves felt by their conspicuous presence in the Mālavikāgnimitra also. Thus, it is a characteristic of Kālidāsa's writings that they all begin with a charmingly modest introduction, marked by great diffidence. The great poet never thinks that he has done well, until what he has done is pronounced good by the learned. The Raghavañs'a (i. 10), and the S'ākuntala (p. 2, ll. 6, 7, आ परितोषाद्ब्रुवाम्) lay down the maxim, and it is repeated in our play (p. 26, ll. 9, 10). Bhavabhūti and others, on the contrary, do not consider it at all inconsistent with modesty to give long descriptions of their genealogies

and of their own attainments.* Some of them, again, Bhavabhûti, for example, are defiant, and challenge the public in their introductions. It may also be observed that the *Nândî*, or the opening and benedictory part, is characteristically short, consisting of one stanza only, in dramas that belong to Kâlidâsa, while that of other dramatists is extravagantly long, consisting oftentimes of three, four, or five stanzas, and full of metaphysical and mythological nonentities. We may add, further, that the introduction of the dramas of Kâlidâsa, as these are easy and temperate in their style, and were probably on that account intelligible to a majority of their audiences, never contains any explanation of their plots or subjects, and they always glide imperceptibly, as it were, from the reality of the stage-manager and his assistant into the scenic commencement of the play. Other authors, on the contrary, with little good taste, give a summary of the play's contents in their introductions, and end them abruptly, or, at least, so as clearly to show where the introduction ends and the play begins. We must not forget also that Kâlidâsa is more fond of the *âryâ* metre in his plays than other dramatists. This *âryâ* metre is of as frequent occurrence in the *Mâlavikâgnimitra* as in the *S'âkuntala* and the *Vikramorvas'î*.

These and other analogies will strike any careful reader of the three plays. The reader will in vain seek for

* See Bhavabhûti's introduction to his *Mahâvîrcharita* or to his *Mâlatîmâdhava*, and also the *Uttarârâmacharita*; also Râjas'ekhara's *Viddhas'âlabhanjikâ*.

similar "points of contact," as Professor Weber calls them, in works that professedly belong to different authors, unless one of them has designedly imitated in his own writings the diction, the style, the thoughts, the fancies, the modesty, and good sense of another. The conclusion that will force itself irresistibly on the mind of a reader of the three plays, that they all belong to one and the same author, can hardly be unsettled by a suggestion that the similarities may be explained on the ground of imitation. If the *Mālavikāgnimitra* be the work of a person who made it his study to imitate Kālidāsa, it is a most singular instance of imitation, unparalleled, probably, in the wide range of literature of ancient or modern times. What should we say of the imitating powers of a man who so transformed himself into another person that he was able to copy most faithfully every characteristic, great or small, of his master,—his style, his diction, his thoughts, his words, his taste, his good sense, his modesty, and, what is most surprising, his name itself? But when did this most unique imitator live? He could not have lived in the time of the great Kālidāsa; nay, not even soon after him. For the imitation of a poet like Kālidāsa, either during his lifetime or at any time subsequently, when there were critics who were yet familiar with the personal history of the great author, would surely be known by its true nature, and we should certainly have had some tradition handed down to us in one shape or another of so singular an imitator as that who composed the *Mālavikāgnimitra*.

But if we should suppose that the imitation is a production of a modern age, say the time of Bhoja, when there was an unequalled activity in the cultivation of Sanskrit learning, it is impossible to think that the drama should bear no stamp whatever of the time when it was composed. For it is granted by Professor Wilson himself that it is free from all the "extravagancies of modern composition." It has none of those faults of bad taste and unnaturalness which distinguish modern Sanskrit poems and dramas.

Nor can we account for the wholesale similarities by supposing that the *Mālavikāgnimitra* is an adaptation. We know of no original to which such an adaptation could be referred. And we have also to remember that adaptations, by their very nature, are devoid of all originality, of all invention. The *Mālavikāgnimitra*, however, whatever its poetical merits, may fairly be allowed to be as much distinguished for the display of those qualities as the two other dramas of Kālidāsa.

What is then the fact? What is it that caused Professor Wilson, and, through him, several other European scholars, to doubt whether the play under notice really belonged to the author of the *Lost Ring*? The poetical worth of the *Mālavikāgnimitra*, even if not so great as that of either of the two other dramas, ought not, I think, to be reckoned as sufficient ground for holding that it belongs to a different author. All the works of a poet, even those that actually come to our hands after all the care bestowed on them by their author, are far from always being equally excellent. Every literature,

whether modern or ancient, will, I think, supply instances of different works by one and the same author of world-wide fame exhibiting various powers of poesy and invention. And yet it will never do to reject the less good productions, and call them spurious, or, which is the same, attribute them to inferior hands.

Though I do not here undertake to treat the question of Kālidāsa's age, it seems nevertheless desirable that Professor Wilson's statement that the present drama may belong to the tenth or eleventh, or even a later century, should be carefully sifted before we accept it as correct. Indeed, the great orientalist himself appears to have been, in the same summary of the drama, more than half willing to modify his statement by referring, with a candidness as great as his learning, to such of its features as would require us to assign it to a greater antiquity than the tenth or eleventh century after Christ.

"The dramas," say Professor Wilson, "written in more recent periods are, invariably, as far as is yet known, mythological, and have some one of the forms or family of Vishṇu for the hero. There is no such thing as a decidedly modern drama the business of which is domestic intrigue." Whatever may be thought of the reason that he gives to account for that fact,—viz., that "such a subject, indeed, was wholly incompatible with Hindu feelings, as affected by intercourse with their Mahomedan masters, whether the effect of that intercourse was terror or imitation,"—it is perfectly correct that modern poets and dramatists seem to have written under the notion that poesy should not be debased by

being made to celebrate the deeds of any hero who was not somehow or other connected with any of the incarnations of the gods ; they have certainly left us no play, —with the exception, perhaps, of the *Viddhas'âlābhanjikâ*, that belongs to the eleventh century, of the *Ratnâvalî* that may be referred to the beginning of the twelfth century, and of the *Mṛigānkalekhâ*, which Professor Weber aptly styles “a mixture of *Ratnâvalî*, *Urvas'î* and *Mâlatîmâdhava*,”—that has for its subject the domestic love-affairs of an (to us) insignificant king like *Agnimitra*. The fact, therefore, of the subject of the present drama being very unlike any that modern writers were likely to choose to write upon, seems to point to a very much earlier period than the tenth or eleventh century as the age to which the production of the play under notice should be referred.

Again, as Professor Wilson says, the history of the hero, *Agnimitra*, as described in the play, is of considerable weight towards determining approximately the age when the drama must have been composed. The full history of *Agnimitra* or his father *Pushpamitra* is nowhere given in the Sanskrit works that have come down to us. The *Purâṇas** mention *Pushpamitra* as the founder of the *S'unga* dynasty, but they nowhere give any more detailed account of him than that he dispossessed his master, *Bṛihadratha*, the last of the *Maurya* dynasty, of his crown, and usurped it, probably, as Professor Wilson supposes, in favour of his son. But nothing is said of *Agnimitra*, the hero of our

* Cf., for instance the *Bhâgavata Purâṇa* XII., l. 15. Also Wilson's *Vishṇu Purâṇa*, (pp. 470, 471).

play, except that he succeeded his father, Pushpamitra. To suppose then that the Mālavikāgnimitra is the production of so late a date as the tenth or eleventh century would necessitate another supposition that the history of Pushpamitra and his son, Agnimitra, which is so familiarly alluded to in the drama, existed during these ages in a far more copious form than the bare mention of the princes in the Purāṇas. Nothing, however, favours such a supposition. The only inference, therefore, that is possible is, that the play was written while the story of Pushpamitra and Agnimitra was yet fresh in the memory of men, though not quite so fresh as to make it too recent to be made the subject of a drama. This would certainly require that we should assign the piece to a time several centuries earlier than the tenth or eleventh century, since Pushpamitra founded the dynasty that immediately followed the Mauryas, and must have accordingly done so about 160 years before Christ. To suppose that the deeds of Agnimitra were chosen to be the subject of a drama at a time when nothing more was known of him than we know through the Purāṇas, would be to suppose what is not at all probable.

But, in addition to this consideration, "the style of the play," says Professor Wilson, "is very unlike that most common amongst modern writers, and most highly esteemed, being free from all jingle of sounds and from metaphorical common-place; it does not even affect anything like the uniform smoothness which seems to have preceded and ushered in the extravagancies

of modern composition." Who will not be struck by the simplicity and elegance of the style of the *Mâlavikâgnimitra*, the total absence in it of those monstrous long compounds, which are so wearisome already in *Bhavabhûti*, who may belong somewhat to the beginning of the eighth century? If we had nothing else to guide us in fixing with tolerable exactness at least the century which produced the present play, the style and diction of it would alone be sufficient for assuming that it could not have been the production of any time that was not several centuries prior to the age of *Bhavabhûti*. In what author, again, of those ages of elaborateness and pedantry, of which the beginning is marked by the great *Bhavabhûti*, shall we find such a sound piece of criticism as that put into the mouth of the stage-manager (page 2, stanza 2) by the author of the *Mâlavikâgnimitra*? As Professor Wilson truly remarks, "it is the sentiment of a day long gone by."

There is yet another point, which, though failing against our expectations, to determine the age of the drama at present, may yet possibly reward future research. I allude to the mention in the prologue of the poets *Bhâsa* and *Saumilla*, as predecessors of *Kâlidâsa*. Unfortunately, Sanskrit chronology is as yet, and perhaps will be, it is difficult to say for how many ages to come, a labyrinth of uncertainties. If nothing positively is known about the time when *Kâlidâsa* flourished, it is equally uncertain when *Bhâsa* and *Saumilla*, his predecessors, lived! To add to the uncertainty of the ages of these latter, it does not as yet appear to be decided

how we are to read their names. Dr. Tullberg chose to read, according to one MS., which is identical with that used by Professor Wilson, and which Professor Weber calls "bad in many ways," धावकसौमिल्लकविपुत्रादीनां in the prologue. Professor Weber is right in his guess that the reading *Dhāvaka* in place of *Bhāsa*[ka], found as it is in one single "bad" MS., is a correction "coming from a scribe who knew *Dhāvaka*, and not *Bhāsa*[ka]," the *lectio difficilior*, and must therefore, as is often the case, have substituted it for the latter. Dr. Hall (*Vāsavadattā*, preface, page 15,) believes that he has come to the conclusion "that the poets whom it [the play] names with *Bhāsaka* are *Rāmila* and *Saumilla*." None of the seven MSS., however, which I have collated give either *Dhāvaka*, as hinted at by Professor Wilson, and adopted by Dr. Tullberg, nor *Rāmila*, as added by Dr. Hall. They all unanimously read *Saumilla* for the second, *Bhāsa* for the first, and except one (G.) they read simply the honorific मित्र for the third. Now nothing is known of any of these two or three poets referred to in the prologue. *Bhāsaka* is nowhere mentioned as a poet. It is a mere gratuitous conjecture that *Bhāsaka* may be the same as the *Bhāsa* so much applauded in the introduction* of the *Harshacharita*, and mentioned by *Rājas'ekhara* in the verses quoted from the *S'ārngadhara-paddhati*.†

* सूत्रधारकृतारम्भेर्नाटकेषुभूमिकैः । सपताकर्यज्ञो लेभे भासो देवकुलैरिव,
as quoted by Dr. Hall, *Vāsavadattā*, preface, page 14.

† भासो रामिल्लसौमिलौ वररुचिः श्रीसाहसाङ्कः कविमेषो भारविकालिदासतरला-
स्कन्धः सुवन्भुक्ष यः । &c., *Ibid.* page 20.

But, supposing *Bhāsa* to be the correct reading, and not *Bhāsaka*, we gain nothing, as all that we know of *Bhāsa* is that he was a dramatist, and flourished before Raja-s'ekhara, as shown by the passage from the *Harshacharita*. Of *Saumilla* we know absolutely nothing at present, nor of *Kaviputra*, if that be one of the predecessors named in our prologue. It is just possible that future researches into the history of *Bhāsa* or *Saumilla*, or *Kaviputra*, none of whose works are known to exist, may throw some light on the earliest limit of age that we must assign to Kālidāsa.

The character of "*Parivrājikā*" in the play appears to me of some importance in examining Professor Wilson's statement that the *Mālavikāgnimitra* belongs to the tenth or eleventh, or even a later, century. As Professor Wilson says, "a *Parivrājikā* denotes an ascetic female of the Bauddha faith," and though, according to him, "there is nothing in the piece to assign the character to any particular sect," it does most likely belong to the Bauddha religion. A female ascetic, properly so called, is nowhere met with in the Brahmanical writings. A widow, who, not burning herself on the funeral pile of her dead husband, survives him, and leads a life of austerities, is, no doubt, a kind of '*Sannyāsini*,' or '*Parivrājikā*'; but such a widow is neither called by the latter name, nor enjoined to assume the garments of the ascetic; nor is the '*widow Sannyāsa*' ever praised as a "path fit for the virtuous" (सन्ननस्य पन्थाः page 103, l. 10); but, on the contrary, that honour

is given to the widow who burns herself with the corpse of her husband, and the 'widow Sannyâsa' is enjoined only as an alternative when the woman, under peculiar circumstances, is prevented from sacrificing herself to the flames. Nor are such garments as the Parivrâjikâ of the play assumed enjoined by the Hindu S'âstra to be worn by widows. When to this we add that the Parivrâjikâ, as the word signifies, is a wandering or itinerant mendicant, while the Hindu widow in general is never a *wandering mendicant*, it is perfectly clear that Kaus'ikî does not profess the Brahmanical religion. Further, wherever we meet with a *Parivrâjikâ* it is a Buddhistic female mendicant belonging to one or other of the sects of that religion. And when we bear in mind that though there may have been female itinerant mendicants belonging to any other sect, they are nowhere stated to have been reverentially treated in the courts of kings, it is highly probable, nay, almost certain, that Kaus'ikî was a Buddhistic mendicant. And when the religion of Buddha had already been banished from India by the end of the eighth century, it is not very natural to suppose that an author, who wrote, according to Professor Wilson, in the tenth or eleventh century, when the professors of the Brahmanical faith looked down upon the few lingerers, if these were left behind in any considerable number, from amongst their once powerful rivals, may have introduced a character in his drama professing the despised religion, and may have, moreover, made the whole court of a powerful prince pay her a most reverential homage.

Such a supposition would only be possible if the author of the *Mâlavikâgnimitra* had made it his object to represent by means of that play how Buddhism, that was dead in his time, had once been revered in the courts of princes. But such is not, as any one may perceive, the burden of the play; nor is it at all likely that *Agnimitra* might be chosen as an exemplary champion of Buddhism, even if the poet had intended to sing the former greatness of that religion, since the *S'ungas*, to which dynasty *Agnimitra* belonged, are represented to have been far from favourable to the followers of Buddha. The probability, therefore, is that the play was written, not at a time when Buddhism was despised, and had already been driven out of India, but when it was still regarded with favour, and was looked up to with reverence; and this must refer us to a time several centuries prior to the tenth or eleventh century after Christ.

In conclusion, I must confess I do not see the slightest ground for the supposition that the *Mâlavikâgnimitra* belongs to a different *Kâlidâsa* from the author of the "Lost Ring" or the "Heavenly Nymph," a supposition accidentally entertained by Professor Wilson, and unfortunately strengthened subsequently by the very incorrect state in which the public has had to read the play in Dr. Tullberg's edition. If by the present edition any success is achieved in the eyes of the cultivators of Sanskrit literature in restoring the play to its original purity, and in enabling thereby the reader to judge whether it does or does not belong to the great

Kālidāsa, I shall regard my humble task more than sufficiently rewarded. And as for the author of the play, I hope I may be allowed to say, with the learned Professor Weber,—“So möge sich denn dies zierliche Drama auch in einen weiteren Kreise, als bisher, Freunde erwerben und zu dem wohl verdienten europäischen—[I had rather say *allgemeinen*—Lorbeerkranze des *Kālidāsa*, seines Verfassers, dadurch ein neues duftiges Blatt hinzugefügt werden !”

S. P. P.

Deccan College, Poona,
1st September 1869.

CORRIGENDA.

P. 34, l. 7, read the stage-direction प्रस्थिता after लहेहि in l. 6.

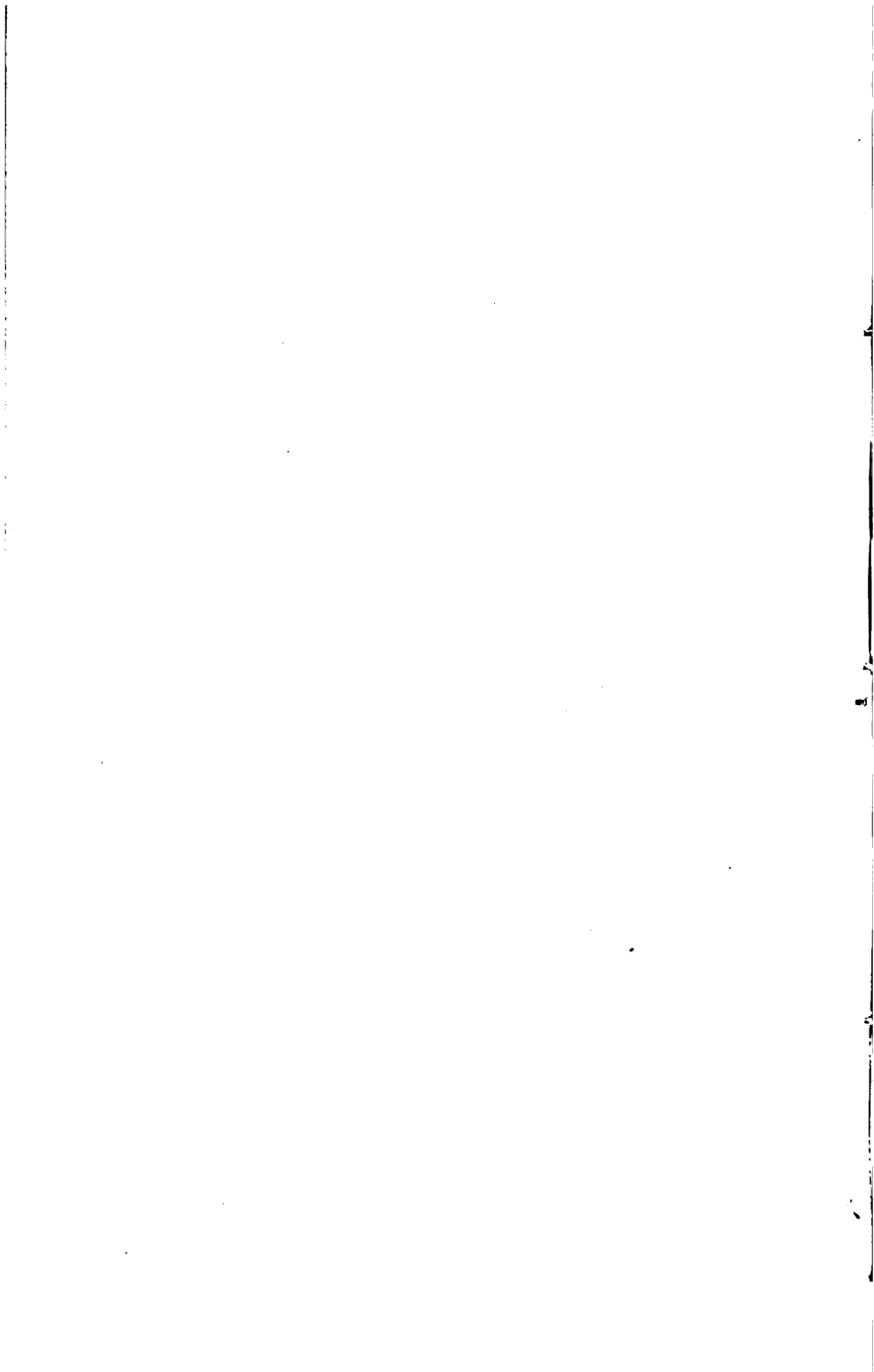
P. 38, l. 13, read रक्ताशोकसुचाविशेषितगुणो

P. 62, l. 15, „ पिङ्गलाक्ष्या

P. 73, l. 17, „ रत्नभाण्डं यौवनगर्वे

P. 83, l. 18, „ सर्प इति

P. 84, l. 3 English notes, right-hand column, read पुष्टिदम्बो.

॥ अथ मालविकाग्निमित्रम् ॥

एकैश्वर्यस्थितोपि प्रणतबहुफलो यः स्वयं कृत्वासाः
कान्तासंमिश्रदेहोप्यविषयमनसां यः पुरस्ताद्यतीनाम् ।
अष्टाभिर्यस्य कृत्स्नं जगदपि तनुभिर्बिभ्रतो नाभिमानः
सन्मार्गालोकनाय व्यपनयतु स नस्तांमसीं वृत्ति-
मीशः ॥ १ ॥

5

नान्यन्ते

सूत्रधारः । नेपथ्याभिमुखमवलोक्य । मारिष इतस्तावत् ।

पारिषार्थकः । प्रविश्य । भाव अयमस्मि ।

सूत्र० । अभिहितोस्मि परिषदा कालिदासप्रथितवस्तुमाल-
विकाग्निमित्रं नाम नाटकमस्मिन्वसन्तोत्सवे प्रयोक्तव्य- 10
मिति । तदारभ्यतां संगीतकम् ।

पारि० । मा तावत् । प्रथितयशसां भासकविसौमिल्लकवि-
मिश्रादीनां प्रबन्धानतिक्रम्य वर्तमानकवेः कालिदासस्य
क्रियायां कथं परिषदो बहुमानः ।

1. DF एकैश्वर्ये for एकैश्वर्ये^२.

1 m

4. F वः for नः.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

सूत्र० । अयि विवेकविश्रान्तमभिहितम् । पश्य ।

पुराणमित्येव न साधु सर्वं
न चापि काव्यं नवमित्यवद्यम् ।

5 सन्तः परीक्ष्यान्यतरद्भजन्ते
मूढः परप्रत्ययनेयबुद्धिः ॥ 2 ॥

षारि० । आर्यमिश्राः प्रमाणम् ।

सूत्र० । तेन हि त्वरतां भवान् ।

शिरसा प्रथमगृहीतामाज्ञामिच्छामि परिषदः कर्तुम् ।

देव्या इव धारिण्याः सेवादक्षः परिजनोयम् ॥ 3 ॥

10

[निष्क्रान्तौ ।

॥ प्रस्तावना ॥

| ततः प्रविशति चेटो ।

चेटो । आणेचमि देवीए धारिणीए अइरप्पउत्तोवदेसं

चलिअं णाम णट्टअं अन्दरेण कीरिसी मालविणत्ति

15 णट्टाआरिअं अज्जगणदासं पुच्छिदुं । ता जाव संगीद-

सालं गच्छेमि । इति परिक्रामति ।

| प्रविशत्यपरा चेव्याभरणहस्ता ।

प्रथमा । अन्यां दृष्ट्वा । हला कोमुदीए कुदो दे इअं धीरदा । जं

समीवेवि अदिकमन्ती इदो दिट्ठि ण देसि ।

१. भाज्जप्तारिमि देव्या धारिण्याचिरप्रवृत्तोपदेशं चलिअं नाम नाव्यमन्तरेण कीदृशी

मालविकेति नाव्याचार्यमार्यगणदासं प्रष्टुम् । तद्यावन्संगीतशालां गच्छामि ।

२. हला कौमुदिके कुतस्त इयं धीरता । यत्समीपेऽप्यतिक्रामन्तोतो वट्टिं न ददासि ।

14. A C चलीअं; D चलीयं.—A C

णाट्टअं; B D णट्टअं.—F अन्त-

रेण—B C मालविअत्ति; D F

मालविअत्ति.

15. A C अअं; B D E F अअं०

A B C D E om. ता before जाव.

16. B D E गच्छेमि; F गच्छामि.

17. F adds ततः before “प्रविशति.”

18. A B C D E om. दे.—F धीरद.

19. B अदिकमन्ती.—A C न देसि.

द्वितीया । अंमहो वउलावलिआ । सहि देवीए इदं सिप्पिस-
आसादो आणीदं सप्पमुद्दासणाहं अङ्गुलीअअं सिणिध्धं
णिइस्साअन्ती तुह उवाल्मभे पडिदम्मि ।

बकुलावलिका । विलोम्य । ^३ ठाणे ख्वु सज्जदि दिट्ठि । इमिणा —
अङ्गुलीअएण उम्भिण्णकिरणकेसरेण कुसुमिदो विअ 5
दे अग्गहथो पडिभादि ।

कौमुदिका । ^४ हला कहिं पथ्थिदासि ।

बकु० । ^५ देवीए वअणेण णञ्जआरिअं अज्जगणदासं उव-
देसग्गहणे कीरिसी मालविण्णि पुड्ढिदुं ।

कौमु० । ^६ साहि ईदिसव्वावारेण असंणिहिदावि दिट्ठ किल 10-
सा भट्टिणा ।

बकु० । ^६ आम् । देवीए पस्संगदो सो जणो चित्ते दिट्ठो ।

१. अहो बकुलावलिका । सखि देव्या इदं सिप्पिसकाशत आनीतं सर्पमुद्दासनाथमङ्गु-
लीयकं स्निग्धं निध्यायन्ती तवोपालम्भे पतितास्मि ।
२. स्थाने खलु सञ्चति दृष्टिः । अनेनाङ्गुलीयकेनेाङ्गुलीकिरणकेसरेण कुसुमित इव तेष-
हस्तः प्रतिभाति ।
३. हला क प्रस्थितासि ।
४. देव्या वचनेन नाट्याचार्यमार्यगणदासमुपदेशग्रहणे कीदृशो मालविकेति प्रष्टुम् ।
५. सखि ईदृशव्यापारेणासंनिहितापि दृष्टा किल सा भर्त्रा ।
६. आम् । देव्याः पार्श्वगतोसौ जर्नाक्षत्रे दृष्टः ।

1. A C D बहुला०
4. A B C D E om. ख्वु.
5. D विय for विअ.
6. B D E F पडिभाइ.
8. F सुणाहि.—A E F णट्टा०—

- A C D E अ-अ०; F अय०.
9. F कीदिसी.
10. A C इदिस०; F ईरिस०.
12. E आम् देवीए.—B पस्संगदो, D
पस्संगदो, F पस्संगभो.

कौमु० । ^१कहं विअ ।

बकु० । ^२सुणादि । चित्तसालं गदा देवी पञ्चगवण्णराअं
चित्तलेहं आअरिअस्स ओलोअन्ती चिद्धइ । तस्सि
अन्तरे भद्दा उवड्ढिओ ।

5 कौमु० । ^३तदो तदो ।

बकु० । ^४तदो अ उवआराणन्दरं एकासणोवविट्ठेण भ-
ट्ठिणा चित्तगदाए देवीए परिअणमइद्दगअं आसण्णअरं
तं पेख्खिअ देवी पुट्ठिदा ।

कौमु० । ^५किं विअ ।

10 बकु० । ^६अपुव्वरूवा इअं दारिआ तुह आसण्णा आलिहिदा
किंणामहेएत्ति ।

कौमु० । ^७आकिदिधिसेसेसु आदरो पदं करेइ । तदो तदो ।

१. कथामिव ।

२. शृणु । चित्रशालां गता देवी प्रत्यग्रवर्णरागं चित्रलेखमाचार्यस्यावलोकयन्ती तिष्ठति ।
तस्मिन्नन्तरे भर्तृपास्थितः ।

३. ततस्ततः ।

४. ततश्चापचारात्तन्तरेमेकासनोपविष्टेन भर्त्रा चित्रगताया देव्याः परिजनमध्यगतामास-
न्नतरां तां प्रेक्ष्य देवी पृष्टा ।

५. किमिव ।

६. अपूर्वरूपेयं दारिका तवासन्नालिखिता किं नामधेयेति ।

७. आकृतिविशेषेष्वादरः पदं करोति । ततस्ततः

२. A C सुणाइ.—D °सालां, F °सा-
लागदा.—A C °वणराअं.

३. B आअरिअस्स.—B C D E अन्दरे.
—F तहिं for तस्सि.

४. B उवड्ढिओ, C D उवड्ढिओ.

६. F °णन्तरं.

८. E om. तं before “पेख्खिअभ.”

१०. A B C D दारोआ.—A B C D E
अपुव्वा इअं.

११. B C D F °हिआत्त.

बकु० । तदो अवहीरिअवअणो भद्दा संकिदो देविं पुणोपुणो
अवि णिब्बन्धिदुं पवुत्तो । तदो कुमालीए वसुल्लुणीए
आचख्खिदं । अज्जउत्त एसा मालविण्णत्ति ।

कौमु० । सैरिसं ख्वु बालभावस्स । तदो वरं कहेहि ।

बकु० । किं अण्णं । संपदं सविसेसं मालविआ भट्टिणो
दंसणपहादो रख्खीअदि ।

कौमु० । हँला अणुचिद्ध अप्पणो णिओअं । अहंवि देवीए
अङ्गुलीअअं उवणइस्सं ।

[इति निष्क्रान्ता ।

बकु० । परिक्रम्यावलोक्य च । एसो णट्ठअरिओ अज्जगणदासो सं- 10
गीदसालादो णिक्रमादि । जाव अत्ताणं दंसेमि ।

गणदासः । प्रविश्य । कामं स्वलु सर्वस्य कुलविद्या बहुमता ।
न पुनरस्माकं तु नाट्यं प्रति मिथ्यागौरवम् । कुतः ।

१. ततोवधीरितवचनो भर्ता शङ्कितो देवीं पुनःपुनरपि मिर्बन्धितुं प्रवृत्तः । ततः
कुमार्या वसुलक्ष्म्याख्यातम् । आर्यपुत्र एषा मालविकेति ।
२. सदृशं खट्टु बालभावस्य । ततः परं कथय ।
३. किमन्यत् । सांप्रतं सविशेषं मालविका भर्तुर्दंशनपथादृश्यते ।
४. हला अनुतिष्ठस्वात्मनो नियोगम् । अहमपि देव्या अङ्गुलीयकमुपनेष्यामि ।
५. एष नाट्याचार्य आर्यगणदासः संगीतशालाया निष्क्रमते । यावदात्मानं दर्शयामि ।

1. A B C D E अवहीरिअवअणो.
2. A B C D E give अ for अवि.
—A D णिबन्धिदुं.—D E पवुत्तो.
—A C कुमालिए.
3. E अचख्खिदं.—F आवुत्त for अ-
ज्जउत्त, with an explanatory
note, आवुत्तो भगिनीपतिः, with also

- another preceding it वसुलक्ष्मीः
देव्याः कनीयसो.
6. D दंसनं.—B D E रख्खीयदि.
10. A णट्ठाचारिओ, F आरिओ.—
D E F अ-अ.
11. B D E णीकमइ, F णिकमइ—A C
आत्ताणं.

देवानामिदमामनन्ति मुनयः कान्तं क्रतुं चाक्षुषं
रुद्रेणेदमुमाकृतव्यतिकरे स्वाङ्गे विभक्तं द्विधा ।
त्रैगुण्योद्भवमत्र लोकचरितं नानारसं दृश्यते
नाट्यं भिन्नरुचेर्जनस्य बहुभाष्यकं समाराधनम् ॥४॥

5 बकु० । उपगम्य । अज्ज वन्दामि ।

गण० । भद्रे चिरं जीव ।

बकु० । अज्ज देवी पुछ्छुदि । अवि उवदेसग्गहणे णादिकिलि-
सेदि वो सिस्सा मालविएत्ति ।

गण० । विभाव्यतां देवी परमनिपुणा मेधाविनी चेति । किं

10 बहुना ।

यद्यप्ययोगविषये भाविकमुपदिश्यते मया तस्यै ।

तत्तद्विशेषकरणाद्यत्युपदिशतीव मे बाला ॥ ६ ॥

बकु० । आत्मगतम् । अदिकमन्तीं विअ इरावतीं पेख्खामि । प्रकाशम् ।

किदथ्था दाणिं वो सिस्सा । जस्सि गुरुअणो एव्वं तुस्सदि ।

15 गण० । भद्रे तद्विधानामसुलभत्वात्पृच्छामि । कुतो देव्यास्त-
त्पात्रमानीतम् ।

१. आर्यं वन्दे ।

२. आर्यं देवीं पृच्छति । अप्युपदेशग्रहणे नातिक्लिभाति वः शिष्या मालविकेति ।

३. भातिक्रामन्तीमिवेरावतीं प्रेक्षे । कृतार्थेदानीं वः शिष्या । यस्यां गुरुजन एवं नुष्यति ।

2. F स्वाङ्गेर्वि^२

5. D E F अ-अ.

7. D E F अ-अ. — F णादिकिलि-
स्सदि.

9. F विज्ञाप्यताम् for विभाव्यताम्.

11. B उद्दिश्यते.

14. F दाणीं. — B एव्व.

16. F आयातं for आनीतम्.

बकु० । 'अस्थि देवीए वण्णावरो भादा वीरसेणो णाम । सो
भट्टिणा अन्तपालदुग्गे मन्दायणीदीरे द्वाविदो । तेण सिप्पा-
हिअरे जोग्गा इअं दारिएत्ति भइणीए उवाअणं पेसिदा ।

गण० । आत्मगतम् । आकृतिप्रत्ययोदेनामनूनवस्तुकां संभावयामि ।

प्रकाशम् । मया भद्रे यशस्विना भवितव्यम् । पश्य ।

5

पात्रविशेषन्यस्तं गुणान्तरं व्रजति शिल्पमाधातुः ।

जलभिव समुद्रशुक्तौ मुक्ताफलतां पयोदस्य ॥ ६ ॥

बकु० । अहं कर्हि वो सिस्सा ।

गण० । इदानीमेव पञ्चाङ्गमभिनयमुपदिश्य विश्रम्यतामित्य-

भिहिता दीर्घिकावलोकनगवाक्षगताप्रवातमासेवमाना 10
तिष्ठति ।

बकु० । तेण हि अणुजाणादु मं अज्जो । जाव से अज्जपरितो-
सणिवेदणेण उच्छुहं वद्धेमि ।

गण० । दृश्यतां सरवी । अहमपि लब्धक्षणः स्वगृहं गच्छामि ।

[इति निष्क्रान्तौ ।

15

॥ विष्कम्भकः ॥

१. अस्ति देव्या वर्षावरो भ्राता वीरसेनो नाम । स भर्तृन्तपालदुग्गे मन्दाकिनीतीरे स्था-
पितः । तेन शिल्पाधिकारे योग्येयं दारिकेतु भयिन्या उपायनं प्रेषिता ।

२. अथ क्व वः शिल्पा ।

३. तेन ह्यनुजानानु मामार्यः । यावदस्याः आर्यपरितोषनिवेदनेनोत्साहं वर्धये ।

1. B वण्णावरो.—B भादा.

2. F मन्दाकिनीतीरे.—A B C D सि-
प्पाहिअरे.

4. F आकृतिविनयप्रत्ययाद्.

6. F पात्रविशेषे न्यस्तम्.

8. A C E अहवा for अह.

9. F पञ्चाङ्गमभिनयम्.

10. A E F गता प्रवातम्.

12. F अ-भो.—F अ-अपरितोसं.

16. B मिश्रविष्कम्भकः, E F मिश्रवि-
ष्कम्भः.

। ततः प्रविशत्येकान्तस्थपरिजनो मन्त्रिणांलेखहस्तेनान्वास्यमानो राजा ।

राजा । अनुवाचितलेखममालं विलोक्य । वाहतव किं प्रपद्यते वैदर्भः ।

भमात्यः । आत्मविनाशम् ।

राजा । निदेशमिदानीं श्रोतुमिच्छामि ।

- 5 भमा० । इदमिदानीमनेन प्रतिलिखितम् । पूज्येनाहमादि-
ष्टः । पितृव्यपुत्रो भवतः कुमारो माधवसेनः प्रतिश्रु-
तसंबन्धो ममोपान्तिकमुपागच्छन्नन्तरा त्वदीयेनान्तपा-
लेनावस्कन्द्य गृहीतः । स त्वया मदपेक्षया सकलत्रसो-
दर्यो मोचयितव्य इति । तन्न वो न विदितं यत्तुल्या-
10 भिजनेषु भूमिभरेषु राज्ञां वृत्तिः । अतो मध्यस्थः पूज्यो
भवितुमर्हति । सोदर्या पुनरस्य ग्रहणविप्लवे विनष्टा ।
तदन्वेषणाय प्रयतिष्ये । अथावश्यमेव माधवसेनः पू-
ज्येन मोचयितव्यः । श्रूयतामभिसंधिः ।

- 15 मौर्यसचिवं विमुञ्चति यदि पूज्यः संयतं मम श्यालम् ।
मोक्ता माधवसेनं ततोहमपि बन्धनात्सद्यः ॥ ७ ॥
इति ।

2. D वाहतक, corrected, it seems,
from original वाहतव.

5. A B C D E प्रतिलिखितम्.

9. A B C D E omit the न after वो.

—A B C त्तुल्या.

10. A C राजसु राज्ञः for भूमिभरेषु
राज्ञाम्.

16. B omits " इति."

राजा । कथम् । कार्यविनिमयेन मयि व्यवहरत्यनात्मज्ञः ।
वाहतव प्रकृत्यमित्रः प्रतिकूलचारी मे वैदर्भः । त-
द्यातव्यपक्षे स्थितस्य पूर्वसंकल्पितमुन्मूलनाय वीरसेन-
प्रमुखदण्डचक्रमाज्ञापय ।

अमा० । यदाज्ञापयति देवः ।

5

राजा । अथ वा किं भवान्मन्यते ।

अमा० । शास्त्रदृष्टमाह देवः । कुतः ।

अचिराधिष्ठितराज्यः शत्रुः प्रकृतिष्वरूढमूलत्वात् ।

नवसंरोहणशिथिलस्तरुरिव सुकरः समुद्धर्तुम् ॥ ८ ॥

राजा । तेन ह्यवितथं तन्त्रकारवचनम् । इदमेव निमित्तमा- 10
दाय समुद्योज्यतां सेनापतिः ।

अमा० । तथा ।

[इति निष्क्रान्तः ।

परिजनो यथाव्यापारं राजानमभितः स्थितः

विदूषकः । प्रविश्य । आणत्तोमिह तत्तहोदा रण्णा । गोदम 15
चिन्तेहि दाव उवाअं जह मे जदिछ्छादिष्टपाडिकिदी मालवि-
आ पच्चख्खदंसणा भवेत्ति । मएवि तह किदं । जाव
से णिवेदेमि । परिक्रामति ।

राजा । विदूषकं दृष्ट्वा । अयमपरः कार्यान्तरसचिवोऽस्मानुपस्थितः ।

१. आज्ञप्तोऽस्मि तत्रभवता राज्ञा । गौतम चिन्तय तावदुपायं यथा मे यदृच्छादृष्टप्रतिकृतिर्मा-
लविका प्रत्यक्षदर्शना भवेदिति । मयापि तथा कृतम् । तावदस्य निवेदयामि ।

4. F °प्रमुखं.

15. B अणत्तमिह, C अणत्तोमिह, F

आणत्तमिह.

2

16. B चिन्तहि.

18. B णिवेदमि.

विदूषकः । उपसृत्य । 'वद्दु भवं ।

राजा । सशिरःकम्पम् । इत आस्यताम् ।

विदूषकः । उपविष्टः ।

राजा । कच्चिदुपेयोपायदर्शने व्यापृतं ते प्रज्ञाचक्षुः ।

5 विदूषकः । 'आः पओ असिद्धिं पुच्छु ।

राजा । कथमिव ।

विदूषकः । कणे । 'एवं विअ ।

राजा । साधु वयस्य निपुणमुपक्रान्तम् । दुरधिगमसिद्धावप्य-
स्मिन्नारम्भे वयमाशंसामहे । कुतः ।

10 अर्थे सप्रतिबन्धं प्रभुरधिगन्तुं सहायवानेव ।

दृश्यं तमसि न पश्याति दीपेन विना सचक्षुरपि ॥१॥

। नेपथ्ये ।

अलमलं बहु विकथ्य । राज्ञः समक्षमेवावयोरधरोत्तरव्य-
क्तिर्भविष्यति ।

15 राजा । सखे त्वन्नीतिपादपस्य पुष्पमुद्भिन्नम् ।

विदूषकः । फलं वि देखिखस्ससि ।

। ततः प्रविशति कञ्चुकी ।

कञ्चुकी । देव अमात्यो विज्ञापयति । अनुष्ठिता प्रभोराज्ञा ।

१. वर्धता भवान् ।

२. आः प्रयोगसिद्धिं पुच्छ ।

३. एवमिव ।

४. फलमपि द्रक्ष्यसि ।

1. A B C वद्दु.

5. A E आ for आः

13. A B C D E बहुविकत्यनेन.

16. A C देखिखस्ससि; F देखिखससि.

18. F reads कञ्चुकेयः and retain
the same form everywhere
subsequently.

एतौ पुनर्हरदत्तगणदासौ

उभावभिनयाचार्यौ परस्परजयोद्यतौ ।

त्वां द्रष्टुमिच्छतः साक्षाद्भावाविव शरीरिणौ ॥ १० ॥

राजा । प्रवेश्य तौ ।

कञ्चुकी । यदाज्ञापयति देवः । इति निष्क्रम्य पुनस्ताभ्यां सह प्रविश्य । 5

इत इतो भवन्तौ ।

हरदत्तः । राजानमवलोक्य । अहो दुरासदो राजमहिमा । तथा हि ।

न च न परिचितो न चाप्यगम्यश्च

चकितमुपैमि तथापि पार्श्वमस्य ।

सलिलनिधिरिव प्रतिक्षणं मे

भवति स एव नवो नवोयमक्ष्णोः ॥ ११ ॥

गण० । महत्त्वलु पुरुषाधिकारमिदं ज्योतिः । तथा हि ।

द्वारे नियुक्तपुरुषानुमतप्रवेशः

सिंहासनान्तिकचरेण सहोपसर्पनं ।

तेजोभिरस्य विनिवर्तितदृष्टिपातैर

वाक्यादृते पुनरिव प्रतिवारितोस्मि ॥ १२ ॥

कञ्चुकी । एष देवः । उपसर्पतां भवन्तौ ।

उभौ । उपेत्य । विजयतां देवः ।

राजा । स्वागतं भवद्भ्याम् । परिजनं विलोक्य । आसने तावदत्र

भवतोः ।

20

3. A B C D E विवादिनौ for शरी-
रिणौ.

7. F विलोक्य.

8. F reads the first pāda thus:

‘न च परिचितो न चापरम्यः’

10. F जलनिधि^० corrected from
सलिलनिधि^०.

17. A E उपसर्पताम् as an after-
correction in both.

उभौ । परिजनोपनीतयोरासनयोरुपविष्टौ ।

राजा । किमिदं शिष्योपदेशकाले युगपदाचार्ययोरुपस्थानम् ।

गण० । देव श्रूयताम् । मया तीर्थादभिनयविद्या शिक्षिता ।

दत्तप्रयोगोऽस्मि । देवेन देव्या च परिगृहीतः ।

5 राजा । दृढं जाने ।

गण० । सोहममुना हरदत्तेन प्रधानपुरुषसमक्षमयं मे पादरज-
सा न तुल्य इत्यधिकक्षिप्तः ।

हर० । देव अयमेव मयि प्रथमं परिवादरतः । अत्रभवतः
किल मम च समुद्रपल्वलयोरिवान्तरम् । तदत्रभवानिमं

10 मां च शास्त्रे प्रयोगे च विमृशतु । देव एव नौ विशेषज्ञः
प्राश्निकश्च ।

विदूषकः । समर्थं पडिण्णादं ।

गण० । प्रथमः कल्पः । अवहितो देवः श्रोतुमर्हति ।

राजा । तिष्ठतु तावत् । पक्षपातमत्र देवी मन्यते । तत्तस्याः

15 पण्डितकौशिक्या सहितायाः समक्षमेव न्याय्यो व्यवहारः ।

विदूषकः । सुदु भवं भणादि ।

उभौ । यद्देवाय रोचते ।

राजा । मौद्गल्य अमुं प्रस्तावं निवेद्य पण्डितकौशिक्या सार्ध-
माहूयतां देवी ।

१. समर्थं प्रतिज्ञातम् ।

२. सुष्ठु भवान्भणति.

6. A B C D E मम for अयं मे.

10. B विमृश्यतु, F विमर्शयतु.

12. A C D E पडिण्णादं, B पडिण्णादं.

16. D भणादी, F भणादि.

कञ्चुकी । यदाज्ञापयति देवः । इति निष्क्रम्य सहपरिव्राजिकया देव्या सह
पुनः प्रविश्य । इत इतो देवी धारिणी ।

देवी । परिव्राजिका विलोक्य । भवति हरदत्तस्य गणदासस्य अ
संरम्भे कर्हं पेलखसि ।

परिव्राजिका । अलं स्वपक्षावसादशङ्कया । न च परांजीयते 5

केनचिद्गणदासः ।

देवी । जइवि एव्वं तहवि राअपरिग्गहो से पहाणत्तणं उवहरइ ।
परिव्राजिका । अयि राज्ञीशब्दभाजनमात्मानमपि तावच्चिन्त-
यतु भवती । पश्य ।

अतिमात्रभास्वरत्वं पुष्यति भानोः परिग्रहादनलः । 10

अधिगच्छति महिमानं चन्द्रोपि निशापरिगृहीतः ॥ १३ ॥

विदूषकः । अवि हा अवि हा । उवट्टिआ पीठमादिअं पण्डिअ-
कोसिइं पुराकदुअ देवी ।

राजा । पश्याम्येनाम् । यैषा

मङ्गलालंकृता भाति कौशिक्या यतिवेषया । 15

त्रयी विग्रहवत्येव सममध्यात्मविद्यया ॥ १४ ॥

परिव्राजिका । उपेत्य । विजयतां देवः ।

१. भगवति हरदत्तस्य गणदासस्य च संरम्भे कथं प्रेक्षते ।

२. यद्यप्येवं तदपि राजपरिग्रहोस्य प्रभुत्वमुपहरति ।

३. अपि हा अपि हा । उपस्थिता पीठमदिकां पण्डितकौशिकीं पुरस्कृत्य देवी ।

२. F इतो देवी । इतो धारिणी देवो.

७. A C जई for जइ.

८. A अपि for अयि.

१२. B D E उवट्टिया.—BD पीठमदियं;
E corrects its original पीठम-

दियं into पीठमदीयं; F पीठमदिअं
—F पण्डिद°.

१३. B °कोसिआ.—D E कोसिइं.—
F पुरोकदुअ.

राजा । भगवत्यभिवादे ।

परिव्राजिका ।

महासारप्रसवयोः सदृशक्षमयोर्द्वयोः ।

धारिणीभूतधारिण्योर्भव भर्ता शरच्छतम् ॥ १६ ॥

5 देवी । जेदु अज्जउत्तो ।

राजा । स्वागतं देव्यै । परिव्राजिका विलोक्य । भगवति क्रियतामा-
सनपरिग्रहः ।

। सर्वे यथोचितमुपविशन्ति ।

10 राजा । भगवत्यत्रभवतोर्हरदत्तगणदासयोः परस्परं ज्ञानसं-
घर्षो जातः । तदत्रभवत्या प्राश्निकपदमध्यासितव्यम् ।
परिव्राजिका । सस्मितम् । अलमलमुपालम्भेन । पत्तने विद्यमा-
नेपि ग्रामे रत्नपरीक्षा ।

राजा । मामेवम् । पण्डितकौशिकी खलु भवती । पक्षपाति-
नावनयोर्हरदत्तगणदासयोरहं देवी च ।

15 उभौ । सम्यगाह देवः । मध्यस्था भवती नौ गुणदोषतः परिच्छे-
त्तुमर्हति ।

राजा । तेन हि प्रस्तूयतां विवादवस्तु ।

परिव्राजिका । देव प्रयोगप्रधानं हि नाट्यशास्त्रम् । किमत्र
वाग्व्यवहारेण ।

20 राजा । कथं देवी मन्यते ।

१. जयत्वार्यपुत्रः ।

5. DE भ-भ°.
12. E रत्नपरीक्षणम्.

20. B omits "देवी मन्यते."

देवी । जेइ मं पुच्छसि एदाणं विवादो एव्व ण मे रुच्चइ ।
गण० । न मां देवी समानविद्यतः परिभवनीयमनुमन्तुमर्हति ।
विदूषकः । देवि देख्खामो उरभसंवादं । किं मुहा वेअण-
दाणेण ।

देवी । ॐ कलहप्पिओसि । 5

विदूषकः । मा चण्डि । अण्णोण्णकलहिदाणं मच्चहत्थीणं
एकतरस्सिं अणिज्जिदे कुदो उवसमो ।

राजा । ननु स्वाङ्गसौष्ठवाभिनयमुभयोर्दृष्टवती भवती ।

परि० । अथ किम् ।

राजा । तदिदानीमतः किमाभ्यां प्रत्याययितव्यम् । 10

परि० । एतदेव वक्तुकामास्मि ।

शिष्टा क्रिया कस्यचिदात्मसंस्था

संक्रान्तिरन्यस्य विशेषयुक्ता ।

यस्योभयं साधु स शिक्षकाणां

धुरि प्रतिष्ठापयितव्य एव ॥ १६ ॥ 15

१. यदि मां पृच्छसि एतयोर्विवाद एव न मे रोचते ।

२. देवि पश्याम उरभसंवादम् । किं मुहा वेतनदानेन ।

३. ननु कलहप्रियोसि ।

४. मा चण्डि । अन्योन्यकलहितयोर्मत्तहस्तिनोरेकतरस्मिन्ननिर्जिते कुत उपशमः ।

1. B येव्व.

2. B विद्यातः.—F परिहीनम् for परि-
भवनीयम्.

3. F देख्खामो.

6. A कलहदानं.

विदूषकः । सुदं अज्जेहि भवदीए वअणं । एस पिण्डदथो
उवदेसदंसणेण णिण्णओत्ति ।

हर० । परमुचितं नः ।

गण० । देव एवं स्थितमेव ।

5 देवी । जेदा उण अमेहाविणी सिस्सा उवदेसं मलिणएइ तदा
आअरिअस्स दोसो णं ।

राजा । देवि एवमुपपद्यते ।

गण० । विनेतुरद्रव्यपरिग्रह एव बुद्धिलाघवं प्रकाशयति ।

देवी । केहं दाणिं । गणदासं विलोक्य । जनान्तिकम् । अलं एअस्स अ-
10 ज्जउत्तस्स उल्लुहकालणं मणोरहं पूरिअ । विरम णिरथ-
आदो आरम्भादो ।

१. श्रुतमार्याभ्यां भगवत्या वचनम् । एष पिण्डितार्थे उपदेशदर्शनेन निर्णय इति ।

२. यदा पुनरमेधाविनी शिष्योपदेशं मलिनयति तदाचार्यस्य दोषो ननु ।

३. कथमिदानोम् । भलमेतस्यार्यपुत्रस्योत्साहकारणं मनोरथं पूरयित्वा । विरम निरर्थका-
दारम्भात् ।

1. D अय्येहि.

2. A B C D E उवदेसदंसणे अ णि-
ण्णओत्ति.

3. D परमुचितं for परमुचितं.

5. A B C D अमेहाविणी.

7. F एवमापतति.

8. F अद्रव्यपात्रपरिग्रहः, with the fol-
lowing explanation in the mar-

gin: 'द्रव्यं गुणानामाधारे भेषजे योग-
वित्तयोरिति यादवः ।' अयोग्यपात्रस्ते-
कारः ।

9. 'The MS all read thus: गणदासं
विलोक्य । जनान्तिकम् । केहं [F] जह]
दाणिं । &c. The reading given in
our edition is that of Tulberg's.

10. D E F अ-अ०.

विदूषकः । सुदु होदी भणादि । भो गणदास संगीतओवदेसं
आरहिअ किं सरस्सइउवाअणमोदआईं खादअमाणस्स
सुलहाणिग्गहेण विवादेण ।

गण० । सत्यमयमेवार्थो देवीवचनस्य । श्रूयतामवसरप्राप्तम् ।
लब्धास्पदोस्मीति विवादभीरोस्
तितिक्षमाणस्य परेण निन्दाम् ।
यस्यागमः केवलजीविकैव
तं ज्ञानपण्यं वणिजं वदन्ति ॥ १७ ॥

विदूषकः । अइरोवणीदा वो सिस्सा । ता अवरिणिडिदस्स
उवदेसस्स अण्णअं पआसणम् ।

गण० । अत एव निर्बन्धः ।

देवी । तेण हि दुवेवि भअवदीए उवदेसं दंसह ।

परि० । नैतन्न्याय्यम् । सर्वज्ञस्याप्येकाकिनो निर्णयाभ्युपगमो
दोषाय ।

१. सुदु भवती भणति । भो गणदास संगीतकोपदेशमारभ्य किं सरस्वत्युपायनमो-
दकान्खादतः सुलभनिग्रहेण विवादेन ।

२. अचिरपिनीता वः शिष्या । तदपरिनिष्ठितस्योपदेशस्यान्याय्यं प्रकाशनम् ।

३. तेन हि द्वावपि भगवत्या उपदेशं दर्शयतम् ।

१. B D E संगीतयोव० ।

२. A C D सरस्सहि० (सरस्सदि?) ।

—A B C D उवाअणं मोद, E उवा-
अणं मोदअं.

४. A सत्यमेवायमेवार्थः.—F प्राप्त-
मिदम्.

९. A B C E अचिर०, D अपरि०.

१०. A C E भणभं; D भणअं.

देवी । जनान्तिरुम् । मूढे परिव्राजिए किं जागतिंवि मं मुञ्चं
विअ करेसि । इति सासूयं परावर्तते ।

राजा । देवी परिव्राजिकयि दर्शयति ।

परि० । विलोक्य ।

5 अनिमित्तमिन्दुवदने किमत्रभवतः पराङ्मुखी भवसि ।

प्रभवन्त्योपि हि भर्तृषु कारणकोपाः कुटुम्बिन्यः ॥१८॥

विदूषकः । णं सकारणं एव । अप्पणो पख्खो रख्खिदठवेत्ति ।

गणदासं विलोक्य । दिट्ठिआ कोववाएण देवीए परित्तादो भवं ।

सुसिख्खिओवि सव्वो उवदेशेण निपुणो होइ ।

10 गण० । देवि श्रूयताम् । एवं जनो गृह्णाति । तदिदानीं

विवादे दर्शयिष्यन्तं क्रियासंक्रान्तिमात्मनः ।

यदि मां नानुजानासि परित्यक्तोऽस्यहं त्वया ॥ १९ ॥

भासनादुत्तिष्ठति ।

देवी । स्वगतम् । का गई । प्रकाशम् । पहवदि अज्जो सिस्स-

15 जणस्स ।

१. मूढे परिव्राजिके किं जाग्रतीमपि मां सुप्तमिव करोषि ।

२. ननु सकारणमेव । आत्मनः पक्षो रक्षितव्य इति । दिट्ठ्या कोपव्याजेन देव्या परि-
त्तातो भवान् । सुशिक्षितोपि सर्व उषदेशेन निपुणो भवति ।

३. का गतिः । प्रभवत्यार्यः शिष्यजनस्य ।

1. F omits मं.

7. C एवं.—B अप्पणो.

8. C. कोषवएण, A B D E. कोषो-
वाएण.

9. A सुसुखिओ, B D E सुसुखिओ.

14. D F अ-भो for अरुओ.

गण० । चिरमपदे शङ्कितोस्मि । रात्रानं विलोक्य । अनुज्ञातं देव्या ।
तदाज्ञापयतु देवः । कस्मिन्नभिनयवस्तुन्युपदेशं दर्शयि-
ष्यामि ।

राजा । यदादिशति भगवती ।

परि० । किमपि देव्या मनसि वर्तते । तच्छङ्कितास्मि ।

देवी । भण विस्सध्वं । णं प्पहविस्सं अत्तणो परिअणस्स ।

राजा । मम चेति ब्रूहि ।

देवी । भअवादि भण दाणि ।

परि० । देव चतुष्पदोद्भवं चलितमुदाहरन्ति । तत्रैकार्थसं-

श्रयमुभयोः प्रयोगं पश्यामः । तावता ज्ञायत एव तत्र- 10

भवतोरुपदेशान्तरम् ।

उभौ । यदाज्ञापयति भगवती ।

विदूषकः । तेण हि दुव्वे वि गदुअ पेख्खाघरण संगीदरअणं

करिअ अत्तभवदो दूदं विसज्जेह ।

१. भण विश्रब्धम् । ननु प्रभविष्याम्यात्मनः परिजनस्य ।

२. भगवति भणैदानीम् ।

३. तेन हि द्वावपि गत्वा प्रेक्षागृहे संगीतरचनां कृत्वात्रभवते दूतं विसर्जयतम् ।

२. A B C D E अभिनेयं.

१. The MSS. प्पहविस्ससि, ex-
cept F.

13. F वग्गा (i. e. वर्गौ) for गदुअ.

14. F अत्तभवन्दो (=अत्रभवन्तौ.)—
A B C D E विसज्जेहि.

अहं वा मिअङ्गसहो एव णो उवावइस्सदि ।

हरि० । तथा । इत्युत्तिष्ठति ।

गण० । देवीमवलोकयति ।

देवी । ण हि विअअपच्चस्थिणी अहं अज्जस्स ण होमि ।

5 उभौ । प्रस्थितौ ।

परि० । इतस्तावदाचार्यौ ।

उभौ । परिवृत्य । इमौ स्वः ।

परि । निर्णयाधिकारे ब्रवीमि । सर्वाङ्गसौष्टवाभिव्यक्तये

विगतनेपथ्ययोः पात्रयोः प्रवेशोस्तु ।

10 उभौ । नेदमप्यावयोरुपदेश्यम् ।

[निष्क्रान्तौ ।

देवी । राजानं विलोक्य । जइ इदरेसु राजकज्जेसुवि एव्वं उवा-
अणिउणदा अज्जउत्तस्स णं सोहणं भवे ।

राजा । देवि

अलमन्यथा गृहीत्वा न खलु मनस्विनि मया प्रयुक्तमिदम् ।

15 प्रायः समानविद्याः परस्परयज्ञःपुरोभागाः ॥ 2० ॥

। नेपथ्ये मृदङ्गशब्दः ।

सर्वे । कर्णे ददति ।

१. अथ वा मृदङ्गशब्द एव न उक्त्वापयिष्यति ।

२. न हि विज्ञयप्रत्यार्थिन्यहमार्यस्य न भवामि ।

३. यदीतरेषु राजकार्येष्वप्येवमुपायनिपुणतार्यपुत्रस्य ननु शोभनं भवेत् ।

4 EF अ-अस्स.— ABCDE

read thus : ण हि विअअपिच्चस्थि-
णी अहं अज्जस्स । विजई होहि.

9. F विरलनेपथ्ययोः

12. B जई.—A एवं.

13. DEFअ-अ०.—F सोभणं.

परि० । हन्त प्रवृत्तं संगीतकम् । तथा ह्येषा
जीमूतस्तनितविशङ्किभिर्मयूरैर्
उद्धीवैरनुरसितस्य पुष्करस्य ।
निर्द्वादिन्युपहितमध्यमस्वरोत्था
मायूरी मदयति मार्जना मनांसि ॥ २१ ॥

5

राजा । देवि सामयिका भवामः ।

देवी । आत्मगतम् । अहो अविणओ अज्जउत्तस्स ।

सर्वे । वत्तिष्ठन्ति ।

विदूषकः । अपवार्य । भो धीरं गच्छु । मा ख्खु अत्तहोदी धारि-
णी विसंवादइस्सदि ।

10

राजा ।

धैर्यावलम्बिनमपि त्वरयति मां मुरजवाद्यनादोयम् ।

अवतरतः सिद्धिपथं शब्दः स्वमनोरथस्येव ॥ २२ ॥

[इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

॥ इति प्रथमोऽङ्कः ॥

15

१. E संगीतम्.

२. भो धीरं गच्छ । मा खल्वन्नभवती धारिणी विसंवादयिष्यति ।

1. E संगीतम्.

4. ADE निर्द्वादिन्युप०.

6. ABCDF सामयिकाः

7. DEF अ०भ०.

12. ABDE तुमं for म.

[ततः प्रविशति संगीतरचनायां कृतायामासनस्थः स्वयस्यो

राजा परिव्राजिका भारिणी विभवतश्च परिवारः ।

राजा । भगवति अन्नभवतोराचार्ययोः कतरस्य प्रथममुप-
देशं द्रक्ष्यामः ।

5 परि० । ननु समानेपि ज्ञानवृद्धभावे वयोधिकत्वाद्गणदासः
पुरस्कारमर्हति ।

राजा । तेन हि मौद्गल्य एवमेवान्नभवतोरावेद्य स्वनियोग-
मशून्यं कुरु ।

कञ्चुकी । यदाज्ञापयति देवः ।

10

[इति निष्क्रान्तः ।

गण० । प्रविश्य । देव शर्मिष्ठायाः कृतिर्लयमध्या चतुष्पदा ।

तस्याश्चतुर्थवस्तुकप्रयोगमेकमनाः श्रोतुमर्हति देवः ।

राजा । आचार्यं बहुमानादवहितोस्मि ।

[निष्क्रान्तो गणदासः ।

15 राजा । जनान्तिकम् । वयस्य

नेपथ्यपरिगतायाश्चक्षुर्दर्शनसमुत्सुकं तस्याः ।

संहर्तुमधीरतया व्यवसितमिव मे तिरस्करिणीम् ॥१॥

विदूषकः । अपवार्यं । हो उवद्विअं णअणमहु । संणिहिदं

मख्विअं च । ता अप्पमत्तो दाणिं पेख्व ।

20

[ततः प्रविशत्याचार्यप्रत्यवेश्यमाणाङ्गसौष्ठवा मालिका ।

१. भो उपस्थितं नयनमधु । संनिहिता मक्षिका च । तदप्रमत्त इदानीं पश्य ।

२. D परिवारः .

16. F परिणतायाः .

18. A C होउ and B D E होउ for

“हो”.—B पवणमहु, E-F नयणमहु.

20. A B C: पूरवेधमाणा.

विदूषकः । जनान्तकम्- । 'पेख्वदु भवं । ण हु से पडिछुन्दादो

परिहीअदि म्हरदा ।

राजा । जनान्तकम् । वयस्य

चित्रगतायामस्यां कान्तिविसंवादशङ्कि मे हृदयम् ।

संप्रति शिथिलसमाधिं मन्ये येनेयमालिखिता ॥ २ ॥ 5

गण० । वत्से मुक्तसाध्वसा सच्वस्था भव ।

राजा । आत्मगतम् । अहो सर्वास्ववस्थास्वनवद्यता रूपस्य ।

दीर्घाक्षं शरदिन्दुकान्तिवदनं बाहू नतावंसयोः

संक्षिप्रं निबिडोन्नतस्तनमुरः पार्श्वे प्रमृष्टे इव ।

मध्यः पाणिमितो नितम्बि जघनं पदावरालाङ्गुली 10

छन्दो नर्तयितुर्यथैव मनसःश्लिष्टं तथास्या वपुः ॥३॥

मालविका । उपवहनं कृत्वा चतुष्पदं वस्तु गायति ।

'दुल्लहो पिओ तस्सिं भव हिअअ णिरासं ।

अम्हो अपङ्गुओ मे पफुरइ किंपि वामो ॥ ४ ॥

१. पश्यन् भवान् । न खल्वस्याः प्रतिच्छन्दात्परिहीयते मधुरता ।

२. दुर्लभः प्रियस्तास्मिन्भव हृदय निराश्रयम् । अम्भ हे अपाङ्गुको मे प्रस्फुरति किमपि वामः ।

2. A B C D E परिहीअदि.	corrected from मनसःश्लिष्टं.
6. B C D E मुग्धसाध्वसा.	12. F कपोतकं कृत्वा.
7. A B C D E सर्वावस्थासु.	13. D E पियो.—B D E हियय.
11. A C D मनसःश्लिष्टं (मनसः श्लिष्टं?);
B मनसः श्लिष्टं, corrected from
मनसःश्लि०; E मनसो श्लिष्टं also	14. B D E अपङ्गुयो.—F किंपि.—F
वामभो.

‘एसो सो चिरदिशे कंहं उवणइदव्वो ।
णाह मं पराहीणं तुइ गणअ सतिण्हं ॥ ६ ॥

इति यथारसमभिनयति ।

विदूषकः । जनान्तिकम् । भो चउप्पदं वथुअं दुवारं कदुअ तुइ
5 उवख्वित्तो विअ अप्पा तत्तहोदीए ।

राजा । सखे एवमावयोर्हृदयम् । अनया खलु
जनमिममनुरक्तं विद्धि नाथेति गेये
वचनमभिनयन्त्या स्वाङ्गनिर्देशपूर्वम् ।

प्रणयगतिमदृष्ट्वा धारिणीसंनिकर्षाद्
10 अहमिव सुकुमारप्रार्थनाव्याजमुक्तः ॥ ६ ॥

मालविका । गीतान्ते गन्तुमिच्छति ।

विदूषकः । होदि चिट्ठ । किंवि विसुमरिदं कमभेदेण । तं पुच्छि-
स्सं दाव ।

गण० । वत्से स्त्रीयताम् । उपदेशविशुद्धौ यास्यसि ।

15 मालविका । निवृत्य स्थिता ।

१ एषोसो चिरदृष्टः कथमुपनेतव्यः । नाथ मां पराधीनां त्वयि गणय सतृष्णाम् ।

२. भो चउप्पदं वस्तुकं द्वारं कृत्वा त्वय्युपक्षिप्त इवान्मा तत्रभवत्या ।

३. भवति तिष्ठस्व । किमपि विस्मृतं क्रमभेदेन तत्प्रक्ष्यामि तावत् ।

3. A omits the whole of “इति
यथारसमभिनयति.”

5. DE उवख्वित्तो.

6 A om. “सखे”.

12. B D किमपि. ACE किंपि.—

C D भेदेन.—A omits “तं”
before “पुच्छिस्सं”.—BDE कम्म-
भेदेण (=कर्मभेदेन.)

14. A विशुद्धा, F शुद्धौ.

15. B निवृत्य.

राजा । आत्मगतम् । अहो सर्वास्ववस्थासु चारुता शोभां पुष्यति ।

तथा हि

वामं संधिस्तिमितवल्यं न्यस्य हस्तं नितम्बे
कृत्वा श्यामाविटपसदृशं खस्तमुक्तं द्वितीयम् ।
पादाङ्गुष्ठालुलितकुसुमे कुट्टिमे पातिताक्षं
नृत्तादस्याः स्थितमतितरां कान्तमृज्वायतार्धम् ॥७॥

5

देवी । 'णं गोदमवअणंपि अज्जो हिअए करेदि ।

गण० । देवि मैवम् । देवप्रत्ययात्संभाव्यते सूक्ष्मदर्शिता गौत-
मस्य । पश्य ।

मन्दोप्यमन्दतामेति संसर्गेण विपश्चितः ।

10

पङ्कच्छिदः फलस्येव निकषेणाविलं पयः ॥ ८ ॥

विदूषकं विलोक्य । शृणुमो विवक्षितमार्यस्य ।

विदूषकः । गणदासं विलोक्य । सखिखणीं दाव पुच्छु । पच्छु जो
मये कमभेदो लखिखदो चं भणिस्सं ।

गण० । भगवति यथादृष्टमभिधीयतां दोषो वा गुणो वा । 15

१. ननु गौतमवचनमप्यायं हृदये करोति ।

२. साखिणीं तावत्पुच्छ । पक्षाद्यो मया कमभेदो लक्षितस्तं भणिष्यामि ।

1. A B C D E सर्वावस्थासु.— F

शोभान्तरम्.

11. A B C D E निकषेण.

13. A B C D E भिखुणी for "स-

खिणीं."

14. DE तं.

15. A B C D E यथादर्शनम् for
"यथादृष्टम्"

परि० । यथाशास्त्रं सर्वमनवद्यम् । कुतः ।

अङ्कैरन्तर्निहितवचनैः सूचितः सम्यगर्थः

पादन्यासो लयमनुगतस्तन्मयत्वं रसेषु ।

शाखायोनिर्मृदुरभिनयस्तद्विकल्पानुवृत्तौ

5 भावो भावं नुदति विषयाद्भागवन्धः स एव ॥ ९ ॥

गण० । देवः कथं मन्यते ।

राजा । गणदास वयं स्वपक्षशिथिलाभिमानाः संवृत्ताः ।

गण० । अथ नर्तयितास्मि ।

उपदेशं विदुः शुद्धं सन्तस्तमुपदेशिनः ।

10 श्यामायते न युष्मासु यः काञ्चनमिवाग्निषु ॥ १० ॥

देवी । दिष्टिआ परीख्वकाराहणेण अज्जो वद्धुइ ।

गण० । देवीपरिग्रहश्च मे वृद्धिहेतुः । विदूषकं विलोक्य । गौतम

वदेदानीं यत्ते मनसि वर्तते ।

विदूषकः । पुढमोवदेसदंसणे पुढमं बम्हणस्स पूआ इच्छि-

15 दव्वा । सा उण वो विसुमारिदा ।

१. दिष्ट्या परीक्षकाराधनेनायौ वर्धते ।

२. प्रथमोपदेशदशने प्रथमं ब्राह्मणस्य पूजेष्टव्या । तस्याः पुनर्युगं विस्मृतवन्तः ।

8. F अद्य for "अथ."

11. A B परिख्वकाराहणेण. — D E F
भ-ओ.—A B C D E परि-
ख्व०.

14. A पढमो—B D E पूया.

15. Our MSS. सा ण वोपलखिदा
(= सा न व उपलक्षिता). We
according to G.

परि० । अहो प्रयोगाभ्यन्तरः प्राग्भिकः ।

सर्वे । प्रहसिताः ।

। मालविका च स्मितं करोति ।

राजा । आत्मगतम् । आत्तसारश्चक्षुषा स्वविषयः । यदनेन

स्मयमानमायताक्ष्याः किञ्चिदभिव्यक्तदशनशोभि मुखम् । 5

असमग्रलक्ष्यकेसरमुच्छ्वसदिव पङ्कजं दृष्टम् ॥ ११ ॥

गण० । महाब्राह्मण न खलु नेपथ्यसंगीतकमिदम् । अन्यथा

कथं त्वामर्चनीयं नार्चयिष्यामः ।

विदूषकः । मेण नाम मुग्धचादण विअ सुखवणगज्जिदे

अन्तरिख्वे जलपाणं इच्छुदं । 10

परि० । एवमेव ।

विदूषकः । तेण हि पण्डितपरितोषपञ्चआ मूढजादी । जइ

तत्तहोदीए सोभणं गण्हिदं तदो इमं पारितोसिअं

पअच्छामि । इति राज्ञो हस्तात्कटकमार्कर्षति ।

१. मया नाम मुग्धचातकेनेव शुष्कघनगर्जितेन्तरिक्षे जलपानमिष्टम् ।

२. तेन हि पण्डितपरितोषप्रत्यया मूढजातिः । यद्यत्रभवत्या शोभनं गृहीतं तदिदं पारि-
तोषिकं प्रयच्छामि ।

1. F प्रयोगाभ्यन्तरमा०

7. B F नैपथ्य०

8. F दक्षणीयं for "अर्चनीयं"

9. B चादयेण.—E सुकषण०

12. F पण्डितभ०.—E पारितोसि०

13. F भण्डिदं for "गण्हिदं"—E F
अत्तहोदीए.—B तदा for "तदो"

14. B F om. "इति;" C E om. the
whole stage-direction be-
ginning from "इति."

देवा । ^१चिद्ध । गुणन्तरं अआणन्तो किंति तुमं आहरणं देसि ।

विदूषकः । ^२परकीअंति करिअ ।

देवी । आचार्य विलोक्य । ^३अज्ज गणदास णं दंसिदोवदेसा वो
सिस्सा ।

5 गण० । वत्से प्रतिष्ठस्वेदानीम् ।

[मालविका सहाचार्येण निष्क्रान्ता ।

विदूषकः । जनान्तिकम् । राजानं विलोक्य । ^४एत्तिओ मे विहवो भव-
न्तं सेविदुं ।

राजा । जनान्तिकम् । अलमलं परिच्छेदेन । अद्य हि

10 भाग्यास्तमयमिवाद्गोर्हृदयस्य महोत्सवावसानमिव ।
द्वारपिधानमिव धृतेर्मन्ये तस्यास्तिरस्करिणीम् ॥ १२ ॥

विदूषकः । ^५साहु तुमं दरिद्रादुरो विअ वेज्जेण उवणीअमाणं
ओसहं इच्छुसि ।

हरदत्तः । प्रविश्य । देव मदीयमिदानीमवलोकयितुं प्रयोगं
15 क्रियतां प्रसादः ।

१. तिष्ठ । गुणान्तरमजानन्किमिति स्वमाभरणं ददासि ।

२. परकीयमिति कृत्वा.

३. आर्यं गणदास ननु दाक्षितोपदेशा वः शिष्या ।

४. एतावान्मे विभवो भवन्तं सेवितुम् ।

५. साधु त्वं दारिद्र्यादुर इव वैद्येनोपनीयमानमौषधमिच्छसि ।

1. C अभणन्तो.—A B C D E अ-
हिणन्देसि for “आहरणं देसि.”

2. A परकरयंति; B परे केरयंति; E
corrects its परकेरयंति into
पख्खोयंति; C D परकेरयंति

3. D E F अ-अ.—A B C D E
om. णं.

7. C अत्तिओ; D यत्तिओ, E येत्तिओ.

11. F तिरस्करणम्.

15. F adds इति after “क्रियताम्.”

राजा । आत्मगतम् । अवसितो दर्शनार्थः । प्रकाशम् । दाक्षिण्यमत्रलम्ब्य
हरदत्त पर्युत्सुका एव वयम् ।
हर० । अनुगृहीतोस्मि ।

॥ नेपथ्ये ॥

वैतालिकः । जयतु देवः । उपारूढो मध्यमहूः सविता । 5
तथा हि ।

पत्रच्छायासु हंसा मुकुलितनयना दीर्घिकापद्मिनीनां
सौधान्यत्यर्थतापाद्दलभिपरिचयद्वेषिपारावतानि ।
बिन्दूक्षेपापिपासुः परिपतति शिखी भ्रान्तिमद्धारियन्त्रं
सर्वैरुल्लैः समग्रैस्वमिव नृपगुणैर्दीप्यते सप्तसप्तिः ॥१३॥ 10

विदूषकः । 'अवि हा अवि हा । ण्हाणभोअणवेला संवुत्ताअ-
त्तहोदो । उइदवेलादिक्रमे चिइस्सआ दोसं उदाहरन्ति ।
राजा । हरदत्त किं भणसि ।

हर० । नास्त्यवकाशो महचनस्य ।

राजा । हरदत्तं विलोक्य । तेन हि त्वदीयमुपदेशं श्रो वयं द्रक्ष्यामः । 15

विश्राम्यतु भवान् ।

हर० । यदाज्ञापयति देवः ।

[इति निष्क्रान्तः ।

२. अपि हा अपि हा । स्नानभोजनवेला संवृत्तान्नभवतः । उचितवेलातिक्रमे चिकित्सका
दोषमुदाहरन्ति ।

5. C उपारूढो मध्यः सविता.
11. A C do not repeat "अवि हा."
—E अत्तहोदे.

12. B C D E चिइस्सया.
16. B D विश्राम्यतु.

देवी । णिवुत्तेदु भज्जउत्तो मइस्सणविहिं ।

विदूषकः । होदि विसेसेण पाणभोअणं तुवरेदु ।

परि० । उत्थाय । स्वस्ति भवते ।

[सपरिजनया देव्या सह निष्क्रान्ता ।

5 विदूषकः । भो ण केवलं रूपे सिप्पेवि अहुदीआ माल-
विआ ।

राजा ।

अव्याजसुन्दरीं तां विज्ञानेन ललितेन योजयता ।

परिकल्पितो विधाना बाणः कामस्य विषदिग्धः ॥१४॥

10 किं बहुना । चिन्तयितव्योस्मि ।

विदूषकः । भवदावि अहं । दिढं विपणिकन्दू विअ मे उदर-
म्भन्तरं ढज्जइ ।

राजा । एवमेव । भवान्सुहृदर्थं त्वरताम् ।

१. निर्वर्तयत्वार्थपुत्रो मध्याह्नविधिम् ।

२. भवति विशेषेण पानभोजनं त्वर्यताम् ।

३. भो न केवलं रूपे शिल्पेप्यद्वितीया मालविका ।

४. भवताप्यहम् । दृढं विपणिकन्दुरिव म उदराभ्यन्तरं दह्यते ।

1. AC णिवुत्तेदु; BD णिवत्तेदु, F
णिव्वेदु.—DEF अ=अ०

5. ACDEF सिप्पे अ for "सिप्पेवि."

12. B ढट्ज्जइ.

13. ABCDE त्वरते.

विदूषकः । गेहीदलखणोम्हि । किं दु मेहोवरुद्धजोण्हा विअ परा-
हीणदंसणा तत्तभोदी । भवंवि सूणोपरिचरो विहंगमो
विअ आमिसलोलुवो भीरुओ अ अच्चादुरो भविअ क-
ज्जसिद्धिं पथ्ययन्तो मे रुच्चइ ।

राजा । सखे कथं नातुरो भविष्यामि । यदा

5

सर्वान्तःपुरवनिताव्यापारप्रतिनिवृत्तहृदयस्य ।

सा वामलोचना मे स्नेहस्यैकायनीभूता ॥ १६ ॥

[इति निष्क्रान्ती ।

॥ इति द्वितीयोऽङ्कः ॥

१. गृहीतक्षणोस्मि । किं तु मेघोपरुद्धज्योत्स्नेव पराधीनदर्शना तत्रभवती । भवानपि
ज्ञानोपरिचरो विहंगम इवामिषलोलुपो भीरुकक्षायानुरो भूत्वा कार्यसिद्धिं
प्रार्थयन्मे रोचते ।

1. A B C D E गहिदलखणो.—
B °जोण्हा.—A B C D E मेहाव-
रुद्ध°.

6. B C °व्यापारं.

8. B इति निष्क्रान्ताः सर्वे; E निष्क्रान्ताः सर्वे.

। ततः प्रविशति परिव्राजिकायाः परिचारिका ।

परिचारिका । आणत्तम्हि भवदीए । जहा समाधिमदिए
देवस्त सभाअणत्थं बीजपूरं गेण्हिअ आअेच्छुत्ति ।
ता जाव प्पमदवणपालिअं महुअरिअं अण्णेस्सामि ।
5 परिक्कम्यावलोक्य च । एसा तवणीआसोअं ओलोअन्ती महु-
अरिआ चिद्धइ । जाव णं संभावेमि ।

। ततः प्रविशत्युद्यानपालिका ।

प्रथमा । उपसृत्य । ^१महुअरिए अवि सुहो दे उज्जाणव्वणव्वावारो ।
द्वितीया । ^२अम्हो समाहिमादिआ । सहि साअदं दे ।
10 समाधिमतिका । ^३हला भवदी आणवेदि । अरिक्तपाणिणा
अम्हारिसज्जेण अत्थपइ दख्खिदव्वो । ता बीजपूरण
सुस्सूत्तिदं इच्छुमिन्ति ।

१. आज्ञप्तास्ति भगवत्या । यथा समाधिमतिके देवस्य सभाजनार्थं बीजपूरकं गृहीत्वागच्छेति । तत्तावत्प्रमदवनपालिकां मधुकरिकामन्वेष्यामि । एषा तपनीयाशोकमालोकयन्ती मधुकरिका तिष्ठति । तावदिमा संभावयामि ।
२. मधुकरिके अपि सुखस्त उद्यानवनव्यापारः ।
३. भवो समाधिमतिका । सखि स्वागतं ते ।
४. हला भगवत्याज्ञापयति । अरिक्तपाणिनास्मादृशजनेनार्थपतिर्दृष्टव्यः । तद्वीजपूरकेण शुश्रूषितुमिच्छामीति ।

2. B अणत्तम्हि, A C D E अणत्तम्हि.—
F om. 'जहा समाधिमदिए.'
4. B महुअरिआ.—A B C D E अण्णे-
सामि.
5. A मधुअरिआ; B महुअरिआ.
6. A चिद्धइ.—B संभावेमि.
8. F सुविहिदो (=सुविहितः) for "सुहो."

- B व्वणव्वावारो.—F om. °व्वण°.
9. F समाहिदिआ (= समाधिमतिका)
here and everywhere else
throughout the work.
10. A आणवेदि.
11. B अम्मोरिस°.—B अत्थपइ.—E
दख्खि°.

मधुकरिका । ॐ संनिहितं बीजपूरं । कहेहि दुवेणं
 संगीदओवदेसणिमिच्चं अण्णोण्णसंघरिसिदाणं णट्ठाअ-
 रिआणं उवदेंसं देख्खिअ कदरो भअवदीए पसंसिदोत्ति ।
 समाधि० । दुवेवि किल आअमिणा पओअणिउणा अ ।
 किं दु सिस्सागुणविसेसेण गणदासो उण्णमिदोवदेसो । 5
 मधु० । अह मालविआगअं कोलीणं किति सुणीअदि ।
 समाधि० । बलियं खु साहिलासो तस्सिं भट्टा । केवलं देवीए
 धारिणीए चित्तं रल्लिखुं अहिलासदंसणे पडुत्तणं ण दंसेदि ।

१. ननु संनिहितं बीजपूरकम् । कथय द्वयोः संगीतकोपदेशनिमित्तमन्योन्यसंघर्षिणोर्ना-
 व्याचार्ययोरूपेदेशं वृष्ट्वा कतरो भगवत्या प्रशंसित इति ।
२. इत्थपि किलागमिनौ प्रयोगनिपणौ च । किं तु शिष्यागुणविशेषेण गणदास उज्ज-
 मितोपदेशः ।
३. अथ मालविकागतं कोलीनं किमिति श्रूयते ।
४. बलवत्खलु साभिलाषस्तस्या भर्ता । केवलं देव्या धारिण्याश्चित्तं रक्षितुमभिलाषदर्शने
 प्रभृतां न दर्शयति ।

1. B C मधुकारिका.
2. A °संघरिसिन्दाणं
3. F णट्ठाचारिआणं.—D E देख्खिय.—
 A वसंसिदोत्ति
4. F पभोगः.
5. F गणदासे उण्णमिदो उवदेसो.
6. A B C D E किंपि.— for “किति”
 A B C D E read thus:—
 “मधु० । अह मालविभागअं कोलीणं

किंपि सुणीअदि । मालविआए
 किल साहिलासो भट्टा केवलं
 देवीए धारिणीए चित्तं रल्लिख-
 दुं अहिलासदंसणे पडुत्तणं ण
 दंसेदि ।”

- समाधि० । बलियं खलु साहिलासो त-
 रिस भट्टा । मं ।
7. A C देविए.
 8. B धारणीए.—F अहिलासं ण दंसेदि.

मालविआवि इमेसु दिअहेसु अणुभूदमुत्ता विअ मालदी-
माला मिलायमाणा लख्खीअदि । अदो वरं ण आणे ।
विसज्जेहि मं ।

मधु० । एअं साहावलम्बिणं बीजपूरअं गेण्ह ।

5 समाधि० । नाब्बेन गृहीत्वा । हला तुमंवि इदो विपुलदरं साहु
जणसुस्सुसाए फलं लहेहि ।

मधु० । प्रस्थिता । सहि समं जेव्व गच्छामो । अहंवि इमस्स
चिराअमाणकुसुमुग्गमस्स तवणीआसोअस्स दोहल-
णिमित्तं देवीए विण्णवेमि ।

— 10 समाधि० । जुज्जइ । अहिआरो खलु तुह ।

[इति निष्क्रान्ते ।

। प्रवेशकः ।

मालविकाप्येतेषु दिवसेष्वनुभूतमुक्तेव मालतीमाला म्लायमाना लक्ष्यते । अतः परं
न जाने । विसर्जय माम् ।

१. एतच्छाखावलम्बि बीजपूरकं गृहाण ।
२. हला स्वमीती विपुलतरं साधुजनशुश्रूषायाः फलं लभस्व ।
३. सखि सममेव गच्छावः । अहमप्येतस्य चिरायमाणकुसुमोद्गमस्य तपनीयाशोकस्य
दोहदनिमित्तं देव्यै विज्ञापयामि ।
४. युन्यते । अधिकारः खलु तव ।

2. A B C D E जाणे for " आणे."
3. B मां.
4. A E साहावलम्बिदं.
5. F om. इदो, and reads पेसलतरं
for " विपुलदरं."
6. A C सुस्सुसाए.

7. A B C ज्जेव, F एव.
8. D तवणी भासोअस्स.
9. A C देविए विणवेमि. E also reads
विणवेमि.
10. B तुह for " तुह."—F om खलु.

। ततः प्रविशति कामयमानावस्थो राजा विदूषकश्च ।

राजा । आत्मानं विलोक्य ।

शरीरं क्षामं स्यादसति दयितालिङ्गनसुखे
भवेत्सालं चक्षुः क्षणमपि न सा दृश्यत इति ।

तया सारङ्गाक्ष्या त्वमसि न कदाचिद्विरहितं

5

प्रसक्ते निवर्णि हृदय परितापं वहसि किम् ॥ १ ॥

विदूषकः । अलं भवदो धीरदं उद्भिन्नअ परिदेविएण ।

दिष्टा खलु मए तच्चहोदीए मालविआए प्पिअसही बउला-
वलिआ । सुणाविदा अ तं अर्थं भवदा जो संदिष्टो ।

राजा । ततः किमुक्तवती ।

10

विदूषकः । विण्णवेहि भट्टारं । अणुगहीदाम्हि इमिणा णिओ-
एण । किं दु सा तवस्तिणी देवीए अहिअदरं रख्वि-
अमाणा णाअरख्विदो मणी विअ ण सुहं
समासादइदव्वा । तहवि वडइस्संति ।

१. अलं भवतो धीरतामुद्भिन्वा परिदेवितेन । दृष्टा खलु मया तत्रभवत्या मालविकायाः
प्रियसखी बकुलावलिका । श्राविता च तमर्थं भवता यः संदिष्टः ।

२. विज्ञापय भर्तारम् । अनुगृहीतास्म्यनेन नियोगेन । किं तु सा तपास्विनी देव्याधिक-
तरं रक्ष्यमाणा नागराक्षिता मणिरिव न सुखं समासादयितव्या । तथापि
घटिष्य इति ।

7. B उड्डीअ.

8. A C D पिअ°.

11. A विणवेहि.—ABCDE अणुगे-
ण्हिदग्धि.

12. F सादरं for “अहिअदरं.”

13. A C D णाअरख्विओ.—A B C D
वीअ.—A B C D E read
विअ मणो, and add अहं णिणहं
रणा (= अहनिशम्, राज्ञा)

14. D समासादयिदव्वा.—B घटइस्सं°.

राजा । भगवन्संकल्पयोने प्रतिबन्धवत्त्वापि विषयेष्वभि-
निवेश्य तथा प्रहरसि यथा जनोयं कालान्तरक्षमो
न भवति । सस्मिन्मयम् ।

क रुजा हृदयप्रमाथिनी क च ते विश्वसनीयमायुधम् ।
5 मृदुतीक्ष्णतरं यदुच्यते तदिदं मन्मथ दृश्यते त्वयि ॥२॥

विदूषकः । ॐ भणामि तस्मिं साहणिज्जे कज्जे किदो उवा-
ओवल्खेवोत्ति । ता पज्जव्वथावेदु अत्ताणं तत्तभवं ।
राजा । अथेमं दिवसशेषमुचितव्यापारपराङ्मुखेन चेतसा
क नु खलु यापयामि ।

10 विदूषकः । ॐ भवं अज्ज एव वसन्दपुढमावदारसूअआणि
रत्तकुरवआणि उवाअणं पेसिअ णववसन्तावदारा-
वदेसेण इरावदीए णिउणिआमुहेण पथिदो । इच्छामि
अज्जउत्तेण सह डोलाहिरोहणं अणुहोदुंति । भवदा-
वि से पडिण्णादं । ता पमदवणं जेव्व गच्छुम्ह ।

१. ननु भणामि तस्मिन्साधनीये कार्ये कृत उपायोपक्षेप इति । तत्पर्यवस्थापयन्नात्मानं तत्रभवान् ।
२. ननु भवान्नेव वसन्तप्रथमावतारसूचकानि रत्तकुरवकाण्युपायनं प्रेष्य नववसन्ता-
वतारापदेशेनेरावत्या निष्णिकामुखेन प्रार्थितः । इच्छाम्यार्यपुत्रेण सह दोलाधिरो-
हणमनुभक्तिमिति । भवताप्यस्यै प्रतिज्ञातम् । तत्रमदवनमेव गच्छावः ।

1. A B C D E प्रतिबन्धवस्तुष्वपि.
6. D उवाभावस्खेवो corrected from
उवाभावस्खेवो.
9. F om. नु.
10. B D° सुभआणि.
11. A B C D° कुरवयाणि.—B पेसोअ.

12. A C D णिउणीआ?—Our MSS
इच्छेअं. We with G.
13. D E F अन्अ°.—A B C D
भवदापि.
14. A पडिणादं—A B C उजेव.—
B D E F गच्छुम्ह.

राजा । न क्षमामिदम् ।

विदूषकः । 'कहं विअ ।

राजा । वयस्य निसर्गनिपुणाः स्त्रियः । कथं मामन्यसंक्रान्त-
हृदयमुपलालयन्तमपि ते सस्त्री न लक्षयिष्याति । अतः

पश्यामि

5

उचितः प्रणयो वरं विहन्तुं बहवः खण्डनेहतवो हि दृष्टाः ।

उपचारविधिर्मनस्विनीनां न तु पूर्वाभ्यधिकोपि भावशून्यः

॥ ३ ॥

विदूषकः । 'णारुहदि भवं अन्तेउरपाडिडिदं दक्खिण्णं एक्क-
पदे पिड्ढो कादुं ।

10

राजा । विचिन्त्य । तेन हि प्रमदवनमार्गमादेशय ।

विदूषकः । 'इदो इदो भवं ।

। उभौ परिक्रामतः ।

विदूषकः । 'वसन्दो किल एदाहिं पवणचलिदाहिं पल्लवङ्गुलीहिं

तुवरेदि विअ भवन्तं एदं पमदवणं पविसेत्ति ।

15

१. कथमिव ।

२. नार्हति भवानन्तःपुरप्रतिष्ठितं दक्षिणपमेकपदे पृष्ठतः कर्तुम् ।

३. इत इतो भवान् ।

४. वसन्तः किलैताभिः पवनचलिताभिः पल्लवाङ्गुलीभिस्वरयतीव भवन्तमेतत्प्रमदवनं
प्रविशेति ।

7. A B C E ननु for " नतु."

9. A D नारुहदि.—E 'पडिडिदं.—

A B C D E add जणं after

दक्खिण्णं which they read for
"दक्खिण्णं."

15. A B C D E तुवरेदि.—B 'प-
विसेत्ति.

राजा । स्पर्शं निरूप्य । अभिजातः किल वसन्तः ।

सखे पश्य

आमत्तानां श्रवणसुभगैः कूजितैः कोकिलानां

सानुक्रोशं मनसिजरुजः सद्यतां पृच्छतेव ।

5

अङ्गे चूतप्रसवसुरभिर्दक्षिणो मारुतो मे

सान्द्रस्पर्शः करतल इव व्यापृतो माधवेन ॥ ४ ॥

विदूषकः । पविस णिवुदिलाहाअ ।

। उभो प्रविशतः ।

— विदूषकः । भो वअस्स अवधाणेण दाव दिट्ठि देहि । एदं खु

10

भवन्तं विलोहइदुकामाए पमदवणलछीए जुवईवेस-

लज्जाइत्तअं वसन्तकुसुमणेवथअं गहिअं ।

राजा । ननु विस्मयादवलोकयाभि ।

रक्ताशोकरुचा विशेषितगुणो बिम्बाधरालक्तकः

प्रत्याख्यातविशेषकं कुरबकं श्यामावदातारुणम् ।

15

आक्रान्ता तिलकक्रियापि तिलकैर्लीनद्विरेफाञ्जनैः

सावज्ञेव मुखप्रसाधनविधौ श्रीर्माधवी योषिताम् ॥५॥

१. प्रविश निर्वृतिलाभाय ।

२. भो वयस्य अवधानेन तावदृष्टिं देहि । एतत्खलु भवन्तं विलोभयितुकामया प्रमदवन-
लक्ष्म्या युवतिवेषलब्धयितृकं वसन्तकुसुमनेपथ्यं गृहीतम् ।

1. F reads रूपयित्वा, and never puts नि before रूपम् used in stage-directions occurring subsequently.

4. B सद्यते.

7. AC णिवु०.

9. A E वयस्य.—B अवहाणेण.

10. A B C D E भवन्तं विभ लोह-
इदुकामाए.

11. A B C D E °लज्जावइत्तअं.—
A B C D E गहिअं.

। उभावुद्यानशोभां निर्वर्णयतः ।

। ततः प्रविशति पर्युत्सुका मालविका ।

मालविका । 'अणभिष्णादहिअअं भट्टारं अभिलसन्दी अप्प-
 गोवि दाव लज्जेमि । कुदो विहवो सिणिध्वअणस्त
 वुत्तन्तं आचखिवहुं । ण आणे अप्पडिआरगुरुअं 5
 वेअणं केत्तिअं कालं मअणो मं णइस्सदित्ति । कत्तिचिख-
 दानि गत्वा । कहिं णु पथ्थिदम्मि । विचिन्त्य । आम संदिट्ठ-
 म्हि देवीए । गोदमचावलादो डोलापरिभट्टा ण सकुणो-
 मि अहं चलणे चालइहुं । तुमं दाव तवणीआसोअस्स
 दोहलं णिव्वत्तेहि । जदि सो पञ्चरत्तभन्तरे कुसुमं 10
 दंसेइ तदोहं— । भन्तरा निःशस्य । अहिलासपूरइत्तअं पसादं
 दाइस्सन्ति । दाव णिओअभूमिं पुढमं गदा होमि ।
 जाव अणुपदं मह चलणालंकारहत्थाए बउलावलिआए
 आअन्तव्वं परिदेविस्सं दाव विस्सध्वं मुहुत्तअं ।

१. अनभिज्ञानहृदयं भर्तारमभिलषन्त्यात्मनोपि तावल्लज्जे । कुतो विभवः श्लिग्ध-
 जनस्य वृत्तान्तमाख्यातुम् । न जानेपरिहारगुर्वी वेदनां कियन्तं कालं मदनो
 मां नेष्यतीति । इ नु प्रस्थितास्मि । भाम् संदिष्टास्मि देव्या । गौतमचापलाहो-
 लापरिभ्रष्टा न शक्नोम्यहं चरणौ चालयितुम् । त्वं तावत्तपनीयाशोकस्य दोहदं
 निर्वर्तय । यदि स पञ्चरात्राभ्यन्तरे कुसुमं दर्शयति तदाहम्—अभिलाषपूरकं
 प्रसादं दास्यामीति । तावन्नियोगभूमिं प्रथमं गता भवामि । यावदनुपदं मम
 चरणालंकारहस्तया बकुलावलिकयागन्तव्यं परिदेविष्ये तावद्विश्रब्धं मुहूर्तकम् ।

1. A C वर्णयतः.
3. F अणभिष्णादं.—B भट्टारं—
AB °लसन्ति.
4. A B C D E add सहो between
“सिणिध्व” and “अणस्त.”
5. B D E आचखिवहुं.—D अपडि-

- यार°; E अपडिहार°
10. A C D णिव्वत्तेहि; E णिव्वेह्ति.
11. F पदं पसादे for पसादं.
14. B इयन्तव्वं; C D इअन्तव्वं—
A B C परिदेविस्सं.—A B C
D वोसध्वं.

परिक्रामति ।

विदूषकः । ही ही इअं सीधुपाणुवेजिअस्स मछुण्डिआ
उवणदा ।

राजा । अयि किमेतत् ।

— 5 विदूषकः । एसा ख्लु णादिपज्जचवेसा उस्सुअवण्णा विअ
एआइणी मालविआ अदूरे वट्टइ ।

राजा । सहर्षम् । कथं मालविका ।

विदूषकः । अह इं ।

राजा । शक्यमिदानीं जीवितमवलम्बितुम् ।

10

त्वदुपलभ्य समीपगतां प्रियां
हृदयमुच्छ्वसितं मम विक्लवम् ।

तरुवृतां पथिकस्य जलार्थिनः

सरितमारसितादिव सारसात् ॥ ६ ॥

अथ क्व तत्रभवती ।

15 विदूषकः । एसा णं तरुराइमइझादो णिक्कन्दा इदो ज्जेव्व
आअछुदि ।

राजा । वयस्य पश्याम्येनाम् ।

१. ही ही इयं सीधुपानोद्वेजितस्य मत्स्यण्डिकोपनता ।

२. एषा खलु नातिपर्याप्तवेधोत्सुकवर्णवैकाकिनी मालविकादूरे तिष्ठति ।

३. अथ किम् ।

४. एषा ननु तरुराजिमध्याज्जिष्कान्तेत एवागच्छति ।

2. A C D मत्सण्डिआ.

15. F णिगदा.—D जेव्व.

16. D E F भाभुण्डि.

17. A om. " वयस्य."

विपुलं नितम्बबिम्बे मध्ये क्षामं समुन्नतं कुचयोः ।

अत्यायतं नयनयोर्मम जीवितमेतदायाति ॥ ७ ॥

सखे पूर्वस्मादवस्थान्तरमारूढा तन्नभवती । तथा हि ।

शरकाण्डपाण्डुगण्डस्थलेयमाभाति परिमिताभरणा ।

माधवपरिणतपला कतिपयकुसुमेव कुन्दलता ॥ ८ ॥ 5

विदूषकः । एसावि भवं विअ मअणवाहिणा परिमिअ भवि-
स्सदि ।

राजा । सौहार्दमेवं पश्यति ।

मालविका । अं सो ललिअदोहलापेल्ल्वी अगहीदकुसु-

मणेवथो उक्कण्ठिदं मं अणुकरेइ असोओ । जाव से 10

पछ्छाअसीअले शिलापट्टे णिसण्णा भविअ अत्ताणं

विणोदेमि ।

विदूषकः । सुदं भवदा उक्कण्ठिदमिहिचि तच्चहोदीए मन्तिदं ।

राजा । नैतावता भवन्तं प्रसन्नतर्कं मन्ये । कुतः

वोढा कुरबकरजसां किसलयपुटभेदसीकरानुगतः । 15

अनिमित्तोत्कण्ठामपि जनयति मनसो मलयवातः ॥ ९ ॥

मालविका । उपविष्टा ।

१. एषापि भवानिव मदनव्याधिना परिमृष्टा भविष्यति ।

२. अयं स ललितदोहदापेक्ष्यगृहोत्कसुमनेपथ्य उक्कण्ठितां मामनुकरोत्यशोकः । ताव-
दस्य प्रच्छायशीतले शिलापट्टे निषण्णा भूत्वात्मानं विनोदयामि ।

३. श्रुतं भवतोत्कण्ठितास्मीत्यत्रभवत्स्या मन्त्रितम् ।

9. A C D °दोहलापेल्लो. — B भग्य-

हीद°. — A C D E °णवच्छो.

10. B °करेदि.

11. F पछ्छाय°.

13. A तच्चहोदिए.

[मन्ये.

14. F नैतावता [भवतः ?] प्रसन्नतर्कता

राजा । वयस्य इतस्तावदावां लतान्तरितौ भवावः ।

विदूषकः । इरावदीं विभू दूरे समर्थेमि ।

राजा । न हि कमलिनीं दृष्ट्वा ब्राह्मवेक्षते मतंगजः । विलोकय-

स्थितः ।

5 मालविका । हिअअ णिफूलादो मणोरहादो विरम । किं मं
आआसअसि ।

विदूषकः । राजानमवेक्षते ।

राजा । प्रिये पश्य वामतां स्नेहस्य ।

औत्सुक्यहेतुं विवृणोषि न त्वं

10 तत्त्वावबोधैकरसो न तर्कः ।

तथापि रम्भोरु करोमि लक्ष्यम्

आत्मानंभेषां परिदेवितानाम् ॥ १० ॥

विदूषकः । संपदं भवदो णिसंसओ भविस्सदि । एसा

अप्पिअमअणसंदेसा विविचे णं वउलावलिआ उव-

15 ङ्किदा ।

राजा । अपि स्मरेदस्मदभ्यर्थनाम् ।

१. इरावतीमिव दूरे समर्थयामि ।

२. हृदय निष्फलान्मनोरथाद्विरम । किं मन्मथासससि ।

३. सांप्रतं भवतो निःसंशयो भविष्यति । एषार्पितमदनसंदेशा विविक्ते ननु बहुलाव-
लिकोपस्थिता ।

2. B समर्थेमि.

5. F गिरवलम्पादो for "णिफूलादो."—

A C अभासअसि.

8. A B C D E read आत्मगतम् be-
fore " प्रिये पश्य" &c.

13. E F भवदो.—E णिःसंसयो; F
णिःसंसभं.—A C add ति
after "भविस्सदि." [उपङ्गिआ.

14. F एआ (= एका) for "णं."—E

16. A C अयि for "अपि."

विदूषकः । किं दाणिं एसा दासीए सुदा दाव तुह गुरुअं
संदेसं विमुमरेदि । अहंवि दाणिं एदं ण विमुमरेमि ।

। प्रविश्य चरणालंकारहस्ता बकुलावल्लिका ।

बकुलावल्लिका । 'अवि सुहं सहीए ।

मालविका । 'अहो बउलावलिआ उवडिआ । सहि सागदं 5
दे । उवविस ।

बकुलावल्लिका । 'हला तुमं दाणिं दोहलकरणजोग्गदाए
णिउत्ता । ता एकं दे चलणं उवणेहि । जाव णं साल-
त्तअं सणेउरं करेमि ।

मालविका । आत्मगतम् । 'हिअअ अलं सुहिददाए अअं विहवो 10
उवडिदोत्ति । कहं दाणिं अत्ताणं मोएअं । अह वा एदं
एव्व मह मिच्चुमण्डणं भविस्सदि ।

१. किमिदानीमेषा दास्याः सुता तावन्नव गुरुं संदेशं विस्मरति । अहमपोद्गानीमेतं
न विस्मरामि ।

२. अपि सुखं सख्याः ।

३. अहो बकुलावल्लिकोपस्थिता । सखि स्वागतं ते । उपविश ।

४. हला स्वमिदानीं दोहदकरणयोम्यतया नियुक्ता । तदेकं ते चरणमुपनय । तावदेत
सालत्तकं सन्पूरं करोमि ।

५. हृदय अलं सुखिततयायं विभव उपस्थित इति । कथमिदानीमात्मानं मोचयेयम् ।
अथ वैतदेव मम मृत्युमण्डनं भविष्यति ।

1. A C दाणीं.—F om. "तुह."

2. F om. "एदं."

4. A C D सहिह.

5. A C E उपडिआ; B उवडिआ.—

B स्सागदं.

6. A C D E उपविस.

7. B दाणीं.—F दोहलकरणे जोग्गदाए.

8. F सालत्तभणेउरं.

बकुलावल्लिका । किं विआरोसि । उरसुआ ख्खु इमस्स तवणी-
आसोअस्स कुसुमसमुग्गमे देवी ।

राजा । कथमशोकदोहदनिमित्तोयमारम्भः ।

विदूषकः । किं ख्खु ण जाणासि अकालणादो देवी इमं

5 अन्तेउरणेवथ्थेण ण संजोअइस्सदिच्चि ।

मालविका । पादमुपहरति । हला मरिसेहि दाणिं ।

बकुलावल्लिका । अयि सरीरंसि मे । नाट्येन चरणसंस्कारमारभते ।

राजा ।

चरणान्तनिवेशितां प्रियायाः

10

सरसां पश्य वयस्य रागरेखाम् ।

प्रथमामिव पल्लवप्रसूतिं

हरदग्धस्य मनोभवद्गुमस्य ॥ ११ ॥

विदूषकः । चलणाणुरूपो ख्खु तच्चहोदीए अहिआरो उव-
ख्खित्तो ।

15 राजा । सम्यगभिहितं भवता ।

१. किं विचारयसि । उरसुका खन्वस्य तपनीयाशोकस्य कुसुमसमुग्गमे देवी ।

२. किं खलु न जानास्यकारणादेवीमामन्तःपुरनेपथ्येन न संयोजयिष्यतीति ।

३. हला मर्षयेदानीम् ।

४. अयि शरीरमसि मे ।

५. चरणानुरूपः खलु तत्रभवत्या अधिकार उपक्षिप्तः ।

1. D E विचिआरेसि.—DF उस्सिआ.

2. A C कुसुमग्गमे.

4. A B C D E insert णु after " किं"
and before " ख्खु."

5. B D E संजोअइसिदित्ति.

6. A B C D E दाणीं.

7. Our MSS चरणमलं करोति. We
according to G.

13. A चलणाणुरूपो.—A C अधिहारो.

नवाकिसलयरागेणाग्रपादेन बाला
स्फुरितनस्वरुचा द्वौ हन्तुमर्हत्यनेन ।
अकुसुमितमशोकं दोहलापेक्षया वा
प्रणिहितशिरसं वा कान्तमार्द्रापराधम् ॥ १२ ॥

विदूषकः । पारइस्ससि अत्तहोदीए अवरध्धुं ।

5

राजा । परिगृहीतं वचः सिद्धिदर्शिनो ब्राह्मणस्य ।

। वतः प्रविशत्युन्मत्तवेषेरावती चेटो च ।

इरावती । हञ्जे णिउणिए सुणामि बहुसो मदो किल इत्थि-
आजणस्स विसेसमण्डणंति । अवि सच्चो लोअ-
वादो ।

10

निपुणिका । पुढमं लोअवादो एव्व । अज्ज सच्चो संवुत्तो ।
इरावती । अलं सिणेहभणिदेण । कुदो दाणि अवगदं
डोलाघरअं पुढमं गदो भट्ठेत्ति ।

नपुणिका । भट्ठिणीए अखण्डिदादो पणआदो ।

इरावती । अलं सेवाए । मइझत्थदं गेण्हिअ भणाहि ।

15

१. पारशिष्यस्यत्रभवत्या अपराङ्गम् ।

२. हञ्जे निपुणिके सुणामि बहुशो मदः किल स्त्रीजनस्य विशेषमण्डनमिति । अपि सत्यो
लोकवादः ।

३. प्रथमं लोकवाद एव । अद्य सत्यः संवृत्तः ।

४. अलं स्नेहभणितेन । कुत इदानीमवगतं दोलागृहं प्रथमं गतो भवेति ।

५. भट्टिन्या अखण्डितात्मनयात् ।

६. अलं सेवया । मध्यस्थता गृहीत्वा मण ।

8. A हञ्ज.

9. F अभं for "अवि."

11. D संवृत्तो.

12. B दाणी.— A B C D E वृत्त-
न्तो भागमिदो for "अवगदं."

14. B पणयादो ; E पणभदो.

निपुणिका । 'वसन्दोवाअणलोलुवेण अज्जगोदमेण कहिदं ।
तुवरदु भट्टिणी ।

हरावती । अवस्थासदृशं परिक्रम्य । 'हला मदेण मिलाअमाणं
अत्ताणं अज्जउत्तदंसणे हिअअं तुवरोदि । चलणा उण
5 ण मग्गे पसरन्दि ।

निपुणिका । 'णं पत्तमह डोलाघरअं ।

हरावती । 'णिउणिए ण उण एथ्थ अज्जउत्तो दीसइ ।

निपुणिका । 'ओलोएदु । भट्टिणीए परिहासणिमित्तं कर्हिंवि
गुम्मे गूढेण भट्टिणा होदव्वं । अम्हेवि इमं पिअङ्गुलदा-
10 परिख्खित्तं असोअसिलापट्टअं पविस्समह ।

१. वसन्तोपायनलोलुपेनार्यगौतमेन कथितम् । त्वरतां भट्टिनी ।

२. हला मदेन म्लायन्तमात्मानमार्यपुत्रदर्शने हृदयं त्वरते । चरणौ पुनर्न मार्गे प्रसरतः ।

३. ननु प्राप्ते स्त्रो दोलागृहकम् ।

४. निपुणिके न पुनरत्रार्यपुत्रो दृश्यते ।

५. अवलोक्यताम् । भट्टिन्याः परिहासनिमित्तं कुत्रापि गुम्मे गूढेन भर्त्रा भवितव्यम् ।
आनामपोमं प्रियंगुलतापरिक्षिप्तमशोकशिलापट्टकं प्रविश्यावः ।

1. D E F अ=अ°.

2. A तुवराइदु; C तुवरइदु corrected from an original तुवराइदु.

4. A आत्ताणं.—D E F अ=अ°.

5. A E have each their original ओसज्जन्ति corrected into ओसप्पन्ति; B C D ओसज्जन्ति (= अवसज्जन्ति).

6. B पत्तमह.

7. A C एथ्थं.—D E F अ=अ°.—
F दिसइ.

8. A C आलोयदु.

9. E गूढे for "गूढेण."

10. A B C परिख्खित्ते. — B प-
विसमह.

इरावती । तथा करोति ।

निपुणिका । परिक्रम्य विलोक्य । ओलोअदु भट्टिणी । चुदङ्कुरं

विचिण्णन्दीणं अम्हाणं पिपीलिआदंसणं ।

इरावती । किं विअ एदं ।

निपुणिका । ऐसा असोअपाअवछ्छाआअं मालविआए बउला- 5

वलिआ चलणालंकारं णिव्वट्टेइ ।

इरावती । शङ्कां रूपयित्वा । 'अभूमि इअं मालविआए । किं तक्केसि ।

निपुणिका । 'तक्केमि डोलापरिभट्टचलणाए देवीए असोअदो-
हलाहिआरे मालविआ णिउत्तेत्ति । अण्णहा कंहं देवी 10
सअं धारिदं एदं णेउरजुअलं परिअणस्स अभण्णुजाणि-
स्सदि ।

इरावती । 'महदी खल्लु से संभावणा ।

१. अवलोकयतु भट्टिनी । चूताङ्कुरं विचिन्वत्योरावयोः पिपीलिकादंशनम् ।

२. किमिवैतत् ।

३. एषाश्लोकादपच्छायायां मालविकाया बहुलाबलिका चरणालंकारं निर्वर्तयति ।

४. अभूमिरियं मालविकायाः । किं तर्कयसि ।

५. तर्कयामि दोलापरिभट्टचरणया देव्याश्लोकदोहदाधिकारे मालविका नियुक्तेति ।
अन्यथा कथं देवी स्वयं धारितमेतन्नूपुरयुगलं परिजनस्याभ्यनुज्ञास्यति ।

६. महती खल्वस्याः संभावना ।

२. B आलोअदु.

३. A C D विचिण्णन्दाणं; B विचि-
णन्दीणं; F विउण्णन्तीणं.— A
पिपीलाभा°; B पिप्पलिभा°; C
पिपालभा° (पिपीलभा°?); F पि-
पोलीभा°.

६. A C णिव्वट्टेइ; D णिवट्टेइ; E णिवट्टेइ.

८. C तक्कसि.

१०. E णिव्वुत्तेत्ति.

११. B D E धारिदं.—A भरोअण-
स्स; B भरोअणस्स.—B D अ-
भण्णु°.

१३. A C मे for "से."

निष्णिका । किं ण अण्णोसीअदि भट्ठा ।

हरावती । हज्जे मे चलणा अग्गदो ण पवट्ठन्ति । मणो

मह विअरेदि । आसङ्किदस्स दाव अन्तं गमिस्सं ।

मालविका निर्बर्ण्य । आत्मगतम् । ठाणे खलु कातरं मे हिअअं ।

5 बकुलावलिका । चरणं दर्शयन्ती । 'अवि रोअदि दे अअं चल-
णराअरेहाविण्णासो ।

मालविका । 'हला अत्तणो चलणंगदंति लज्जेमि पसंसिदुं ।

कहेहि केण सिप्पसाहणकलाअं अहिविणीदासि ।

बकुलावलिका । 'एथ खलु भट्टिणो सिस्समिहि ।

10 विदूषकः । 'तुवरोहि दाणिं गुरुदखिणाए ।

मालविका । 'दिट्ठिआ ण गव्विदासि ।

१. किं नान्विष्यते भर्ता ।

२. हज्जे मे चरणावप्रतो न प्रवर्तेते । मनो मम विक्रियते । आशङ्कितस्य तावदन्तं
गमिष्यामि । स्थाने खलु कातरं मे हृदयम् ।

३. अपि रोचते तेयं चरणरागरेखाविन्यासः ।

४. हला आत्मनश्चरणगतमित्ति लज्जे प्रशंसितुम् । कथय केन शिल्पसाधनकलाया-
मभिविनीतासि ।

५. अत्र खलु भर्तुः शिष्यास्मि ।

६. त्वरस्वेदानीं गुरुदक्षिणायै ।

७. दिष्ट्या न गर्वितासि ।

1. B अण्णोसिअदि.

३. A C D E F मम for "मह."

5. A अपि for "अवि."—C अअं दे
instead of "दे अअं."—A adds
another दे after "अअं."

6. A C °रेहविणासो.

7. A चलणगदं.

8. A B C D E °कलां.

9. B एथ—A C om. "खलु."

10. F inserts दाव before "दाणिं."

11. A C D गव्विदासो ; B गविदासो.

बकुलावलिका । उवदेसाणुरूवे चलणे लम्बिअ दाणिं गत्वि-
दा भविस्सं । रागं विलोक्य । भात्मगतम् । सिद्धं मे दौर्ध्वं । प्रकाशम् ।
सहि एकस्स दे चलणस्स अवसिदो राअणिख्खेवो ।
केवलं मुहमारुदो लम्भइदव्वो । अह वा पवादो एव्व
अअं पएसो ।

5

राजा । सखे पश्य पश्य ।

आर्द्रालक्तकमस्याश्चरणं मुखमारुतेन वीजयितुम् ।

प्रतिपन्नः प्रथमतरः संप्रति सेवावकाशो मे ॥ १३ ॥

विदूषकः । कुदो दे अणुसओ । चिरं भवदा एदं अणु-
होदव्वं अचिरेण ।

10

बकुलावलिका । अरुणसदपत्तं विअ सोहदि दे चलणो । सव्व-
हा भाट्टिणो अङ्कपरिवट्टिणी होहि ।

इरावती । निष्णिकामुखमवेक्षते ।

राजा । ममेयमाशीः ।

मालविका । हला अवचणीअं मन्तेसि ।

15

बकुलावलिका । मन्तिदव्वं एव्व मए मन्तिदं ।

१. उपदेशानुरूपौ चरणौ लम्बेदानीं गतिता भविष्यामि । सिद्धं मे दौर्ध्वम् । सखि
एकस्य ते चरणस्यावसितो रागनिक्षेपः । केवलं मुखमारुतो लम्भयितव्यः । अथ
वा प्रवात एवासं प्रदेशः ।

२. कुतस्तेनुशयः । चिरं भवैतत्तदनुभवितव्यमचिरेण ।

३. अरुणशतपन्त्रमिव शोभते ते चरणः । सर्वथा भर्तुरङ्कपरिवर्तिनी भव ।

४. हला भवचनीयं मन्त्रयसि ।

५. मन्त्रयितव्यमेव मया मन्त्रितम् ।

3. A B C एकस्स.

5. B पवेसो (पदेसो ?).

7. F वीजयतः.

7

10. Our MSS. कमेण (=कमेण) for
“अचिरेण.” We according
to G.

- मालविका । 'पिआ ख्ख अहं तुह ।
 बकुलावलिका । 'ण केवलं मह ।
 मालविका । 'कस्स वा अण्णस्स ।
 बकुलावलिका । 'गुणेसु अहिणिवेसिणो भट्टिणोवि ।
 ५ मालविका । 'अलीअं मन्तेसि । एदं एव्व मइ णथिथि ।
 बकुलावलिका । 'सच्चं तुइ णथिथि । भट्टिणो किसेसु ईसिप-
 रिपण्डरेसु अङ्केसु दीसइ ।
 निपुणिका । पुँढमं भणिदं विअ हदासाए उच्चरं ।
 बकुलावलिका । 'अणुराओ अणुराएण पडिख्खिदव्वोत्ति सुज-
 १० णचरिदं पमाणीकरेहि ।

१. प्रिया खन्वहं तव ।
२. न केवलं मम ।
३. कस्य वान्यस्य ।
४. गुणेष्वभिनिवेशिनो भर्तुरपि ।
५. अलीकं मन्त्रयसि । एतदेव मयि नास्ति ।
६. सत्यं त्वयि नास्ति । भर्तुः कृशोष्णीषत्यरिपाण्डुरेष्वङ्केषु दृश्यते ।
७. प्रथमं भणितमिव हताशया उत्तरम् ।
८. भनुरागोनुरागेण परीक्षितव्य इति सुजनचरितं प्रमाणीकुरु ।

1. A तुव for "तुह."
2. A C D E मम for "मह."
5. E has एदे एवं (एव्व ?) मह ण होन्दि for "एदं &c.;" A B C also एदे for "एदं."—A C मई.
6. E ण होन्दि for "णथिथि."—B हासि°.—E दीसन्दि.
8. B C D put the speech "पुढमं" &c. in the mouth of Nipu-

nikâ; A and E also originally assigned it to the same character, but they afterwards correct themselves so as to give it to Mâlavikâ.— F पुढमभणिदं विअ.

9. F पडिख्खिदव्वो (= परिच्छेत्तव्यः)
10. A पमाणि°.

मालविका । किं अप्पणो छन्देण मन्तेसि ।

बकुलावलिका । णे हि । भट्टिणो एदाइं पणअमआईं अख्ख-
राइं विम्बन्तरिदाइं ।

मालविका । हला देविं विचिन्तिअ ण मे हिअअस्स पहविस्सं ।

बकुलावलिका । मुग्धे भमरसंबधोत्ति वसन्दावदारसंव्वस्सो 5
ण चूदपल्लवो किं ओदंसइदव्वो ।

मालविका । तुमं दाव दुज्जादे मे अच्चन्तसाहाइणी होहि ।

बकुलावलिका । विमदसुरही बउलावलिआ ख्खु अहं ।

राजा । साधु बकुलावलिके साधु ।

भावज्ञानानन्तरं प्रस्तुतेन :

प्रत्याख्याने दत्तयुक्तोत्तरेण ।

वाक्येनेयं स्थापिता स्वे निदेशे

स्थाने प्राणाः कामिनां दूत्यधीनाः ॥ १४ ॥

10

१. किमात्मनश्छन्देन मन्त्रयसि ।

२. न हि । भर्तुरेतानि प्रणयमयान्यक्षराणि विम्बान्तरितानि ।

३. हला देवीं विचिन्त्य न मे हृदयस्य प्रभविष्यामि ।

४. मुग्धे भ्रमरसंबद्ध इति वसन्तावतारसर्वस्वो न चूतपल्लवः किमपतंसयितव्यः ।

५. त्वं तावदुर्जाते मेत्यन्तसाहाय्यकारिणी भव ।

६. विमर्दसुरभिर्बकुलावलिका खल्वहम् ।

1. D छन्देन.

2. A B C D एदाइं.

4. B विचिन्तोअ; C विचिन्दिअ.

5. Our MSS. भमरसंपादोत्ति. We

with G.—A C D E °संव्वस्सं.

7. A B C D °साहाहिणी.

8. A B C D E °सुरहि.

हरावती । हञ्जे पेख्व । कारिदं एव्व बउल्लावलिआए
मालविआए पदं ।

निणुणिका । भट्टिणी णिव्विआरस्सवि उस्सुअत्तणज्जण-
ओ उवदेसो ।

— 5 हरावती । ठाणे ख्खु सङ्किदं मे हिअअं । गहीदय्था अणन्तरं
चिन्तइस्सं ।

बकुलावल्लिका । एसो दे दुदीओवि समत्तपडिकम्मो चलणो ।
जाव दुवेवि सणेउरा करेमि । नाट्थेन नूपुरयुगुल्लाममुच्च ।
हला उट्ठेहि । अणुचिच्च देवीए दाणिं असोअविआस-
10 इत्तअं णिओअं ।

| उभे वत्तिष्ठतः ।

हरावती । सुदो देवीए णिओओत्ति । होट्टु दाणिं ।

बकुलावल्लिका । एसो उवारूढराओ उवभोअख्खमो दे पुरदो
वट्टइ ।

१. हञ्जे प्रेक्षस्व । कारितमेव बकुलावल्लिकया मालविकया पदम् ।

२. भट्टिनि निर्विकारस्याप्यौत्सुक्यजनक उपदेशः ।

३. स्थाने खलु शङ्कितं मे हृदयम् । गृहीतार्यानन्तरं चिन्तयिष्यामि ।

४. एष ते द्वितीयोपि समाप्तप्रतिकर्मा चरणः । तावद्वावपि सनूपुरौ करोमि । हला
उत्तिष्ठ । अनुत्तिष्ठ देव्या इदानीमशोकविकाशयितुकं नियोगम् ।

५. श्रुतो देव्या नियोग इति । भवत्तिदानीम् ।

६. एष उपारूढराग उपभोगक्षमस्ते पुरतो वर्तते ।

1. A B C D देख्ख for "पेख्व."

३. F भट्टिणि.—A निव्वि.—A B
C D E omit "त्तण".

५. B ठाणे.—A C E गहिदं.

7. D E दुदीयो.

८. E युगुल्लं.

9. A C दाणीं; F omits it alto-
gether.

11. B तिष्ठतः.

मालविका । सर्वेषु । किं भद्रम् ।

बकुलावलि । सस्मितम् । ण दाव भद्रम् । एसो असो असा-
हावलम्बी पल्लवगुच्छो । ओदंसेहि णं ।

विदूषकः । अवि सुदं भवदा ।

राजा । पर्याप्तमेतावता कामिनाम् ।

अनादरोत्कण्ठितयोः प्रसिध्यता

समागमेनापि रतिर्न मां प्रति ।

परस्परप्राप्तिनिराशयोर्वरं

शरीरनाशोपि समानुरागयोः ॥ १६ ॥

मालविका । रचितपल्लवावतंसा सलिलमञ्जोक्ताडनाय पादं प्रद्विणोति ।

10

राजा । वयस्य पश्य ।

आदाय कर्णकिसलयमस्मादियमत्र चरणमर्पयति ।

उभयोः सदृशविनिमयादात्मानं वञ्चितं मन्ये ॥ १६ ॥

बकुलावलि । हला णथि दे दोसो अगुणो अअं असोओ

जइ कुसुमसमुभेदमन्थरो भवे । जो ईरिसं चलणस- 15
कारं लहेइ ।

१. किं भर्ता ।

२. न तावद्भर्ता । एषोञ्जोक्ताडनावल्मी पल्लवगुच्छः । अवतंसयैनम् ।

३. अपि श्रुतं भवता ।

४. हला नास्ति ते दोषः अगुणोयमञ्जोको यदि कुसुमसमुभेदमन्थरो भवेत् । य ईदृशं चरणसत्कारं लभते ।

4. E omits "अवि."

9. A F समानुरागयोः

10. Our MSS. अञ्जोकाय. We ac-
cording to G.

11. F omits पश्य.

15. A C जइ.—F मन्थरो.

16. A B C D E लहेयि.

राजा ।

अनेन तनुमध्यया मुखरनूपुराराविणा
 नवाम्बुरुहकोमलेन चरणेन संभावितः ।
 अशोक यदि सद्य एव कुसुमैर्न संपत्स्यसे
 5 वृथा वहसि दोहलं ललितकामिसाधारणम् ॥ १६ ॥
 सखे वचनावसरपूर्वकं प्रवेष्टुमिच्छामि ।
 विदूषकः । एहि णं परिहासइस्सं ।

। उभौ प्रवेशं कुरुतः ।

निपुणिका । भट्टिणी भट्टा एथ पविस्सदि ।
 10 इरावती । एद मम पुढमं चिन्तिदं हिअएण ।
 विदूषकः । उपसृत्य । होदि ण जुत्तं णाम अत्तहोदो पिअव-
 अस्सो असोओ वामपादेण ताडेदुं ।
 उभे ससंभ्रमम् । अहो भट्टा ।
 विदूषकः । बैउलावलिअ तुए गहीदथ्थाए अत्तहोदी ईरिसं
 15 अविणअं करन्ती किस ण वारिदा ।
 मालविका । भयं निरूपयति ।

१. एहोनां परिहासयिष्यामि ।

२. भट्टिनि भर्तात्र प्रविशति ।

३. इदं मम प्रथमं चिन्तितं हृदयेन ।

४. भवति न युक्तं नामान्नभवतः प्रियवयस्योऽशोको वामपादेन ताडयितुम् ।

५. अहो भर्ता ।

६. बकुलावलिके त्वया गृहीतार्थयान्नभवतीदृशमविनयं कुर्वन्ती कथं न वारिता ।

7. B परिहासइस्सं.

9. F भट्टिणि.—F अथ for "एथ."

10. Our MSS. इदं मालविभाए for
 "एदं मम." We according
 to G.—F पुढमं.

11. A B C D E insert एदं before
 "ण जुत्तं."

14. A B C D E गहिदं.—A C इ
 रिसं.

15. F किं सा for "किस."

निपुणिका । भट्टिणी देख्ख किं पवुत्तं अज्जगोदमेण ।
 इरावती । कहं स बम्हवन्धू अण्णहा जीविस्सदि ।
 बकुलावलिका । अज्ज देवीए एसा णिओअं अणुचिइइ ।
 एदस्सिं अदिक्कमै परवदी इअं । पसीददु भट्टा । आत्मना
 सममेनां प्रणिपातयति ।

राजा । यद्येवमनपराधः । भद्रे उत्तिष्ठ । हस्तेन गृहीत्वोत्थापयति ।
 विदूषकः । जुज्जइ । देवी एथ्य माणइदत्त्वा ।
 राजा ।

किसलयमृदोर्विलासिनि कठिने निहितस्य पादपस्कन्धे ।
 चरणस्य न ते बाधा संप्रति वामस्य वामोरु ॥ १७ ॥

मालविका । लज्जते ।

इरावती । सासूयम् । अहो णवणीदकप्पहिअओ अज्जउत्तो ।

१. भट्टिनि पश्य किं प्रवृत्तमार्यगौतमेन ।
२. कथं स ब्रह्मबन्धुरन्यथा जीविष्यति ।
३. आर्यं देव्या एषा नियोगमनुतिष्ठति । एतस्मिन्नतिक्रमे परवतयिष्ये । प्रसीदतु भर्ता ।
४. युज्यते । देव्यत्र मानयितव्या ।
५. अहो नवनीतकल्पहृदय आर्यपुत्रः ।

1. E F भट्टिणि.—F देख्ख.—D E
 अ=अं.—B पवुत्तं.—F पज्जत्तं,
 translated by प्रयुक्तम्.
2. B जीविसदि ; D E जविस्सदि.
3. D E F अ=अ.—B अणुचिइइ.

7. F अथ्य for “ एथ्य.”
10. F वामोरु वामस्य.
11. C लज्जति.
12. Our MSS. omit सासूयम्. We
 according to G. — F omits
 °कप्प°.

मालविका । बकुलावलि एहि । अणुष्टिदं अन्नणो णिओअं
देवीए णिवेदेह् ।

बकुलावलिका । तेण विण्णवेहि भट्टारं विसज्जेहिच्चि ।

राजा । भट्टे यास्यसि । मम तावदुत्पन्नावसरमर्थित्वं श्रूयताम् ।

5 बकुलावलिका । अवहिदा सुणाहि । आणवेदु भट्टा ।

राजा ।

धृतिपुष्पमयमपि जनो बध्नाति न तादृशं चिरायभृति ।

स्पर्शामृतेन पूर्य दोहलमस्याप्यनन्यरुचेः ॥ १८ ॥

इरावती । सहसोपमृत्यु । 'पुरेहि पुरेहि । णं असोओ कुसुमं

10 दंसेदि । अअं उण ण केवलं पुफूइ फलइ अ ।

। सर्व इरावतीं दृष्ट्वा संभ्रान्ताः ।

राजा । जनान्तिकम् । वयस्य का प्रतिपत्तिरत्र ।

विदूषकः । किं अण्णं । जङ्घाबलं एव ।

१. बकुलावलिके एहि । अनुष्ठितमात्मनो नियोगं देव्यै निवेदयाम् ।

२. तेन विज्ञापय भर्तारं विसृजेति ।

३. अवहिता शृणु । आज्ञापयतु भर्ता ।

४. पूर्य पूर्य । नन्नशोकः कुसुमं दर्शयति । अयं पुनर्न केवलं पुष्पति फलति च ।

५. किमन्यत् । जङ्घाबलमेव ।

2. B C D णिवेदेह्.

3. A विणवेहि. — E विसज्जेहिच्चि.

4. B has 'भट्टे यास्यसि मा तावत्.'

9. B ण्णं for "णं." — A B C E do

not repeat "पुरेहि;" F पूरेहि

पुरेहि. — F translates णं by

एनम् in its छाया.

10. F दंसेदि.

12. F omits अत्र.

13. A अणं. — Our MSS. जङ्घाबल

अण्णं. We according to G.

हरावतो । बउलावल्लिए साहु तुए उपकन्तं । मालविए
तुमं दाव अज्जउत्तं सफलपथ्थणं करेहि ।
उभे । पसीददु भट्टिणी । का अम्हे भट्टिणो प्पणअप्पसङ्गस्स ।

[निष्कान्ते ।

हरावतो । अहो अविस्ससणीआ पुरुसा । मए ख्खु अत्तणो 5
वञ्चनावअणं पमाणीकरिअ वाहजणगीदरत्ताए हरि-
णीए विअ असङ्किताए एदं ण विण्णादं ।

विदूषकः । जनान्तिक्कम् पडिओजेहि किपि । कम्मगहीदेण कु-
म्भिलएण संधिच्छेअस्सिल्लखकोम्हिति एत्थ वत्तव्वं
होदि ।

10

राजा । सुन्दरि मालविकायां न मे कश्चिदर्थः । मया त्वं
चिरायसीति कथांचिदात्मा विनोदितः ।

१. बकुलावल्लिके साधु स्वयोपकान्तम् । मालविके त्वं तावदार्यपुत्रं सफलप्रार्थनं कुरु ।
२. प्रसीदतु भट्टिनी । के भावा भवतुः प्रणयप्रसङ्गस्य ।
३. अहो अविश्वसनीयाः पुरुषाः । मया खल्व्वात्मनो वञ्चनावचन प्रमाणीकृत्य व्याध-
जनगीतरक्तया हरिष्येवाशङ्कितयेदं न तज्ज्ञातम् ।
४. प्रतियोजय किमपि । कर्मगृहीतेन कुम्भिलेकन संधिच्छेदाशङ्ककोस्मीत्यत्र वक्तव्यं
भवति ।

1. B तए for "तुए."
2. D E F अ=अ°.
3. A D E पणअ°.—F पणअपडिग्ग-
हस्स.
5. E पुरसा.
6. A E पमाणी°.—B °करीअ.
7. F omits "असङ्किताए."
8. F पडियोजेहि किपि.—A B C D

E °गहिदेण.—F takes कम्म
with पडियोजेहि किपि, and
explains its translation कम्म
by "मृषोद्यमित्यर्थः". But this
is hardly possible. कम्मग-
हीदेण = by (a thief) caught
in the act.

12. B कथं कथंचित्.

इरावती । विस्ससणीओसि । मए ण विण्णादं एतारिसं वि-
णोदवथु अज्जउत्तेण उवलध्धंति । अण्णहा दुल्लवतरं
एवं ण करेमि ।

विदूषकः । मा दाव अत्तहोदी अत्तहोदो दल्लिवण्णस्स उवरोहं
5 भणादु । समापत्तिदिट्ठेण देवीए परिजणेण संकहावि जइ
अवराही ठावीअदि एथ तुमं एव्व प्पमाणं ।

इरावती । णं संकहा णाम होदु । केत्तिअं कालं अत्ताणं
आआसइस्सं । रुट्ठा प्रस्थिता ।

राजा । भनुसरन् । प्रसीदतु भवती ।

10 इरावती । रञ्जनासंदितचरणा व्रजत्येव ।

राजा । सुन्दरि न शोभते प्रणयिजननिरपेक्षता ।

इरावती । सठ अविस्ससणीअहिअओसि ।

१. विश्वसनीयोसि । मया न विज्ञातमेतादृशं विनोदवस्त्वार्थपुत्रेणोपलब्धमिति । अन्यथा
दुःखतरमेवं न करोमि ।

२. मा तावदत्रभवत्यत्रभवतो दाक्षिण्यस्योपरोधं भणतु । समापत्तिदृष्टेन देव्याः परिजनेन
संकथापि यद्यपराधी स्थाप्यतेत्र त्वमेव प्रमाणम् ।

३. ननु संकथा नाम भवतु । कियन्तं कालमात्मानमायासयिष्यामि ।

४. शठ भविश्वसनीयहृदयोसि ।

1. A विणादं.

2. D E F अ=अ°.

3. A B C D E एव्व for "एवं".

4. F भवराहं (= अपराधं) for
"उवरोहं."

5. A B C जइ.

6. F भवराहं.—D E पमाणं.

7. A संकहा णाम.

10. F °सदानितचरणा.

12. A सठ.—A C अविस्ससणीज्ज°;
B has विस्ससणीज्ज° correct-
ed from अविस्ससणीज्ज°.

राजा ।

शठ इति मयि तावदस्तु ते
परिचयवत्यवधीरणा प्रिये ।
चरणपतितया न चण्डतां
विसृजसि मेखलयापि याचिता ॥ १९ ॥

5

इरावतो । इअंपि हदासा तुमं एव्व अणुसरदि । राजानामावाप
राजानं ताडयित्तिच्छति ।

राजा । एषा

बाष्पासारा हेमकाञ्चीगुणेन
श्रोणीबिम्बादव्यपेक्षाच्युतेन ।
चण्डी चण्डं हन्तुमभ्युद्यता मां
विद्युद्दाम्ना मेघराजीव विन्ध्यम् ॥ २० ॥

10

इरावतो । किं मं भूओवि अवरध्धं करोसि । इति सरश्चनदस्त-
मालम्बते ।

राजा ।

अपराधिनि मयि दण्डं संहरसि किमुद्यतं कुटिलकेशि ।
वर्धयसि विलसितं त्वं दासजनायात्र कुप्यसि च ॥ २१ ॥
आत्मगतम् । नूनमिदानीमनुज्ञातम् । पादयोः पतति ।

15

१. इयमपि हताद्या त्वामिवानुसरति ।

२. किं मां भूयोप्यपराद्धां करोसि ।

6. F इअवि.

10. A B C D E अभ्युपेक्षा°.

11. E अभ्युद्यता.

13. A मां for "मं."— A B C D E
भूयोवि.—F अवरध्धं, trans-
lated in its छाया by अवरोधं.

— इरावती । 'ण ह्रु इमे मालविआए चलणा जे दे परिसदो-
हलं पूरइस्सन्दि ।

[ससखी निष्कान्ता ।

विदूषकः । भो उड्ढेहि उड्ढेहि । किदप्पसादोसि ।

5 राजा । उत्यायेरावतीमपश्यन् । कथं गतैव प्रिया ।

विदूषकः । दिड्ढिआ इमस्स अविणअस्स अप्पसादिदा गदा ।
ता वअं सिघ्घं अवक्कमाम जाव अङ्गारओ रासिं विअ
सा अणुवक्कं ण करेइ ।

राजा । अहो मनसिजवैषम्यम् ।

10 मन्ये प्रियाहतमनास्तस्याः प्रणिपातलङ्घनं सेवाम् ।
एवं हि प्रणयवती सा शक्यमुपेक्षितुं कुपिता ॥२२॥

॥ इति परिक्रम्य निष्कान्ताः सर्वे ॥

॥ इति तृतीयोऽङ्कः ॥

१. न खल्विमौ मालविकायाश्चरणौ यौ ते स्पर्शदोहदं पूरयिष्यतः ।

२. भो उत्तिष्ठोत्तिष्ठ । कृतप्रसादोसि ।

३. दिष्ट्यैतस्याविनयस्याप्रसादिता गता । तदावां शीघ्रमपक्रमावो यावदङ्गारको राशि-
मिव सानुवकं न करोति ।

1. F हरिसदोहलं.

2. A C E पूरइस्सदि.

4. F omits "भो."

6. D E भविणयस्स.—A B C D अ-
प्सादिदा.

7. F दाव सिघ्घं for "ता वअं सिघ्घं."

। ततः प्रविशति पर्यत्सुको राजा प्रतीहारी च ।

राजा । आत्मगतम् ।

तामाश्रित्य श्रुतिपथगतामास्थया लब्धमूलः
संप्राप्तायां नयनविषयं रूढरागप्रवालः ।
हस्तस्पर्शं मुकुलित इव व्यक्तरोमोद्गतत्वात् 5
कुर्यात्क्लान्तं मनसिजतरुर्मा रसज्ञं फलस्य ॥१॥

प्रकाशम् । सखे गौतम ।

प्रतीहारी । 'जेदु भट्टा । असंनिहिदो गोदमो ।

राजा । आत्मगतं । अये मालविकावृत्तान्तज्ञानाय प्रेषितः ।

विदूषकः । प्रविश्य । 'जेदु भवं । 10

राजा । जयसेने जानीहि क्व देवी धारिणी कथं वा सरुज-
चरणत्वाद्दिनोद्यत इति ।

प्रतीहारी । 'जं देवो आणवेदि ।

[इति निष्क्रान्ता ।

राजा । सखे को वृत्तान्तस्ते सख्यास्तत्रभवत्याः । 15

विदूषकः । 'जो बिडालगहीदाए परहुदिआए ।

राजा । सविषादम् । कथमिव ।

१. जयदु भर्ता । असंनिहितो गौतमः ।

२. जयदु भवान् ।

३. यदेव आज्ञापयति ।

४. यो बिडालगृहीतायाः परभृतिकायाः ।

५. B D F °रोमोद्गतत्वात्.

६. B भट्टो.

16. A B C D E °गहिदाए.

विदूषकः । 'सा खलु तवस्तिणी ताए पिङ्गलछ्छीए सारभण्ड-
भूमिघरए मिच्चुमुहे विअ णिल्विचा ।

राजा । ननु मत्संपर्कमुपलभ्य ।

विदूषकः । 'अहं इं ।

5 राजा । गौतम क एवं विमुखोस्माकं येन चण्डी कृता देवी ।

विदूषकः । 'सुणादु भवं । परिव्वाजिआ मे कहेइ । हिओ

किल तत्तहोदी इरावदी रुजाविहथ्यचलणं देविं सुहं

पुछ्छिदुं आअदा । तदो सा देवीए पुछ्छिदा । किं ण लल्वि-

दो जणो वल्लहोत्ति । ताए उच्चं । मन्दो वो उवआरो ।

10 जं दे परिअणस्स वल्लहचणं तं ण जाणासित्ति ।

राजा । भो निर्भेदादृतेपि मालविकायामयमुपन्यासः शङ्क-

यति ।

विदूषकः । 'तदो ताए अणुणिब्बन्धिज्जमाणाए भवदो अ-

विणअं अन्तरेण परिगहीदथ्था किदा देवी ।

१. सा खलु तपस्विनी तथा पिङ्गलभ्या सारभाण्डभूमिगृहे मृत्युमुख इव निक्षिप्ता ।

२. भय किम् ।

३. शृणोतु भवान् । परित्राजिका मे कथयति । अः किल तत्रभवतोरारवती रुजाविहस्त-
चरणां देवीं सुखं प्रष्टुमागता । ततः सा देव्या पृष्ठा । किं न लक्षितो जनो वल्लभ
इति । तयोक्तम् । मन्दो व उपचारः । यत्ते परिजनस्य वल्लभत्वं तन्न जानासीति ।

४. ततस्तथानुनिर्बन्धमानया भवतोविनयमन्तरेण परिगृहीतार्था कृता देवी ।

3. F उपलभ्यते.

4. A C ईं for "इं."

6. F पडिवाजिआ. [सुहं.

7. A ततहोदी—A देवीसुहं; C देवि-

9. F omits "वो."

10. A णं for "ण."

13. A B C D E अणुबन्धिज्जं?

14. A B C D E परिगहिदं.

राजा । अहो दीर्घरोषता तन्नभवत्याः । अतः परं कथय ।
विदूषकः । 'अदो वरं किं । मालविआ बउलावलिआ अ
णिअलवदीओ अदिद्वसूज्जपादं पादालवासं णाअ-
कण्णआ विअ अणुहोन्ति ।

राजा । कष्टम् ।

5

मधुररवा परभृतिका भ्रमरी च विबुद्धचूतसङ्गिन्यौ ।

कोटरमकालवृष्ट्या प्रबलपुरोवातया गमिते ॥ 2 ॥

वयस्य अप्यन्नोपक्रमस्य कस्याचिद्गतिः स्यात् ।

विदूषकः । 'कहं भविस्सदि । जं सारभण्डवाउदा माहविआ
देवीए संदिद्व मह अङ्गुलीअमुहं अदेख्खिअ ण मोत्तव्वा 10

तुए हदासा मालविएत्ति ।

राजा । निःश्वस्य । सखे किमत्र प्रतिकर्तव्यम् ।

विदूषकः । विचिन्त्य । 'अथिथ अथ उवाओ ।

राजा । क इव ।

१. अतः परं किम् । मालविका बकुलावलिा च निगडवत्यावदृष्टसूर्यपादं पातालवासं
नागकन्यके इवानुभवतः ।

२. कथं भविष्यति । यत्सारभाण्डव्यापृता माधविका देव्या संदिष्टा ममाङ्गुलीयमुद्रामदृष्ट्या
न मोक्तव्या त्वया हताज्ञा मालविकेति ।

३. अस्त्यन्नोपायः ।

1. B अन्नभवत्यां for " तन्नभवत्याः."

3. A B C D E सुज्ज.

6. F मधुरस्वरापरभृतिः as the first
pāda.

8. F वयस्य अप्यस्य कस्याचिदुपक्रमस्य
&c.

10. A C D E F मम for " मह."—
F अदख्खिअ.

13. E अथ. But it seems to have
originally read अथ.—F
अथिथ एव उवाओ (= अस्त्ये-
न्नोपायः).

विदूषकः । सर्दृष्टक्षेपम् । 'कोवि अदिष्टो सुणादि । ता कण्णे
 दे कहेमि । उपधिष्य कर्णे । एवं विअ ।
 राजा । सद्यु चिन्तितं प्रयुज्यतां सिद्धये ।
 प्रतीहारी । प्रविश्य । 'देव पवादसअणे देवी णिसण्णा रत्त-
 5 चन्दणधारिणा परिअणहत्थगहीदेण चलणेण भअवदीए
 परिव्वाजिआए कहाहिं विणोदिअमाणा चिद्धइ ।
 राजा । अस्मत्प्रवेशयोग्योयमवसरः ।
 विदूषकः । 'ता गच्छुदु भवं । अहंवि देविं देख्खिदुं अरिक्कपाणि
 भविस्सं ।

10 राजा । जयसेनायास्तावत्संवेद्य गच्छ ।

विदूषकः । कर्णे । 'होदि एवं विअ ।

[इति निष्क्रान्तः ।

राजा । जयसेने प्रवातशयनमार्गमादेशय ।

प्रतीहारी । 'इदो इदो ।

15 । ततः प्रविष्टा शयनस्था देवी परिव्राजिका विभवतश्च परिवारः ।

१. कोप्यदृष्टः शृणोति । सत्करणे ते कथयामि । एवमिव ।
२. देव प्रवातशयने देवी निषण्णा रक्तचन्दनधारिणापरिजनहस्तगृहीतेन चरणेन भगवत्या परिव्राजिकया कथाभिर्विनोद्यमाना तिष्ठति ।
३. तद्गच्छतु भवान् । अहमपि देवीं प्रेक्षितुमरिक्तपाणिर्भवामि ।
४. भवति एवमिव ।
५. इत इतः ।

4. B पादसअणे.—A C णिसण्णा.
5. A B C D E °गहिदेण.
8. B गच्छुदु.—F देवीं देख्खिदुं.—D F व्याणो.

10. F संपाद्य for "संवेद्य."
11. B omits "होदि".—A C E F एवं.
14. D does not repeat "इदो."
15. B परीवारः.

देवी । भवद्वि अदिरमणिज्जं कहावथु । तदो तदो ।
परिव्राजिका । सद्दृष्टिषेपम् । अतःपरं पुनः कथयिष्यामि । अत्र-
भवानीश्वरः संप्राप्तः ।

देवी । अहो अज्जउत्तो । इत्युत्थारुमिच्छति ।

राजा । अलमलमुपचारयन्त्रणया ।

5

अनुचितनूपुरविरहं नार्हसि तपनीयपीठकालम्बि ।

चरणं रुजापरीतं कलभाषिणि मां च पीडयितुम् ॥३॥

परिव्राजिका । विजयतां देवः ।

देवी । जेदु अज्जउत्तो ।

राजा । परिव्राजिका प्रणम्योपविश्य । देवि अपि सहा वेदना ।

10

देवी । अथि मे दाणिं विसेसो ।

। ततः प्रविशति यज्ञोपवीतवद्भ्रातृकुष्ठः

संभ्रान्तो विदूषकः ।

विदूषकः । अवि हा अवि हा । सप्पेण संदष्टोमि ।

। सर्वे विषण्णाः ।

15

राजा । कष्टम् । क्व भवान्परिभ्रान्तः ।

१. भगवति अतिरमणीयं कथावस्तु । ततस्ततः ।

२. अहो भयपुत्रः ।

३. जयस्वारीपुत्रः ।

४. अस्ति म इदानीं विशेषः ।

५. अपि हा अपि हा । सर्वेण संदष्टोस्मि ।

1. C रमणीज्जं; F रमणीज्जं.

4. DEF अ=अ°.

6. ABCE नार्हति.

9+

9. E अ=अ°.

11. F omits "दाणिं" altogether.

14. E omits the repeated "अवि हा."

विदूषकः । देवि देखिस्संति आआरपुक्कगहणकालणादो
प्पमदवणं गदोमिह । परिन्नाअदु परिन्नाअदु ।
देवी । ह्धि ह्धि । अहं एव्व बम्हणस्स जीविदसंसए णिमिच्चं
जादा ।

5 विदूषकः । तहि असोअथ्वअस्स कालणादो मए प्पसारिदे
अग्गहथ्थे कोडरणिग्गदेण कालेण सप्परूविणा दडो ।
णं एदाइं दुव्वे दन्तपदाइं । इति दंशं दर्शयति ।
परिब्राजिका । तेन हि दंशच्छेदः पूर्वकमेति श्रूयते । स
तावदस्य क्रियताम् ।

10 छेदो दंशस्य दाहो वा क्षतेर्वा रक्तमोक्षणम् ।
एतानि दष्टमात्राणामायुषः प्रतिपत्तयः ॥ ४ ॥
राजा । संप्रति विषवैद्यानां कर्म । जयसेने क्षिप्रमानीयतां
ध्रुवसिद्धिः ।
प्रतोहारी । 'जं देवो आणवेदि ।

15 विदूषकः । 'अहो पावेण मिच्चुणा गहीदोमिह । [इति निष्क्रान्ता ।

१. देवीं द्रक्ष्यामोत्याचारपुष्पग्रहणकारणात् [i. e. 'ग्रहणाय] प्रमदवनं गतोस्मि । परि-
त्रायतां परित्रायताम् ।

२. हा धिक् हा धिक् । अहमेव ब्राह्मणस्य जीवितसंश्रये निमित्तं जाता ।

३. तत्राशोकस्तवकस्य कारणात् [i.e. अशोकस्तवकाय] मया प्रसारितेग्रहस्ते कोटर-
निर्गतेन कालेन सर्परूपिणा दष्टः । नन्वेते द्वे इन्तपदे ।

४. यदेव आज्ञापयति ।

५. अहो पापेन मृत्युना गृहीतोस्मि ।

1. F देवीं देखिस्संति.
2. A C D E पमद°.
3. F जीविदसंसभणिमिच्चं.
5. B आसोअथ्वअस्स ; D असोअ°.
6. F ह्धि for "अग्गहथ्थे".—F
सप्परूविणा.
10. Our MSS., and even G, make

the couplet "छेदो" &c.
a part of the following
speech of the king. We
with Tullberg.

14. A C अणवेदि.
16. A C मिच्चुणा ; F मिथुणा.—
A B C D E गहीदो.

राजा । मा कातरो भूः । अविषः कदाचिदंशो भवेत् ।
विदूषकः । 'कहं ण भाइस्सं । सिमिसिमाअन्ति मे अङ्गाइं ।

विषवेगं निरूपयति ।

देवी । उपसृत्य । 'ही ही असुंहं दंसिदं विआरेण । हला
अवलम्बह णं ।

5

परिजनः । ससंभ्रममवलम्बते ।

विदूषकः । राजानमवलोक्य । 'भो भवदो बालत्तणादोवि पिअव-
अस्तोमिह । तं विआरिअ मुध्धाए मे जणणीए ओअ-
ख्वेमं वहेहि ।

राजा । मा भैषीः । अचिराच्चां वैद्यश्चिकित्सते । स्थिरो भव । 10

। प्रविश्य प्रतीहारी ।

प्रतीहारी । 'देव ध्रुवसिद्धी विण्णवेदि । इह ज्जेव आणीअद्दु
गोदमोत्ति ।

राजा । तेन हि वर्षवरपरिगृहीतमेनं तन्नभवतः सकाशं
प्रापय ।

15

प्रतीहारी । 'तह ।

१. कथं न भेष्यामि । सिमिसिमार्यन्ति मेङ्गानि ।

२. हा हा । असुखं दष्टं विषारेण । हला अवलम्बध्वमेनम् ।

३- भो भवतो बाल्यादपि प्रियवयस्योस्मि । तद्विचार्य मुग्धाया मे जनन्या योगक्षेमं वहस्व ।

४. देव ध्रुवसिद्धिर्विज्ञापयति । इहिवानीयतां गौतम इति ।

५. तथा ।

1. F अविषोपि.

2. AC भाइस्सं.

3. D रूपयति.

4. Our MSS. अहिअं दंसिदं विअ
विआरेण for "असुहं" &c. We

according to G.

8. E बुध्धाए.

12. A विण्णवेदि.—F इह एज्ज.—ABC

भाणीयद्दु.

14. E वर्षवर°.

विदूषकः । देवीं विलोक्य । भोदी जीवेअं वा ण वा जं मए अत्त-
भवन्तं सेवमाणेण दे अवरद्धं तं सव्वं अवराहं मरि-
सेहि ।

देवी । दीहाऊ होहि ।

5

[निष्क्रान्तो विदूषकः प्रतीहारी च ।

राजा । प्रकृतिभीरुस्तपस्वी । ध्रुवसिद्धेरपि यथार्थनाम्नः
सिद्धिं न मन्यते ।

प्रतीहारी । प्रविश्य । जैदु भट्टा । ध्रुवसिद्धी विण्णवेदि उदकुम्भ-
विहाणे सप्पमुद्दिअं कं पि अण्णेसीअदुत्ति ।

10 देवी । इदं सप्पमुद्दिअं अङ्गुलीअअं । पङ्खु मह हथे देहि

णं । इति प्रयच्छति ।

राजा । जयसेने कर्मसिद्धावाशु प्रतिपत्तिमानय ।
प्रतीहारी । जं देवी आणवेदि ।

[इति निष्क्रान्ता ।

15 परिव्राजिका । यथा मे हृदयमाचष्टे तथा निर्विषो गौतमः ।
राजा । भूयादेवम् ।

१. भवति जीवेयं वा न वा यन्मयात्रभवन्तं सेवमानेन तेषराजं तं सर्वमपराधं मर्षय ।
२. दीर्घायुर्भव ।
३. जयन् भर्ता । ध्रुवसिद्धिर्विज्ञापयति । उदकुम्भविधाने सर्पमुद्दिका कामप्यान्वेष्यतामिति ।
४. इदं सर्पमुद्गीयमङ्गुलीयकम् । पश्चान्मम हस्ते देखेतत् ।
५. यदेव आज्ञापयति ।

1. A C भोदि.—F reads thus: जं मए अत्तभवन्तं सेवमाणेण दे अवरद्धं तं सव्वं अवराहं मरि-सेहि । होदि जीवेअं वा ण वा.
२. A तस्सव्वं ; B तं सव्वं.—B मरि-सेहि.

7. Our MSS. सिद्धिं मन्ये. We with Tullberg.
8. A C ध्रुवसिद्धि ; B ध्रुवसिद्धी ; D ध्रुवसिद्धी.—A विण्णवेदि.
10. B सप्पमुद्दीअं ; C मुद्दीअं.—E F मय for " मह."
11. B D E omit " इति."

प्रतीहारी । प्रविश्य । 'जेदु भद्र । निवृत्तविसवेओ गोदमो
पकिदिथ्यो एव संवृत्तो ।

देवो । दिष्टिआ वअणीआदो मुत्तम्हि ।

प्रतीहारी । 'एसो अमच्चो वाहदवो विण्णवेदि । राअकज्जं
बहु मन्तिदव्वं । ता दंसणेण अणुग्गहीदुं इच्छामित्ति । 5

देवी । 'गच्छुदु अज्जउत्तो कज्जसिद्धीए ।

राजा । देवि आतपाक्रान्तोयमुद्देशः । शीतक्रिया चास्य
प्रज्ञस्ता । तदन्यत्र नीयतां शयनीयम् ।

देवी । बालिआ अज्जउत्तवअणं अणुचिद्धह ।

परिजनः । 'तह ।

10

[इति निष्क्रान्ता देवी परिव्राजिका परिजनश्च ।

राजा । जयसेने गूढपथेन प्रमदवनं प्रापय ।

प्रतीहारी । 'इदो इदो देवो ।

राजा । जयसेने ननु समाप्तकृत्यो गौतमः ।

१. जयसु भर्ता । निवृत्तविषवेगो गौतमः प्रकृतिस्थ एव संवृत्तः ।

२. दिष्ट्या वचनीयान्मुक्तास्मि ।

३. एषोमाल्यो वाहदवो विज्ञापयति । राजकार्यं बहु मन्वितव्यम् । तद्वर्त्तनेनानुग्रहं हि
[i. e. दर्शनानुग्रहम्] इच्छामोति ।

४. गच्छत्वार्थपुत्रः कार्यसिद्धये ।

५. बालिका भार्यपुत्रवचनमनुतिष्ठत ।

६. तथा ।

७. इत इतो देवः ।

1. F निवृत्तविस°.

4. B C D वाहदवो.—B राजकज्जं.

5. A C अणुगहिदुं.

6. D E F अ-अ°.

9. B बालिभः; F बालिसा (= बालि-
शाः).—D E F अ-अ°.

प्रतीहारी । 'अहं ई ।

राजा ।

इष्टाधिगमनिमित्तं प्रयोगमेकान्तसाधुमपि मत्वा ।
संदिग्धमेव सिद्धौ कातरमाशङ्कते चेतः ॥ ६ ॥

5

। मविश्य विदूषकः ।

विदूषकः । 'जेदु जेदु भवं । सिद्धाईं मे मङ्गलकज्जाईं ।

राजा । जयसेने त्वमपि नियोगमशून्यं कुरु ।

प्रतीहारी । 'जं देवो आणवेदि ।

[इति निष्क्रान्ता ।

10 राजा । वयस्य क्षुद्रा माधविका । न किञ्चिद्द्विचारितमनया ।

विदूषकः । 'देवीए अङ्गुलीअमुदं देख्खिअ कहां विआरीअदि ।

राजा । न खलु मुद्रामधिकृत्य ब्रवीमि । तयोर्बद्धयोः किञ्चि-

मित्तोयं मोक्षः । किं देव्याः परिजनमतिक्रम्य भवान्संदिष्ट

इत्येवमनया प्रष्टव्यम् ।

१. अथ किम् ।

२. जयतु जयतु भवान् । सिद्धानि मे मङ्गलकार्याणि ।

३. यदेव आज्ञापयति ।

४. देव्या अङ्गुलीयमुद्रां दृष्ट्वा कथं विचार्यते ।

6. A D E F do not repeat "जेदु."

—A C D E °कम्माइ.

10. F reads thus : वयस्य क्षुद्रमाधवि-

कया न किञ्चिद्द्विचारितमनया ।

11. B अङ्गुलि°.—B देख्खीअ ; F द-

ख्खिअ.

विदूषकः । णं पुच्छिदोमिह । पच्चुप्पण्णबुद्धिणा मए कहिदं ।
 देव्वचिन्तएहिं राआ भणिओ । सोवसग्गं वो णख्वन्तं ।
 ता सव्वबन्धणमोख्वो करिअदुत्ति । तं सुणिअ देवीए
 धारिणीए इरावदीचिचं रख्वन्तीए राआ किल मोएदिच्चि 5
 तुमं एव्व मोएहिच्चि अहं संदिशोमिह । तदो जुज्जइच्चि
 ताए संपादिओ अथो ।

राजा । विदूषकं परिष्वस्य । सखे प्रियोहं तव ।

न हि बुद्धिगुणेनैव सुहृदामर्थदर्शनम् ।

कार्यसिद्धिपथः सूक्ष्मः स्नेहेनाप्युपलभ्यते ॥ ६ ॥

विदूषकः । तुवरदु भवं । समुद्दघरए ससहिं मालविअं ठावि- 10
 अ भवन्तं पच्चुग्गदोमिह ।

राजा । अहमेनां संभावयामि । गच्छाग्रतः ।

विदूषकः । एदु भवं । एदं समुद्दघरअं ।

१. ननु पृष्टोस्मि । प्रत्युत्पन्नबुद्धिना मया कथितम् । देवचिन्तके राजा भणितः । सोपस-
 र्गं वो नक्षत्रम् । तत्सर्वबन्धनमोक्षः क्रियतामिति । तच्छ्रुत्वा देव्या धारिण्ये-
 रावतोचिचं रक्षन्त्या राजा किल मोचयतीति त्वमेव मोचयेत्यहं संदिष्टोस्मि ।
 ततो युज्यत इति तथा संपादितोर्थः ।

२. त्वरतां भवान् । समुद्रगृहे ससखीं मालविकां स्थापयित्वा भवन्तं प्रत्युद्गतोस्मि ।

३. एतु भवान् । एतत्समुद्रगृहम् ।

1. B प्पण्ण^०; F पच्चुत्तरपच्चुप्पण्णबु-
 धिणा (= प्रत्युत्तरप्रत्युत्पन्नबुद्धिना.)
 3. A B C सुणीअ.
 4. A राभो.

5. A B C D E omit "एव्व" after
 "तुमं."
 9. B F उपलभ्यते.
 10. E तुवरेदु.

राजा । साधकम् । एषा कुसुमावचयव्यग्रहस्ता सख्यास्त इरा-
वत्याः परिचारिका चन्द्रिका समागच्छति । इतस्ता-
वदावां भित्तिगूढौ भवावः ।

विदूषकः । कुम्भिलएहिं कामुएहिं अ पलिहलणीआ चन्दि-

5 आ ।

। उभौ यथोक्तं कुरुतः ।

राजा । गौतम कथं नु ते सखी मां प्रतिपालयति । एह्येनां
गवाक्षमाश्रित्य विलोकयावः ।

। इति विलोकयन्तौ स्थितौ ।

10

। ततः प्रविशति मालवका वकुलावलिका च ।

वकुलावलिका । हला पणम भट्टारं जो पस्सदो पिठदो देख्खी-
अदि ।

राजा । मन्ये प्रतिकृतिं मे दर्शयति ।

मालविका । सहर्षम् । णमो दे । द्वारमवलोक्य सविषादम् । कर्हि

15

भट्टा । हला विप्पलम्भेसि मं ।

१. कुम्भीलकैः कामुकैश्च परिहरणीया चान्द्रिका ।

२. हला पणम भर्तारं यः पार्श्वतः पृष्ठतो दृश्यते ।

३. नमस्ते । क भर्ता । हला विप्रलभसे माम् ।

1. Our MSS., and even G, कुसुमा-
वचय.° We with Tullberg.

3. B प्पादं.

4. F पडिहलणीआ.

7. F omits "नु."

8. F reads प्रतिपालयावः अवलोक-
यावः (the latter most

likely intended to be an
explanation of the former)
in place of our "विलोकयावः"

9. B D E omit "इति."

11. A C D E पणम.—A C देख्खी°;
F देख्खिअदि.

14. B आलोक्य.

राजा । सखे हर्षविषादाभ्यामन्नभवत्याः प्रीतोस्मि ।

सूर्योदये भवति या सूर्यास्तमये च पुण्डरीकस्य ।

वदनेन सुवदनायास्ते समवस्थे क्षणादूढे ॥ ७ ॥

बकुलावलिका । 'णं एसो चित्तगओ भट्टा ।

उभे । प्रणिपत्य । 'जेदु भट्टा ।

5

मालविका । 'हला तदा संमुहृष्टिदा अहं भट्टिणो रूवदंसणेण

तह ण वितिण्हमिह जह अज्ज । विभाविदो चित्तगद-

दंसणो एव्व भट्टा ।

विदूषकः । 'सुदं भवदा । अत्तहोदीए दिट्ठो जह चित्ते ण तह

दिट्ठो भवंति मन्तिदं । मुधा दाणिं मञ्जूसा विअ रअण- 10

भण्डं जोव्वणगव्वं वहसि ।

१. नन्वेष चित्रगतो भर्ता ।

२. जयतु भर्ता ।

३. हला तदा संमुखस्थिताहं भर्तु रूपदर्शनेन तथा न वितृष्णास्मि यथाद्य । विभा-
वितश्चित्रगतदर्शन एव भर्ता ।

४. श्रुतं भवता । अन्नभवत्या दृष्टो यथा चित्रे न तथा दृष्टो भवानिति मन्वितम् । मुखे-
दानीं मञ्जूषेव रत्नभाण्डयौवनगर्वे वहसि ।

3. F reads the fourth pāda thus :
ते समवस्थे क्षणादुपादूढे, thus
turning the āryā into a
gīti.

6. Our MSS. ससंभर्तु उक्कण्ठिआ
for "संमुहृष्टिदा." We with
G. — A B C D E omit
"तदा."

7. A B C D E omit "ण."—BC
संभाविदो.

8. F omits "एव्व."

9. Our MSS. अत्तहोदीए [F अत्त-
होदी] चित्ते जह दिट्ठो भवं तह
अदिट्ठोत्ति मन्तेदि. We ac-
cording to G.

11. E जोव्वण°.

राजा । सखे कुतूहलवानपि निसर्गशालीनः स्त्रीजनः । पश्य ।
 कात्स्न्येन निर्वर्णयितुं च रूपम्
 इच्छन्ति तत्पूर्वसमागतानाम् ।
 न च प्रियेष्वायतलोचनानां
 5 समग्रपातीनि विलोचनानि ॥ ८ ॥

मालविका । 'का एसा ईसिपरिउत्तवअणा भट्टिणा सिणि-
 ध्वाए दिट्ठीए णिइझाइअदि ।

बकुलावलिका । 'णं इअं पस्सगदा इरावदी ।

मालविका । 'सहि अदख्खिणो विअ मे पडिभाइ । जो सव्वं
 10 देवीजणं उइझिअ एदाए मुहे बद्धलख्खो ।

बकुलावलिका । आत्मगतम् । 'चित्तगदं भट्टारं परमथं गण्हिअ
 असूएदि । होटु । कील्लिस्सं दाव एदाए । प्रकाशम् । भट्टिणो
 वल्लहा एसा ।

मालविका । 'तदो किं दाणिं अत्ताणं आआसेमि । साम्भं परा-
 15 वर्तते ।

१. कैषेवत्परिवृत्तवदना भर्ता स्निग्धया दृष्ट्या निधायते ।
२. नन्वयं पार्श्वगतेरावती ।
३. सखि अदक्षिण इव मे प्रतिभाति । यः सर्वं देवीजनमुद्भिन्नवैतस्या मुखे बद्धलक्षः ।
४. चित्रगतं भर्तारं परमार्थं गृहीत्वासूयति । भवतु । क्रीडिष्यामि तावदेतया । भर्तुर्वल्लभेषा ।
५. ततः किमिदानीमान्मानमायासयामि ।

२. A B C D E हि for "च."
४. A B C D E प्रियेभ्यः°
६. D ईसीपरि°.—B D दिट्ठीए.
८. A C पस्संगदा.—D E इरावई.
९. A B C अदख्खिणो.—E पडिभाइ.

१०. B उइझीअ.
११. F परमथदे.—A C गण्हिअ.
१२. A C असूअदि.—B C कील्लिस्सं.
१४. B दाणीं.

राजा । पश्य सखे ते सख्या मुखम् ।
 भ्रूभङ्गभिन्नतिलकं स्फुरिताधरोष्ठं
 सासूयमाननमितः परिवर्तयन्त्या ।
 कान्तापराधकुपितेष्वनया विनेतुः
 संदर्शितेव ललिताभिनयस्य शिक्षा ॥ ९ ॥

5

विदूषकः । ^१अणुणअसज्जो दाणिं होहि ।
 मालविका । ^२अज्जगोदमोवि एथ एव्व सेवेदि णं । पुनः स्थाना-
 न्तराभिमुखी भवितुमिच्छति ।

बकुलावलिका । मालविकां रुद्ध्वा । ^३ण हु कुविदा दाणिं तुमं ।

मालविका । ^४जइ चिरं कुविदं मण्णेसि एसो पच्चाणीअदि
 कोवो ।

राजा । उपेत्य ।

कुप्यसि कुवलयनयने चित्रार्पितचेष्टया किमेवमयि ।
 ननु तव साक्षादयमहमनन्धसाधारणो दासः ॥ १० ॥

बकुलावलिका । ^५जेदु भट्ठा ।

15

मालविका । आत्मगतम् । ^६कहं चित्तगदो भट्ठा मए असूइदो ।
 सत्रोडवदनाञ्जलिं करोति ।

१. अनुनयसञ्ज इदानीं भव ।
२. आर्यमौतमोप्यत्रैव सेवत एवम् ।
३. न खलु कुपितेदानीं त्वम् ।
४. यदि चिरं कुपिता मन्यसे एष प्रत्यानीयते कोपः ।
५. जयतु भर्ता ।
६. कथं चित्रगतो भर्ता मयासूयितः ।

3. BC °वर्तयन्त्याः.

7. DE अ=अ°.—Our MSS. अञ्ज-
 गोदमो एथ ण सेवेदि. We
 with G.

9. E णं हि; ABCD हि for "हु."

10. A F कुविदा.

12. A omits "उपेत्य."

राजा । मदनकार्तयं निरूपयति ।

विदूषकः । 'किं भवं उदासीणो विअ ।

राजा । अविश्वसनीयत्वात्सख्यास्ते ।

विदूषकः । 'मा दाव अत्तहोदीअं तुह अविस्सासो ।

5 राजा । श्रूयताम् ।

पथि नयनयोः स्थित्वा स्वप्ने तिरोभवति क्षणात्

सरति सहसा बाह्वोर्मध्यं गताप्यबला सती ।

मनसिजरुजा क्लिष्टस्यैवं समागममायया

कथमिव सखे विश्रब्धं स्यादिमां प्रति मे मनः ॥ ११ ॥

10 बकुलावलिका । 'सहि बहुसो किल भट्टा विप्पलद्धो । दाव

एत्थ विस्ससणिज्जो अप्पा करीअद्दु ।

मालविका । 'सहि मम उण मन्दभाआए सिविणअसमाअमो-

वि भट्टिणो दुल्लहो आसी ।

बकुलावलिका । 'भट्टा देहि से उत्तरं ।

१. किं भवानुदासीन इव ।

२. मा तावदत्रभवत्यां तवाविश्वासः ।

३. सखि बहुशः किल भर्ता विप्रलब्धः । तावदत्र विश्वसनीय आत्मा क्रियताम् ।

४. सखि मम पुनर्मन्दभाष्यायाः स्वप्नसमागमोपि भर्तुर्दुर्लभ आसीत् ।

५. भर्तुर्देहस्य उत्तरम् ।

२. A उदासीणो.

४. F अत्तहोदिअं.

६. G स्थित्वा स्थित्वा for "स्थित्वा स्वप्ने."

९. EF विश्रब्धं.

११. F अर्थ.—DE आप्पा; F अत्ता.

१२. B मन्दहाआए.—F सिविणसमागमो.

१३. ACDEF आसि.

१४. BC D भट्टा अ देहि &c.

राजा ।

उत्तरेण किमालैव पञ्चबाणाग्निसाक्षिकम् ।

तव सख्यै मया दत्तो न सेव्यः सेविता रहः ॥ १२॥

बकुलावलिका । ^१अणुग्गहीदमिह ।

विदूषकः । परिक्रम्य ससंभ्रमम् । ^२बउलावलि एसो बालासोअरु- 5

ख्वस्स पल्लवाणि हरिणो लङ्घिदुं आअच्छुइ । ता एहि णि-

वारेम णं ।

बकुलावलिका । ^३तह । प्रस्थिता ।

राजा । एवमस्मद्रक्षणेवहितेन भवितव्यम् ।

विदूषकः । ^४एदवि गोदमो णं संदिस्सीअदि । 10

बकुलावलिका । ^५अज्जगोदम अहं अप्पआसे चिष्मामि । तुमं

दुवाररख्वओ होहि ।

विदूषकः । ^६जुज्जइ ।

१. अनुगृहीतादिम् ।

२. बकुलावलिके एष बालाशोकवृक्षस्य पल्लवान्हरिणो लङ्घिनुमागच्छति । तदेहि निवार-
याव एनम् ।

३. तथा ।

४. एतदपि गौतमो ननु संदिश्यते ।

५. आर्यगौतम अहमप्रकाशे तिष्मामि । त्वं द्वाररक्षको भव ।

६. युज्यते ।

4. ACDE अणुगहि°; B अणुग्गहि°.

5. ABCDE एस for " एसो."

6. Our MSS, पल्लवा. We with G.

10. F एवंवि.—A B C D E omit
" णं "

11. EF अ=अ°.

13. D जुज्जइ; E जुज्जई.

[निष्क्रान्ता वकुलारालिका ।

विदूषकः । इमं दाव फलिअथलं आस्सिदो होमि । तथा कृत्वा ।

अहो सुहृप्परिसदा सिलाविसेसस्स । निद्रायते ।

मालविका । ससाध्वसं तिष्ठति ।

5 राजा ।

विसृज सुन्दरि संगमसाध्वसं

ननु चिरायभृति प्रणयोन्मुखे ।

परिगृहाण गते सहकारतां

त्वमतिमुक्तलताचरितं मयि ॥ १३ ॥

10 मालविका । देवीए भएण अत्तणोवि प्पिअं कादुं ण पारेमि
राजा । अयि न भेतव्यं न भेतव्यम् ।मालविका । 'जो ण भाएदि सो मए भट्टिणीदंसणे दिट्ठसम-
वथो भट्टा ।

राजा ।

15 दाक्षिण्यं नाम बिम्बोष्ठि वैम्बिकानां कुलव्रतम् ।
तन्मे दीर्घाक्षि ये प्राणास्ते त्वदाक्षानिबन्धनाः ॥ १४ ॥

१. इदं तावत्स्फटिकस्थलमाश्रितो भवामि । अहो सुखस्पर्शता शिलाविशेषस्य ।

२. देव्या भयेनात्मनोपि प्रियं कर्तुं न पारयामि ।

३. यो न विभेति स मया भट्टिनोदर्शने दृष्टसमवस्थो भर्ता ।

1. E inserts इति before "निष्क्रान्ता"
&c.3. A C सुहृपरिस °; E has °फंसदा
as a marginal gloss on णपरि-
सदा.

10. A D E पिअं

11. A B C D अपि for "अयि."

12. B °दंसणे; F °दरसणे.—F दिट्ठो
समवथो भट्टा.

तदयमनुगृह्यतां चिरानुरक्तो जनः । इति संश्लेषमभिनयति ।
मालविका । नाग्नेन परिहरति ।

राजा । आत्मगतम् । रमणीयः खलु नवाङ्गनानां मदनविषयव्या-

पारः । एषा हि

हस्तं कम्पवती रुणद्धि रशनाव्यापारलोलाङ्गुलिं

5

हस्तौ स्वौ नयति स्तनावरणतामालिङ्गचमाना बलात् ।

पातुं पक्ष्मलचक्षुरुन्नमयतः साचीकरोत्याननं

व्याजेनाप्यभिलाषपूरणसुखं निर्वर्तयत्येव मे ॥ १४ ॥

। ततः प्रविशतीरावती

निष्पणिका च ।

10

इरावती । 'हज्जे णिउणिए सच्चं तुह चन्दिआए संदिट्ठं
समुद्दघरालिन्दए अज्जगोदमो एआई दिट्ठोत्ति ।

निष्पणिका । 'किं अण्णहा भट्ठिणीए विण्णविदं ।

इरावती । 'तेण हि तहिं एव्व गड्ढामो संसआदो णिम्मुत्तं अ-

ज्जउत्तस्स पिअवअस्सं पिअं पुट्ठिट्ठुं । च -

15

१. हज्जे निष्पणिके सत्यं तव चन्द्रिकया संदिष्टं समुद्रगृहालिन्द आर्षगौतम एकाकी
दृष्ट इति ।

२. किमन्यथा भट्टिन्यै विज्ञापितम् ।

३. तेन हि तत्रैव गच्छावः संशयान्निर्मुक्तमार्युपनस्य प्रियवयस्यं प्रियं प्रष्टुम् । च—

1. A B C D E omit " भयम्."

3. F मदनविषयावतारः.

5. A B C D E कम्पयती (कम्पयते?)

—A B C D E लोलाङ्गुलिम्.

7. F नेत्रमुन्नमयतः.

12. Our MSS. एपरए. We with G.
D E F अ=अ°.

13. F अलीअं for " अण्णहा."

15. A B C D E अ for " च."—

None of our MSS. read

निपुणिका । ^१सावसेसं विअ भट्टिणीए वअणं ।

इरावती । ^२अण्णं च चित्तगदं अज्जउत्तं पसादेदुं ।

निपुणिका । ^३अह दाणिं भट्टा एव्व किं ण पच्चणुणीअदि ।

इरावती । ^४मुग्धे जारिसो चित्तगदो तारिसो एव्व अण्णसंक-

५ न्तहिअओ अज्जउत्तो । केवलं उवआरादिक्रमं पम-
ज्जिदुं अम्हाणं आरम्भो ।

निपुणिका । ^५इदो भट्टिणी । इति परिक्रामतः ।

। प्रविश्य चेटी ।

चेटी । ^६जेदु भट्टिणी । देवी भणादि । एसो ण मे मञ्जरस्स कालो ।

१. सावशेषमिव भट्टिन्या वचनम् ।

२. अन्यच्च चित्रगतमार्गपुत्रं प्रसादयितुम् ।

३. अथेदानीं भर्तेव किं न प्रत्यनुनीयते ।

४. मुग्धे यादृशश्चित्रगतस्तादृश एवान्यपसंक्रान्तत्तदय भार्यपुत्रः । केवलमुपचारातिक्रमं प्रमाद्विमस्माकमारम्भः ।

५. इतो भट्टिनी ।

६. जयतु भट्टिनी । देवी भणति । एष न मे मन्सरस्य कालः ।

in this passage णिम्मत्तुं or मुत्तुं, the latter of which is read by Dr. Tullberg. Supposing it were possible for मुत्तुं to be the Prākṛit form of the infinitive, the omission of a word like अत्ताणं as its object would speak much against that reading. G has altogether a different version. It reads “संसआदो मुत्तंसं । दंसुवत्तन्तं अ=अउत्तस्स पिअवअस्सं पुच्छिदुं

अ ।” But मुत्तंसं for मोक्ष्ये or मुक्ता भविष्यामि is at least very suspicious. See our Notes.

2. D E F अ=अ^०.—G reads चित्तगदं भट्टारं पसादेदुं अ for “अण्णं च” &c.

3. G reads कहं for “किं” and puts it before “भट्टा.”

4. F जादिसो for “जारिसो.”

5. D E F अ=अ^०.—A B C पम-जिदुं; F पमजिअदुं.

7. B D E omit “इति.”

तुह बहुमाणं वद्धिदुं वअस्तिआए सह णिअलबन्धणे
किदा मालविआ । जइ अणुमण्णेसि अज्जउत्तस्स
पिअं कादुं तह करेमि । जं तुह इच्छिदं तं भणाहि-
त्ति ।

इरावती । णाअरिए विण्णवेहि भट्टिणीं । का वअं भट्टिणीं 5
णिओजेदुं । परिअणणिग्गहेण मइ दंसिदो अणुग्गहो ।
कस्स वा अण्णस्स प्पसादेण अअं जणो वद्धिदत्ति भ-
णाहि ।

चेटी । तह ।

[इति निष्क्रान्ता । 10

निपुणिका । परिक्रम्यावलोक्य च । भट्टिणी एष दुवारुच्छुङ्गे समुद्र-

तव बहुमानं वर्षयितुं वयस्यया सह निगडबन्धने कृता मालविका । यद्य-
नुमन्यसे अर्घ्यपुत्रस्य प्रियं कर्तुं तथा करोमि । यत्तवेष्टं तद्वमेति ।

१. नागरिके विज्ञापय भट्टिनीम् । का वयं भट्टिनीं नियोजयितुम् । परिजनानग्रहेण
मयि दक्षितोनुग्रहः । कस्य वान्यस्य प्रसादेनायं जनो वर्षत इति भण ।
२. तथा ।
३. भट्टिनि एष द्वारोत्सङ्गे समुद्रगृहस्य विषण्णगतो वृषभ इव विश्रम्भ अर्घ्यगोतम आसीन
एव निद्रायते ।

1. A B C वद्धिदुं; E वद्धिदुं,
2. A B C D E मण्णेसि for "अणु-
मण्णेसि."—D E अ=अ°.—
F reads as follows, after
"मालविआ" । जइ अणुमण्णेसि
अ=अडचंवि तुह किदे विण्णा-
वहस्सं ॥ एवं कलं । तह करेमि ॥

- जं तुह इच्छिदं तं मे भणाहित्ति ॥
6. F णिओएदुं.—Our MSS. in-
sert वि (= अयि) after 'ग्गहे-
ण. We with G.—F दसिदो.
7. A B C प्रसादेण.—B C वद्धिदत्ति;
D वद्धिदत्ति.

घरस्त विपणिगओ वुसहो विअ विस्सध्धो अज्जगोदमो
आसीणो एव्व णिहाअदि ।

इरावती । 'अच्चाहिदं । ण खलु सावसेसो विसवेओ भवे ।

निपुणिका । 'पसण्णमुहो दीसइ । अवि अ धुवसिद्धिणा

5 चिइस्सिदो । ता से असङ्कणीअं पावं ।

विदूषकः । उत्त्वप्रायते । 'होदि मालविए— ।

निपुणिका । 'सुदं भट्टिणीए । कस्त एसो अत्तणीणो । अभ-

वहारसंवादापेल्खी हदासो ओदरिओ इदो ससक्कारं सो-

थिवाअणमोदएहिं कुल्लिखं भरिअ संपदं मालविअं

10 उस्सिविणावेदि ।

१. अत्याहितम् । न खलु सावशेषो विषवेगो भवेत् ।

२. प्रसन्नमुखो दृश्यते । अपि च ध्रुवसिद्धिना चिकित्सितः । तदस्याश्चक्रीयं पापम् ।

३. भवति मालविके— ।

४. भुतं भट्टिन्या । कस्यैष आत्मनीनः । अभ्यवहारसंवादापेक्षो हताश औदरिक इवः
ससक्कारं स्वस्तिवायनमोदकैः कुक्षिं पूरयित्वा सांप्रतं मालविकामुत्त्वप्रायते ।

1. E विपणिगओ, F विपणिणिलयो,
for "विपणिगओ."—A B C
D E om. "वुसहो" after
"विपणिगओ."—F omits
"विस्सध्धो."—D E F अ-अ°.
2. B D णिहायदि; E णिदायदि.
3. F सावसेसविसो भवे.—B D णं खु.
—F अच्चाहिदं.

5. A B C D असङ्कणीअं; E असङ्क-
णीअं.
6. A G D E होदी.
7. A C अभवहार°.
8. B ओदरीओ.—A B C D ससका-
रं; F सव्वकालं for "ससक्कारं."
10. A B C उस्सिविणं आइवेदि; E उ-
स्सिविणआइवेदि.

विदूषकः । 'इरावदिं अदिक्कमन्दी होहि ।

निपुणिका । 'सुदं अच्चाहिदं । भुअंगभीरुअं बम्हबन्धुं इमिणा
भुअंगमकुडिलेण अत्तणो दण्डकट्टेण तम्भन्तरिदा भा-
अआमि ।

इरावती । 'अरुहदि किल किदवो उवहवस्स ।

5

निपुणिका । विदूषकस्योपरि दण्डकाष्ठं पातयति ।

विदूषकः । सहसा प्रतिसुध्य । 'अवि हा अवि हा । णं दव्वीकरो मे
उवरि पडिदो ।

राजा । सहसोपसृत्य । सखे न भेतव्यं न भेतव्यम् ।

मालविका । अनुसृत्य । 'भट्टा मा दाव सहसा णिक्कम । सप्पोत्ति 10
भणादि ।

इरावती । 'हद्धि हद्धि । भट्टा इदो एव्व धावइ ।

१. इरावतीमतिक्रामन्ती भव ।

२. श्रुतमस्याहितम् । भुजंगभीरुकं ब्रह्मबन्धुमनेन भुजंगकुटिलेनात्मनो दण्डकाष्ठेन स्त-
म्भान्तरिता भीषयामि ।

३. अर्हति किल कितव उपद्रवम् ।

४. अपि हा अपि हा । ननु दर्वीकरो ममोपरि पतितः ।

५. भर्तृर्मा तावत्सहसा निष्क्रम । सर्व इति भणति ।

६. हा धिक् हा धिक् । भर्तेत एव धावति ।

1. A C D E इरावती.

3. E कुडिलेण.—F om. "अत्त-
णो."—A काट्टेण.—E तम्भ-
न्तरिअ; F अम्भन्तरिआ.—
A C भआमि.

5. A उवहवस्स.

7. A B C D E omit "णं."

8. A C वडिदो.

10. E निक्कम.

12. A C धावई.

विदूषकः । सप्रहासम् । 'कहं दण्डकडं इदं । अहं उण जाणे जं
मए केअइकण्डएहि सप्पस्स विअ दंसो किदो तं फलि-
दंति ।

। प्रविश्य पटाक्षेपेण बकुलावलिा ।

5 बकुलावलिा । ससंभ्रमम् । 'कहिं सप्पो । मा खलु भट्टा प-
विस । इह कुटिलगइ सप्पो विअ दीसइ ।
इरावती । राजानमुपसृत्य । 'अपि सिद्धा मणोरहा दिवासंकेदमि-
हुणस्स ।

सर्वे । इरावतीं दृष्ट्वा संभाषाः ।

10 राजा । अपूर्वायमुपचारः ।

इरावती । 'बउलावलिए दिट्ठिआ दोच्चाहिआरविसआ संपु-
ण्णा दे पडिण्णा ।

बकुलावलिा । 'पसीददु भट्टिणी । किं ददुरा वाहरन्तित्ति दे-
व्वो पुडाविं विसुमरदि ।

१. कथं दण्डकाष्ठमिदम् । अहं पुनर्जामे यन्मया केतकीकण्टकैः सर्पस्यैव दंशः कृतस्त-
त्फलितमिति ।

२. क सर्पः । मा खलु भर्तः प्रविश । इह कुटिलगतिः सर्प इव वृश्नति ।

३. अपि सिद्धा मनोरथा दिवासंकेतमिथुनस्य ।

४. बकुलावलिाके दिष्ट्या दौत्याधिकारविषया संपूर्णा ते प्रमृश्या ।

५. प्रसीदतु भट्टिनी । किं ददुरा व्याहरन्तीति देवः पृथिवीं विस्मरति ।

1. A C D कथं.

2. A B C D वि for "विभ."—
F तं एहं मे फलिदति.

5. F सर्वो for "सप्पो."

6. D कुटिलगई.—D E दोसई.

11. A C D E दिष्टिया.

12. A C पडिणा.

13. A B C D E पसेद.—Our MSS.
किं मए किदं । देषे पुडिदवो
for "किं ददुरा" &c. We
with G.

विदूषकः । भा दाव । अत्तहोदीए दंसणमेत्तएण अत्तभवं
पणिपादलङ्घणं विसुमरिदो । तुमं उण अज्जवि पसादं
ण गेण्हेसि ।

इरावती । कुविदावि दाणिं अहं किं करिस्सं ।

राजा । अस्थाने कोप इत्यनुपपन्नं त्वयि । तथा हि ।

कदा मुखं वरतनु कारणादृते
तवागतं क्षणमपि कोपपात्रताम् ।

अपर्वणि ग्रहकलुषेन्दुमण्डला

विभावरी कथय कथं भविष्यति ॥ १६ ॥

इरावती । अद्यणेत्ति सुट्ठु भणिदं अज्जउत्तेण । अण्णसं- 10
क्कन्तेसु अम्हाणं भाअहेएसु जइ उण कुप्पिस्सं तदो हस्सा
भविस्सं ।

राजा । त्वमन्यथा कल्पयसि । अहं पुनः सत्यमेव कोपस्था-
नं न पश्यामि । कुतः ।

नार्हति कृतापराधोप्युत्सवदिवसेषु परिजनो बन्धम् । 15

इति मोचिते मयैते प्रणिपतितुं मामुपगते च ॥१६॥

१. मा तावत् । अत्रभक्त्या दर्शनमात्रेणात्रभवान्प्रणिपातलङ्घनं विस्मृतः । त्वं पुनरद्यापि
प्रसादं न गृह्णासे ।

२. कुपितापीदानीमहं किं करिष्ये ।

३. अस्थान इति सुट्ठु भणितमार्यपुत्रेण । अन्यसंक्रान्तेष्वस्माकं भागधेषु यदि पुनः कु-
प्ये ततो हास्या भविष्यामि ।

२. A B C D E omit " अन्नवि."

३. A गण्हसि ; C गेण्हसि.

४. A B C D E omit " वि दाणि."

१०. D E F अ-अ°.

११. A B C F भाअहेयेसु.—C जइ.

१३. B कलयसि for " कल्पयसि."

१४. E omits "न" altogether.—Our
MSS. गृह्णामि for " पश्यामि."
We with G.

१५. Our MSS. दण्डम्. We with G.

इरावती । णिपुणिए देवीं विण्णवेहि । दिट्ठं भवदीए पख्खवा-
दित्तणंति ।

निपुणिका । तह ।

[इति निष्क्रान्ता ।

5 विदूषकः । आत्मगतम् । अहो अणथो संपडिदो । बन्धणभद्यो
गिहकपोदो चिल्लाए मुहे पडिदो ।

| प्रविश्य निपुणिका ।

निपुणिका । भट्टिणी जदिछुादिद्याए माहविआए आचख्विदं ।

एवं खु एदं णिव्वुत्तं । इति कर्णे कथयति ।

10 इरावती । आत्मगतम् । उववण्णं । सअं एव्व बम्हबन्धुणा उ-
भिण्णो दुग्गप्पओओ । विदूषकं विलोक्य । प्रकाशम् । इअं इम-
स्स कामतन्तसइवस्स णीई ।

विदूषकः । होदी जदि णीइए एक्कंपि अख्वरं पढेअं तदो गा-
आत्तिपि विसुमेरेइं ।

१. निपुणिके देवीं विज्ञापय । दृष्टं भवत्याः पक्षपातित्वमिति ।

२. तथा ।

३. अहो अनर्थः संपतितः । बन्धनभद्यो गृहकपोतश्चिल्लाया मुखे पतितः ।

४. भट्टिनि यदृच्छादृष्टया माधविकयाख्यातम् । एवं खल्वेतन्निर्वृत्तमिति ।

५. उपपन्नम् । स्वयमेव ब्रह्मबन्धुनोद्विज्जो दुर्गप्रयोगः । इयमेतस्य कामतन्तसचिवस्य
नीतिः ।

६. भवति यदि नीत्या एकमप्यक्षरं पठेयं ततो गायत्रीमपि विस्मरेयम् ।

1. A देवीए. — F विणवेहि. — F
पख्खवादित्तणं अञ्जेत्ति.

5. Our MSS. मन्दारलदालगो विभ
for “ बन्धणभद्यो,” which we
read with Tullberg.

11. B C D दुग्गपभ्यओ (= दुर्गप्रकाशः).

12. E णिइ; A B C D णिई.

13. D E होदि.—A C D पढअं; E
पठअं.

राजा । आत्मगतम् । कथं नु संकटादस्मादात्मानं मोक्ष्यामि ।

। प्रविश्य सवेगं जयसेना ।

जयसेना । 'देव कुमारी वसुलक्ष्मी कन्दुअं अणुधावन्ती पिङ्ग-

लवाणरेण बलिअं उच्चासिदा अङ्कणिसण्णा देवीए पवा-

दे किसलअं विअ वेवमाणा दाणिपि पकिदिं ण पडिव- 5

ज्जइ ।

राजा । कथं कातरो बालभावः ।

इरावती । सवेगम् । 'तुवरेदु अज्जउत्तो णं समस्सासइदुं । मा

से संदावजणिओ विआरो वट्टदु ।

राजा । अहमेनां संज्ञापयामि । सत्वरं परिक्रामति । 10

विदूषकः । आत्मगतम् । 'साधु रे पिङ्गलवाणर साधु । परिचादो तु-

ए सपख्वो ।

[निष्क्रान्तो वयस्येन राजा इरावती प्रतीहारी च ।

१. देव कुमारी वसुलक्ष्मीः कन्दुकमनुधावन्ती पिङ्गलवानरेण बलवदुच्चासिताङ्कणिसण्णा

देव्याः प्रवति किसलय इव वेपमानेदानोमपि प्रकृतिं न प्रतिपद्यते ।

२. त्वरतामार्यपुत्र एनां समाश्रासयितुम् । मास्याः संतापजनितो विकारो वर्धताम् ।

३. साधु रे पिङ्गलवानर साधु । परित्रातस्त्वया सपक्षः ।

2. E सवेगं.

3. B °भावदो; C D E °धावती; F
धावन्दो.

4. A C °णिसण्णा; F अङ्के णिसण्णा.

5. A C दाणी°. —A पडिवज्जइ.

7. F कष्टं for " कथं."

8. B D E तुवरदु.—D E अ-अ°

9. A वट्टदु; E वट्टदु.

10. C D E एतां.

11. We read " आत्मगतम्" with G.

मालविका । हेला देवि चिन्तयन्तीए वेवइ मे हिअअं । ण
जाणे अदोवरं किं अणुहोदस्वन्ति ।

। नेपथे ।

अचरिअं अचरिअं । अपुण्णे एत्त पञ्चरत्ने दोहल-
5 स्स मुउल्लेहिं संणद्धो तवणीआसोओ । जाव देवीए
णिवेदेमि ।

उभे । श्रुत्वा प्रवृष्टे ।

बकुलावलिका । अस्ससदु पिअसही । सच्चप्पडिण्णा देवी ।

मालविका । तेण हि पमदवणपालिआए पिइदो होम्म ।

10 बकुलावलिका । तह ।

[इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

॥ इति चतुर्थोऽङ्कः ॥

-
१. हला देवीं चिन्तयन्त्या वेपते मे हृदयम् । न ज्ञानितः परं किमनुभवितव्यमिति ।
 २. आश्चर्यमाश्चर्यम् । अपूर्ण एव पञ्चरात्रे दोहदस्य मुकुलैः संनद्धस्तपनीयाश्लोकः ।
यावदेव्ये निवेदयामि ।
 ३. आश्वासितुं प्रियसखी । सत्यप्रतिज्ञा देवी ।
 ४. तेन हि प्रमदवणपालिकायाः पृष्ठतो भवावः ।
 ५. तथा ।
-

1. F देवीं चिन्दयन्दीए.

2. F inserts सत्वरं परिक्रामति

after "अणुहोदस्वन्ति."

9. C पिइदो.

। ततः प्रविशत्युद्यानपालिका ।

उद्यानपालिका । 'उवख्वित्तो मए किदसक्कारविहिणो तवणी-
आसोअस्स भित्तिबन्धो । जाव अणुट्टिअणिओअं
अप्पाणं देवीए णिवेदेमि । परिकम्प । अहो देव्वस्स अणु-
कम्पणिज्जा मालविआ । तस्सिं तह चण्डिआ देवी 5
इमिणा असोअकुसुमउत्तन्तेण पसादाहिमुही भविस्सदि ।
कहिं णु ख्लु भवे देवी । विलोक्य । एसो देवीपरिअणभ-
न्तरो किंवि जदुमुद्दालञ्छिअं चीरमज्जूसं करे गेण्हिअ
कुज्जो सारसओ चउस्सालादो णिक्कमेदि । पुट्टिस्सं
दाव णं ।

10

। ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टः कुञ्जः ।

उद्यान० । उपसृत्य । सारसअ कहिं पथिथदोसि ।

१. उपधिप्तो मया कृतसंस्कारविधेस्तपनीयाशोकस्य भित्तिबन्धः । यावदनुष्ठितनियोगमा-
त्मानं देव्यै निवेदयामि । अहो देवस्यानुकम्पनीया मालविका । तस्यां तथा चण्डि-
का देव्यनैनाशोककुसुमवृत्तान्तेन प्रसादाभिमुखी भविष्यति । इ नु खलु भवेदेवी ।
एष देवोपारेजनाभ्यन्तरः कामपि जतुमुद्दालाञ्छितां चीरमज्जूषां करे गृहीता कुञ्जः
सारसकक्षतुःशालाया निष्क्रमति । प्रक्ष्यामि तावदेनम् ।
२. सारसक कुत्र प्रस्थितोसि ।

2. B D E तवणीया० ।
6. F omits " इमिणा."—F० कुसुम-
थ्वएण.
7. F देवीए परि० । [बन्धनं.
8. A B C जवुं; F जउ०.—F चीर-

9. F सारओ (= सारकः), and re-
tains the same form of the
proper name in the suc-
ceeding speeches.—A B C
पुट्टिसं.

सारसकः । 'मधुअरिए विज्जापारआणं अणुचिट्ठन्ताणं बम्ह-
णाणं इमा णिच्चदख्खिणा मासिआ दादव्वा । तं अज्ज-
पुरोहिदस्स हत्थं पाविदुं ।

मधुकरिका । 'किंणिमित्तं ।

5 सारसकः । 'जदप्पहुदि सुदं सेणावइणा जण्णतुरअरख्खणे
णिउत्तो भट्टिदारओ वसुमित्तओत्ति तदप्पहुदि तस्स
आउसो णिमित्तं अद्यदससुवण्णपरिमाणं दख्खिणं
देवी दख्खिण्णेहिं पडिग्गाहेइ ।

मधुकरिका । 'जुज्जइ । अह कहिं देवी ।

10 सारसकः । 'मङ्गलघरए आसणत्था विदम्भविसआदो भादुणा
वीरसेणेण पेसिदं लिविकरेहिं वाचिअमाणं लेहपत्तं
सुणादि ।

१. मधुकरिके विद्यापारगणामनुतिष्ठतां ब्राह्मणानामियं नित्यदक्षिणा मासिका दातव्या ।
तामार्यपुरोहितस्य हस्तं प्रापयितुम् ।

२. किंनिमित्तम् ।

३. यतःप्रभृति श्रुतं सेनापतिना यत्नतुरगरक्षणे नियुक्ते भर्तृदारको वसुमित्र इति ततः-
प्रभृति तस्यायुषो निमित्तमष्टादशसुवर्णपरिमाणां दक्षिणां देवी दक्षिण्यैः परिग्रा-
हयति ।

४. युज्यते । अथ क देवी ।

५. मङ्गलगृह आसनस्था विदर्भविषयाद्वात्रा वीरसेनेन प्रेषितं लिपिकारैर्वाच्यमानं लेखप-
त्रं शृणोति ।

1. F मधुअरिए.—A पारअणां, C
पारअणां ; F विज्जापारअणं.
2. F इअं for "इमा."—D E F
अ=अ°.

6. A C णिवत्तो.

8. B D E दाख्खिणेहिं ; C दख्खिणेहिं.
—F पडिग्गाहीअइ.

11. A E लिविकरेहिं.

मधुकरिका । 'को उण विदम्भराअवुत्तन्तो ।
 सारसकः । 'वसीकिदो किल वीरसेणप्पमुहेहिं भट्टिणो वि-
 अबदण्डेहिं विदम्भणाहो । मोइदो से दाआदो माह्वसे-
 णो । तेण हि महासाराणि रअणवाहणाणि सिप्पिदा-
 रिआभूइडं परिअणं अ उवाअणीकरिअ दूदो भट्टिणो 5
 सआसं पेसिदो । सुवो किल भट्टारं देख्खिस्सदिच्चि ।
 मधुकरिका । 'गच्छु अणुविट्ठ अत्तणो णिओअं । अहंवि देवीं
 पेख्खिस्सं ।

[निष्क्रान्ती ।

॥ प्रवेशकः ॥

10

। ततः प्रविशति प्रतीहारी ।

प्रतीहारी । 'आणत्तम्हि देवीए । विण्णवेहि अज्जउत्तं ।
 इच्छामि अज्जउत्तेण सह असोअरुख्खपसूनलछ्छीं पच्च-
 ख्खीकरेदुंति । जाव धम्मासणगदं देवं पडिवाल्लमि ।
 ।इति परिक्रामति ।

15

१. कः पुनर्विदर्भराजवृत्तान्तः ।
२. वशीकृतः किल वीरसेनप्रमुखैर्भर्तुर्विजयदण्डैर्विदर्भनाथः । मोचितोस्य दायादो माध-
 वसेनः । तेन हि महासाराणि रत्नवाहनानि शिल्पिदारिकाभूयिष्ठं परिजनं, चोपा-
 यनीकृत्य दूतो भर्तुः सकाशं प्रेषितः । श्वः किल भर्तारं द्रक्ष्यतीति ।
३. गच्छानुतिष्ठात्मनो नियोगम् । अहमपि देवीं प्रेक्षिष्ये ।
४. आज्ञप्तास्मि देव्या । विज्ञापयार्थं पुत्रम् । इच्छाम्यर्थं पुत्रेण सहाशोकवृक्षप्रसूनलक्ष्मीं
 प्रत्यक्षीकर्तुमिति । यावत्कर्मसनगतं देवं प्रतिपालयामि ।

२. A C D E °पमुहेहिं.

५. Our MSS. परिअणं उवाअणीक-
 रिअ दूदो अ. We with G.—
 B E °करीअ.

६. B सुवो.—F दख्खि°.

८. B पेख्खीस्सं; F° पख्खिस्सं.

१२. E F अ=अ°.

१३. DEFअ=अ°.—F° लछ्छुं पच्चख्खी-
 करिदुंति.

। नेपथ्ये वैतालिकौ ।

दिष्ट्या दण्डेनैवारिशिरःसु वर्तते देवः ।

प्रथमः ।

परभृतकलव्याहारेषु त्वमाचरतिर्मधुं
 5 नयसि विदिशातीरोद्यानेष्वनङ्ग इवाङ्गवान् ।
 विजयकरिणामालानङ्कैरुपोढबलस्य ते
 वरद वरदारोधोवृक्षैः सहावनतो रिपुः ॥ १ ॥

द्वितीयः ।

विरचितपदं वीरप्रीत्या सुरोपमसूरिभिश्च
 10 चरितमुभयोर्मध्येकृत्य स्थितं ऋथकैशिकान् ।
 तव हतवतो दण्डानीकैर्विदर्भपतेः श्रियं
 परिघगुरुभिर्दोर्भिः शैरेः प्रसह्य च रुक्मिणीम् ॥ २ ॥

प्रती० । एसो जअसहसूइअपथ्थाणो इदो एव्व आअ-
 छुदि देवो । अहंवि दाव इमस्स पमुहादो किंवि ओस-
 15 रिअ एदं मुहालिन्दतोरणं समस्सिदा होमि । एकान्ते
 स्थिता ।

। ततः प्रविशति सवयस्यो राजा ।

राजा ।

कान्तां विचिन्त्य सुलभेतरसंप्रयोगां
 20 श्रुत्वा विदर्भपतिमानमितं बलैश्च ।
 धाराभिरातप इवाभिहतं सरोजं
 दुःस्वायते च हृदयं सुखमश्रुते च ॥ ३ ॥

१. एष जयशब्दसूचितप्रस्थान इत एवागच्छति देवः । अहमपि तावदस्य प्रमुखतः कि-
 चिदपसृत्यतन्मुखात्तन्न्दतोरणं समाश्रिता भवामि ।

विदूषकः । जह देख्वामि तह सव्वहा एकन्तसुहिदो भवं
भविस्सदि ।

राजा । सखे कथमिव ।

विदूषकः । अज्ज किल देवीए धारिणीए पण्डितकोसिई भ-
णिदा । भअवदि जइ तुमं पसाहणगव्वं वहेसि तं दंसेहि 5
मालविआए शरीरे वेदभभं विवाहेणवथ्यंति । ता
सविसेसालंकिदा मालविआ । तत्तहोदी कदाविभवदो
मणोरहं पूरेइ ।

राजा । सखे मदपेक्षानुवृत्त्या निवृत्तेर्ष्याया धारिण्याः पूर्वच-
रितैः संभाव्यत एतत् । 10

प्रती० । उपगम्य । जेदु भट्टा । देवी विण्णवेदि तवणीआसो-
अस्स कुसुमसोहादंसणेण मह आरम्भो सफलो करीअदु-
त्ति ।

१. यथा पश्यामि तथा सर्वथैकान्तसुखितो भवान्भविष्यति ।
२. अथ किल देव्या धारिण्या पण्डितकौशिकी भणिता । भगवति यदि त्वं प्रसाधनगर्वं
वहसि तद्दर्शय मालविकायाः शरीरे वैदर्भकं विवाहनेपथ्यमिति । तत्सविशेषालं-
कृता मालविका । तत्रभवतो कदाचिद्धवतो मनोरथं पूरयेत् ।
३. जयन् भर्ता । देवी विज्ञापयति । तपनीयाज्ञोकस्य कुसुमशोभादर्शनेन ममारम्भः सफ-
लः क्रियतामिति ।

1. F देख्वामि.—Our MSS. do not give "तह." We according to G.—B सुहितो.
2. A B C D E read त्ति after "भविस्सदि."
4. B E कोसिइ.
5. A C D E F वहसि.

6. A D E ०णेवहुं; F ०णेहुं.
7. D कदाचि for "कदाविभ्."
8. A B C D E पुराएइ.
11. A विण्णवेदि.
12. F सोहादस्सणेण.—A B C D E महारम्भो for "मह आरम्भो."
—A B C D सफलं.

राजा । ननु तन्नैव देवी ।

प्रतीहारी । अहं इति । जहारुहसंमाणसुहिदं अन्तेउरजणं वि-
सज्जिअ मालविअपुरोगेण अत्तणो परिअणेण सह देवं
पडिवालेदि ।

5 राजा । सहर्षम् । विदूषकं विलोक्य । जयसेने गच्छाग्रतः ।

प्रतीहारी । इदो इदो देवो ।

। सर्वे परिक्रामन्ति ।

विदूषकः । विलोक्य । भो वयस्य किंवि परिवृत्तजोव्वणो विअ
वसन्दो प्रमदवणे लख्खीअदि ।

10 राजा । यथावृत्तं भवानाह ।

अग्रे विकीर्णकुरबकफलजालविभुज्यमानसहकारम् ।

परिणामाभिमुखमृतोरुत्सुकयति यौवनं चेतः ॥ ४ ॥

विदूषकः । भो अअं सो दिण्णणेवथ्यो विअ कुसुमथथबएहिं
तवणीआसोओ । ओलोअदु भवं ।

१. अथ किम् । यथाहसंमानसुखितमन्तःपुरजनं विसर्ष्य मालविकापुरोगेणात्मनः प-
रिजनेन सह देवं प्रतिपालयति ।

२. इत इतो देवः ।

३. भो वयस्य किमपि परिवृत्तयौवन इव वसन्तः प्रमदवने लक्ष्यते ।

४. भो भयं स दत्तनेपथ्य इव कुसुमस्तवकैस्तपनीयाशोकः । आलोकयतु भवान् ।

२. F सुहं for "सुहिदं."—B विसज्जीअ.

३. B C E F मालविअ.

४. B वयस्य.—A C किंवि; D E कि-

वि; F किंविपरिवृत्तं.—A C

E जोवणो.

13. A D E नेवहो.

राजा । स्थाने खल्वयं प्रसवमन्थरोभूत् । यदयमिदानीमन-
न्यसाधारणां शोभामुद्दहति । पश्य ।

सर्वाशोकतरूणां प्रथमं सूचितवसन्तविभवानाम् ।

निर्वृत्तदोहदेस्मिन्संक्रान्तानीव कुसुमानि ॥ ६ ॥

विदूषकः । भो विस्सध्वो होहि । अग्नेसु उवगदेसु धारिणी 5
पस्सपरिवट्टिणीं मालविअं अणुणेइ ।

राजा । सवर्षम् । पश्य सखे ।

मामियमभ्युत्तिष्ठति देवी विनयादुपस्थिता प्रियया ।

विस्मृतहस्तकमलया नरेन्द्रलक्ष्म्या वसुमतीव ॥ ६ ॥

। ततः प्रविशति परिव्राजिका देवी

10

मालविका विभवतश्च परिवारः ।

मालविका । आत्मगतम् । जानामि निमित्तं कौदुआलंकारस्स ।

तहवि मम हिअअं विसिणीपत्तगअं सालिलं विअ वेव-
दि । दख्खिणेदरंवि णअणं पफुरइ ।

विदूषकः । भो असंदेहं वेवाहिअणेवत्थेण सविसेसं सोहइ अ- 15
त्तहोदी मालविआ ।

१. भो विश्रब्धो भव । आक्षेपरूपगतयोर्धारिणी पार्श्वपरिवर्तिनीं मालविकामनुनयति ।

२. जानामि निमित्तं कौदुआलंकारस्य । तथापि मम हृदयं विसिनीपत्तगतं सालिल-
मिव वेपते । दक्षिणतरमपि नयनं प्रस्फुरति ।

३. भो असंदेहं वैवाहिकनेपथ्येन सविशेषं शोभतेत्रभवती मालविका ।

1. Our MSS. omit अयं after
“खलु.” We with G.

4. B C D F दोहदे (°दोहदे?)—

5. Our MSS. अग्नेसु उवगदेसु &c.
as given above. G reads
otherwise. See Notes.

8. F विनयादनु-[नू?]-स्थिता प्रियया.

11. B D E परीवारः

13. B °पत्तगदं; F विसिणीपत्तगदं.

14. A C दख्खिणेदरं.

15. A D E °वेवत्थेण.

राजा । पश्याम्याभरणांलंकृतमिनाम् ।
 अनतिलम्बिदुकूलनिवासिनी
 लघुभिराभरणैः प्रतिभाति मे ।
 उडुगणैरुदयोन्मुखचन्द्रिका
 गतहिमैरिव चैत्रविभावरी ॥ ७ ॥

देवी । उपेत्य । 'जेदु अज्जउत्तो ।

विदूषकः । 'वदुदु होदी ।

परिव्राजिका । विजयतां देवः ।

राजा । भगवत्यभिवाद्ये ।

10 परिव्राजिका । अभिप्रेतसिद्धिरस्तु ।

देवी । सस्मितम् । 'अज्जउत्त एस दे तरुणीजणसहाअस्स अ-
 सोओ संकेदवरओ अम्हेहिं विसज्जिदो ।

विदूषकः । 'भो तुमं आराहिदोसि ।

राजा । सत्रीउमशोकमभितः परिक्रामन् ।

15 नायं देव्या भाजनत्वं न नेयः
 सत्काराणामीदृशानामशोकः ।

यः सावज्ञो माधवश्रीनियोगे

पुष्पैः शंसत्यादरं त्वत्प्रयत्ने ॥ ८ ॥

१. जयत्वार्यपुत्रः ।

२. वर्धतां भवती ।

३. धार्यपुत्र एष ते तरुणीजनसहायस्या-

शोकः संकेतगृहकोस्माभिर्विसर्जितः ।

४. भो त्वमाराधितोसि ।

6. B उपसृत्य.—E F अ-अ^० ।

11. D E F अ-अ^० ।

12. E संकेतघरण corrected from
 an original संकेतघरणो.—F
 सञ्जिदो (= सञ्जितः) ।

13. A C भराहिदो^० ।

17. B C D सपेक्षो; A E too so
 originally, but they after-
 wards correct it into सपेक्षो.

विदूषकः । भो विस्सब्धो भविअ इमं जोव्वणवदिं पेल्ख ।
देवी । कं ।

विदूषकः । तवणीआसोअकुसुमसोहं ।

सर्वे । उपविशन्ति ।

राजा । मालविका विलोक्यात्मगतम् । कष्टं खलु संनिधिवियोगो म- 5

माद्य ।

अहं रथाङ्गनामेव प्रिया सहचरीव मे ।

अननुज्ञातसंपर्का धारिणी रजनीव नौ ॥ ९ ॥

[ततः प्रविशति कञ्चुकी ।

कञ्चुकी । जयतु जयतु देवः । अमात्यो विज्ञापयति । तस्मि- 10
न्विदर्भविषयोपायने हे शिल्पिदारिके मार्गपरिश्रमादल-
सशरीरे इति कृत्वा न प्रवेशिते । संप्रति देवोपस्थान-
योग्ये । तदाज्ञां देवो दातुमर्हतीति ।

राजा । प्रवेशय ते ।

कञ्चुकी । यदाज्ञापयति देवः । इति निष्क्रम्य ताभ्यां सह पुनः प्रविश्य । 15

इत इतो भवत्यौ ।

१. भो विश्रब्धो भूत्वेमा यौवनवतीं प्रेक्षस्व ।

२. काम् ।

३. तपनीयाशोककुसुमशोभाम् ।

1. B विस्सब्धो भवीभ. — Our MSS.
तुम् for "इमं". We with G.

3. D कुसुमसोहं ; F तवणीआसोअस्स
कुसुमं.

13

10. A C F do not repeat "जयतु."

11. A B C D E शिल्पि°.—B C D
E F °परिक्रमान्.

12. A देवोपस्थाने योग्ये.

प्रथमा । जनान्तिकम् । हला रअणिए अपुव्वं इमं राअउलं प-
विसन्तीए पसीदइ मे अभन्दरगदो अप्पा ।

द्वितीया । हञ्जे जोसणीए महवि एव्वं एव्व । अथिह ह्स्सु
एसो लोअवादो आआमि सुहं वा दुख्खं वा हिअअसमव-
5 थ्था कहेदित्ति ।

प्रथमा । एसो सच्चो दाणिं णो होदु ।

कञ्चुकी । एष देव्या सह देवस्तिष्ठति । तावदुपसर्पतां भव-
त्यौ ।

। उभे उपसर्पतः ।

10 । मालविका परिव्राजिका च चेत्यौ दृष्ट्वा परस्परमवलोकयतः ।

उभे । प्रणिपत्य । जेदु भद्दा जेदु भद्दा । जेदु भद्दिणी जेदु भद्दि-
णी ।

राजा । स्वागतम् । इतो निषीदतम् ।

उभे । उपविष्टे ।

१. हला रजनिके अपूर्वमिदं राजकुलं प्रविशन्त्याः प्रसीदति मेभ्यन्तरगत आत्मा ।

२. हञ्जे ज्योत्स्निके ममाप्येवमेव । अस्ति खल्वेष लोकात् आगामि सुखं वा दुःखं वा
हृदयसमवस्था कथयतीति ।

३. स सत्य इदानोमावयोर्भवतु ।

४. जयतु भर्ता जयतु भर्ता । जयतु भद्रिनी जयतु भद्रिनी ।

२. A C D E F अभन्तरं.

३. A B C D E महवि अ एव्व.

७. F उपसर्पताम्.

११. A C D E F जेदु भद्दा । जेदु
भद्दिणी.

राजा । कस्यां कलायामभियोगो भवत्योः ।

उभे । ^१संगीदए अभन्तरम्ह ।

राजा । देवि गृह्यतामनयोरन्यतरा ।

देवी । ^३मालविए इदो देख्ख कदरा संगीदसहाइणी रुच्चइ ।

उभे । मालविका दृष्ट्वा । ^४अम्हो भट्टिदारिआ । प्रणित्य सह तथा नाथं 5
विमुजतः ।

। सर्वे सविस्मयमालोकयन्ति ।

राजा । के भवत्यौ का चयम् ।

प्रथमा । ^५देव इअं अम्हाणं भट्टिदारिआ ।

राजा । कथमिव ।

10

उभे । ^६सुणादु भट्ट । जो सो भट्टिणा विअदण्डेहिं विद-
भणाहं वसीकरिअ बन्धणादो मोइदो कुमारो माहवसे-
णो णाम तस्स इअं कणीअसी भइणी मालविआ
णाम ।

१. संगीतकेभ्यन्तरे स्तः ।

२. मालविके इतः प्रेक्षस्व कतरा संगीतसखो रोचते ।

३. अहो भर्तृदारिका ।

४. देव इयमावयोर्भर्तृदारिका ।

५. शृणोतु भर्ता । योसौ भर्ता विजयदण्डैर्विदर्भनाथं वशोकृत्य बन्धनान्मोचितः कुमारो माधवसेनो नाम तस्येयं कनोयसी भगिनी मालविका नाम ।

२. D E संगीतए.

४. F देख्ख.— B संगीत°.— A C
°सहायिणी.

५. A B C D E भट्टदारिआ.

९. A ईअं; D इयं.— A C महार°;
B D E भट्ट°.

१०. B °करोअ.

— देवी । 'अम्हो राअदारिआ इअं । चन्दणं खलु मए पादुआ-
परिभोएण दूसिदं ।

राजा । अथान्नभवती कथमिवेत्थंभूता ।

मालविका । निःश्रत्यात्मगतम् । 'विहिणो णिओएण ।

5 द्वितीया । 'भद्दा सुणादु । दाआदवसंगदे अम्हाणं भद्ददारए
माहवसेणे तस्त अमच्चेण अज्जसुमइणा अम्हारिसं प-
रिअणं उड्डिअ गूढं अवणीदा एसा ।

राजा । श्रुतपूर्वं मयैतत् । ततस्ततः ।

उभे । 'एत्तिअं एव्व । अदो वरं ण आणीमो ।

10 परिव्राजिका । अतः परमहं मन्दभागिनी कथयिष्यामि ।

उभे । 'भद्दिदारिए अज्जाए कोसिइए विअ सरओओ सु-
णीअदि ।

मालविका । णं सा एव्व ।

१. अहो राजदारिकेयम् । चन्दनं खलु मया पादुकापरिभोगेण दूषितम् ।

२. विधेर्नियोगेन ।

३. भर्ता शृणोतु । दयादवशं गत भावयोर्भर्तृदारिके माधवसेने तस्याम्पत्येनार्यसुमातिना-
स्मादृशं परिजनमुच्चित्वा गूढमपनीतैषा ।

४. एतावदेव । अतः परं न जानीवः ।

५. भर्तृदारिके भार्यायाः कौशिक्या इव स्वरयोगः श्रूयते ।

६. ननु सेव ।

1. A B C D E अहो for "अम्हो."

३. B अथ तत्र°.

4. D णिओएण.

6. B अमच्चेण.—D E F अ-अ°.

7. B C D उड्डिअभा.

8. B omits " ततस्ततः"

9. D E एत्तयं.

11. A B C भद्दार°; D E मह°.—D E

F अ-भाए.—A C कोसीइए;

B कोसिइए; D कोसीइए.—

A सूरओओ; B C D सरिओओ.

—F omits सुणीअदि.

उभे । 'जइवेसधारिणी अज्जकोसिई दुल्लखेण विभाविअदि ।

दुवेवि अम्हे भअवदि वन्दामहे ।

परिव्राजिका । स्वस्ति भवतीभ्याम् ।

राजा । कथमाप्तवर्गीयं भवत्याः ।

परिव्राजिका । एवमेतत् ।

5

विदूषकः । तेण हि कहेहि दाणिं अत्तहोदीए उत्तन्तावसेसं ।

परिव्राजिका । सवेह्वयम् । श्रूयतां तावत् । माधवसेनसचिवं

सुमतिं ममाग्रजमवगच्छ ।

राजा । उपलब्धम् । ततस्ततः ।

परिव्राजिका । स इमां तथागतभ्रातृकां मया सार्धमपवाह्य 10

भवत्संबन्धापेक्षया पथिकसार्थं वैदिशगामिनमनुप्रविष्टः ।

राजा । ततस्ततः ।

परिव्राजिका । स चाटव्यन्ते निविष्टो गताध्वा वाणिग्जनोध्व-

श्रमातीं विश्रामितुम् ।

१. यतिवेषधारिण्यायकौशिकी दुःखेन विभाव्यते । द्वे अप्यावां भगवतीं वन्दामहे ।

२. तेन हि कथयेदानीमत्रभवत्या वृत्तान्तावशेषम् ।

1. D E F अ-अ०.—A C कोसिह.

२. A दूवे०.—F भभवदी.

४. E भगवत्याः.

६. F कहेहि २, i. e. कहेहि कहेहि.—
A C D E अत्तहोदिह.

८. F उपगच्छ for "अवगच्छ."

११. A, as an after-correction, वि-
दिश०; F विदिश०.

१४. B C D E F विश्रमितुम्.

१०२ ॥ वञ्चमीकः ॥

राजा । ततस्ततः ।

परिव्राजिका । ततश्च

तूणीरबन्धपरिणद्धभुजान्तरालम्

आकर्णलम्बिशिखिपिच्छकलापधारि ।

5 कोदण्डपाणि निनदत्यतिरोधकानाम्

आपातदुष्प्रसहमाविरभूदनीकम् ॥ १० ॥

मालविका । भयं निरूपयति ।

Niv

विदूषकः । मा भआहि । अतिक्रान्तं खलु भअवदो कहेदि ।

राजा । ततस्ततः ।

10 परिव्राजिका । ततो मुहूर्तं बद्धयुद्धास्ते पराङ्मुखीकृतास्तस्करैः

सार्थवाहयोद्धारः ।

राजा । भगवति अतः परमिदानीं कष्टं श्रोतव्यम् ।

परिव्राजिका । ततः स मत्सोदर्यः

इमां परीप्सुर्दुर्जातिः पराभिभवकातराम् ।

15 भर्तृप्रियः प्रियैर्भर्तुरानृण्यमसुभिर्गतः ॥ ११ ॥

प्रथमा । हंहो गदौ तादो मरणं ।

१. मा भीः । अतिक्रान्तं खलु भगवती कथयति ।

२. हंहो गतस्तातो मरणम् ।

3. B C D तूणीरवद्ध°; F तूणीरपट्ट°.

4. F भाषाणि°.—F शिखिबर्ह°.

8. B D E भयाहि. — E कहेइ;

A C F कहेहि.

15. F भर्तुः प्रियः.

16. F तदो for "तादो."

द्वितीया । 'अदो खलु भट्टिदारिआए इअं समवथथा संवुत्ता ।
परिव्राजिका । वाष्पं विकिरति ।

राजा । तनुभृतामीदृशी लोकयात्रा । न शोचितव्यस्तत्रभ-
वान्सफलीकृतभर्तृपिण्डः ।

परिव्राजिका । ततोहं मोहमुपागता यावत्संज्ञामुपलभे तावदियं 5
दुर्लभदर्शना संवृत्ता ।

राजा । महत्खलु कष्टमनुभूतं भगवत्या ।

परिव्राजिका । ततो भ्रातृशरीरमग्निसात्कृत्वा पुनर्नवीकृतवैध-
व्यदुःखया मया त्वदीयं देशमवतीर्थमे काषाये गृहीते ।

राजा । युक्तः सज्जनस्यैष पन्थाः । ततस्ततः । 10

परिव्राजिका । तत इयमप्याटविकेभ्यो वीरसेनं वीरसेनाद्देवीं
गता देवीगृहे लब्धप्रवेशया मया पुनर्दृष्टा । इत्येतदव-
सानं कथायाः ।

मालविका । आत्मगतम् । किं णु खलु संपदं भट्टा भणादि ।

राजा । अहो परिभवोपहारिणो विनिपाताः । कुतः । 15

१. अतः खलु भट्टिदारिकाया इयं समवस्था संवृत्ता ।

२. किं नु खलु संपदं भर्ता भणति ।

1. A B C D E भट्ट°.

3. Our MSS. तनुत्यजाम्. We
according to G.

5. Our MSS. add अस्मि after
"उपागता." We with G.

7. F कृच्छम् for "कष्टम्."

9. A B C D E omit "मया."—F
कषाये.

11. F omits "वीरसेनम्".

12. B °गृहलब्ध°.

14. A B C D E omit "खलु".

15. E परिभवप्रहारिणः, F परिभवाप-
निपातिनो.

प्रेष्यभावेन नामेयं देवीशब्दक्षमा सती ।

स्नानीयवस्त्रक्रियया पत्नोर्णो वोपयुज्यते ॥ १२ ॥

धारिणी । भवति तु ए अभिजनवर्दिं मालविअं अणाच-
ख्वन्तीए असंपदं किदं ।

5 परिब्राजिका । शान्तं पापं शान्तं पापम् । कारणेन खलु म-
या नैभृत्यमवलम्बितम् ।

धारिणी । किं विअ अत्त कारणं ।

राजा । यदि वक्तव्यं कथ्यताम् ।

परिव्राजिका । इयं पितरि जीवति केनापि लोकयान्नागतेन
10 सिद्धदेशेन साधुना मत्समक्षमादिष्टा संवत्सरमात्रं प्रेष्य-
भावमनुभूय ततः सदृशभर्तृगामिनी भविष्यतीति । त-
मवश्यं भाविनमादेशमस्यास्वत्यादशुश्रूषया परिणमन्तम-
वेक्ष्य कालप्रतीक्षया मया तत्साधु कृतमिति पश्यामि ।
राजा । युक्तोपेक्षा ।

15

। प्रविश्य कञ्चुकी ।

कञ्चुकी । देव कथान्तरेणान्तरितमिदममात्यो विज्ञापयति ।

१. भगवति त्वयाभिजनवर्दिं मालविकामनाचक्षाणयासांप्रतं कृतम् ।

२. किमित्वात्र कारणम् ।

2. Our MSS. पत्नोर्णोवोपयुज्यते. We
with Tullberg.

4. E omits "किदं."

6. A B C D E नैभृत्यम्.

10. A B C आदिष्टम्.

12. F omits "भवश्यम्."

16. B विज्ञापयामि for "निवेदयामि."

विदर्भगतमनुष्ठेयमवधारितमस्माभिः । देवस्य तावदभि-
मतं श्रोतुमिच्छामीति ।

राजा । मौद्गल्य तत्रभवतोभ्रात्रोर्यज्ञसेनमाधवसेनयोर्द्वैराज्यम-
वस्थापयितुकामोस्मि ।

तौ पृथग्वरदाकूले शिष्टामुत्तरदक्षिणे ।

5

नक्तं दिवं विभज्योभौ शीतोष्णकिरणाविव ॥ १३॥

कञ्चुकी । एवममात्यपरिषदे निवेदयामि ।

राजा । भङ्गव्यानुमन्यते ।

[निष्क्रान्तः कञ्चुकी ।

प्रथमा । जनान्तिकम् । भट्टिदारिए दिष्टिआ भट्टिदारओ अध- 10

रज्जे पइडं गमिस्सदि ।

मालविका । एदं दाव बहु मन्तव्वं जं जीविदसंसआदो मुत्तो ।

| प्रविश्य कञ्चुकी ।

कञ्चुकी । विजयतां देवः । अमात्यो विज्ञापयति । कल्याणी

देवस्य बुद्धिः । मन्त्रिपरिषदोप्येतदेव दर्शनम् ।

15

द्विधा विभक्तां श्रियमुद्दहन्तौ

धुरं रथाश्चाविव संग्रहीतुः ।

तौ स्थास्यतस्ते नृपतो निदेशे

परस्परावग्रहनिर्विकारौ ॥ १४ ॥

१. भर्तृदारिके दिष्ट्या भर्तृदारकोर्धराब्धे प्रतिष्ठां गमिष्यति ।

२. एतत्तावद्बहु मन्तव्यं यज्जीवितसंशयान्मुक्तः ।

1. G's reading, अभिप्रेतं, for "अ-
भिमत्तं" deserves attention.

9. A C insert इति before "नि-
ष्क्रान्तः."

10. A B C D E भट्टदारए.—D E दि-

14

द्विया.—A B C D E भट्टदारभो.

12. A B C D E एवं for "एदं."—E
omits "जं."

17. Our MSS. "यथाश्चाविव." We
with G.

राजा । तेन हि मन्त्रिपरिषदं ब्रूहि सेनापतये वीरसेनाय
लिख्यतामेवं क्रियतामिति ।

कञ्चुकी । तथा । इति निष्क्रम्य सप्राभृतकं लेखं गृहीत्वा पुनः प्रतिश्य । अनु-
ष्ठिता प्रभोराज्ञा । अयं पुनरिदानीं देवस्य सेनापतेः
5 पुष्पमित्रस्य सकाशात्सप्राभृतको लेखः प्राप्तः । प्रत्यक्षी-
करोत्वेनं देवः ।

राजा । सहस्रोपसृत्य प्राभृतकं सोपचारकं शिरसि कृत्वा परिजनायार्पयति । लेखं
च नाद्येनोद्घेष्टयति ।

देवी । अम्हहे तदोमुहं एव णो हिअअं । सुणिस्सं दाव
10 गुरुअणकुसलाणन्तरं वसमिच्चस्स वुत्तन्तं । अहिआरे
खलु मे पुत्तओ सेणावइणा णिउत्तो ।

राजा । उपविश्य वाचयति । स्वस्ति । यज्ञशरणात्सेनापतिः पुष्प-
मित्रो वैदिशस्थं पुत्रमायुष्मन्तमग्निमित्रं स्नेहात्परिष्वज्या-
नुदर्शयति । विदितमस्तु । योसौ राजसूययज्ञे दीक्षितेन

१. अम्हहे ततोमुखमेव नो हृदम् । श्रोष्यामि तावद्गुरुजनकुशलानन्तरं वसुमित्रस्य
वृत्तान्तम् । अधिकारे खलु मे पुत्रकः सेनापतिना नियुक्तः ।

2. E omits "इति" after "क्रियताम्."

3. A B C D E सप्राभृतिकम्.

4. B inserts भो before "प्रभोः."

5. Our MSS. सोत्तरीयप्राभृतिकः
[F प्राभृतम्]. We with G.

6. B करोत्वेतद्.

7. A C प्राभृतिकम्.

9. B तदोहमुहं (?) for "तदोमुहं"

10. B D उत्तन्तं. — G's reading is
worth noticing, viz, अधि-
आरे खलु सेणावइणो णिउत्तो.

11. B C णिउत्तो.

13. B वैदिशस्थम्; E वैदिश्यम्.

मया राजपुत्रशतपरिवृतं वसुमित्रं गोप्नारमादिश्य संवत्स-
रोपावर्तनीयो निरर्गलस्तुरगो विसृष्टः स सिन्धोर्दक्षिण-
रोधसि चरन्नश्वानीकेन यवनानां प्रार्थितः । तत उभयोः
सेनयोर्महानासीत्समर्दः ।

देवो । विशदं निरूपयति ।

5

राजा । कथमीदृशं संवृत्तम् । शेषं पुनर्वाचयति ।

ततः परान्पराजित्य वसुमित्रेण धन्विना ।

प्रसह्य ह्रियमाणो मे वाजिराजो निवर्तितः ॥ १६ ॥

देवो । 'दाणि अस्ससइ मे हिअअं ।

राजा । लेखशेषं वाचयति । सोहमिदानीमंशुमतेव ऽसगरः पौत्रेण 10

प्रत्याहताश्वो यस्ये । तदिदानीं कालहीनं विगतरोषचे-
तसा भवता वधूजनेन सह यज्ञसंदर्शनायागन्तव्यमिति ।

राजा । अनुगृहीतोस्मि ।

परिव्राजिका । दिष्टया पुत्रविजयेन दंपती वर्धते । देवीं विलोक्य ।

भर्त्रासि वीरपत्नीनां श्लाघ्यायां स्थापिता धुरि ।

15

वीरसूरिति शब्दोयं तनयाच्वामुपस्थितः ॥ १६ ॥

१. इदानीमाश्रंसिति मे हृदयम् ।

2. F वुरंगः.

4. F विमर्दः for "समर्दः."

5. B रूपयति.

9. E आस्ससइ.

11. G reads भकालहीनम्.

12. We read "इति" here from G.

विदूषकः । 'होदि परितुष्टोऽमिहं जं पिदरं अणुगदो वद्धो ।
 राजा । मौद्गल्य कलभेन खलु यूथपतिरनुकृतः ।
 कञ्चुकी ।

5 नैतावता वीरविजृम्भितेन
 चिन्तस्य नो विस्मयमादधाति ।
 यस्याप्रधृष्यः प्रभवस्वमुच्चैर
 वेङ्गेरपां दग्धुरिवोरुजन्मा ॥ १७ ॥

राजा । मौद्गल्य यज्ञसेनश्यालमुररीकृत्य मुच्यन्तां सर्वे बन्ध-
 नस्थाः ।
 10 कञ्चुकी । तथा ।

[इति निष्क्रान्तः ।

देवः । 'जअसेणे गच्छु । इरावदीप्पमुहाणं अन्तेउराणं पुत्तस्स
 विअअवुत्तन्तं णिवेदेहि ।
 प्रतीहारी । 'तह । इति प्रस्थिता ।
 15 देवी । 'एहि दाव ।
 प्रतीहारी । प्रतिनिवृत्य । 'इअंमिह ।

१. भवति परितुष्टोऽमिहं यत्पितरमनुगतो वत्सः ।

२. जयसेने गच्छ । इरावतीप्रमुखाणामन्तःपुराणां पुत्रविजयवृत्तान्तं निवेदय ।

३. तथा ।

४. एहि तावत् ।

५. इयमस्मि ।

1. A होदी.

12. B इरावदिप्प°; C D इरावदिप°.

13. B D E विभयत्°.

16. Our MSS. उपसृत्य. We with
 G.—B इयमिह.

देवी । जनान्तिकम् । जं मए असौअदोहलणिओए पडिण्णादं
मालविआए तं च से अभिअणं च णिवेदिअ मह
वअणेण इरावदिं अणुणेहि । तुएहं सच्चादो ण परि-
भंसइदव्वेत्ति ।

प्रतोहारी । तह । इति निष्क्रम्य पुनः प्रविश्य । भट्टिणी पुत्तविअएण 5
दिण्णपारितोसिआणं अन्तेउराणं आभलणाणं रअण-
मञ्जूसिआ संवुत्तहि ।

देवी । किं अथ अच्चरिअं । णं साहारणो ताणं मम अ अअं
अभूदओ ।

प्रतीहारी । जनान्तिकम् । इरावदी उण विण्णवेदि । सरिसं ख्लु 10
देवी णिवेदेदि । पुढमं संकप्पिदं अण्णहा कादुं ण जुज्ज-
इत्ति ।

१. यन्मयाशोकदोहदनियोगे प्रतिज्ञातं मालविकायै तच्चास्या अभिजनं च निवेद्य मम वचनेनेरावतीमनुनय । तथाहं सत्याज्ञ परिभ्रंशयितव्येति ।
२. तथा । भट्टिनि पुत्रविजयेन इत्तपारितोषिकाणामन्तःपुराणामाभरणानां रत्नमञ्जूषिका संवृत्तारिम् ।
३. किमत्राश्चर्यम् । ननु साधारणस्तासां मम चायमभ्युदयः ।
४. इरावती पुनर्विज्ञापयति । सदृशं खलु देवी निवेदयति । प्रथमं संकल्पितमन्यथा कर्तुं न युज्यत इति ।

2. A B तत्तं for " तं च."—A C D E F मम for " मह."
3. D परिभंस°.
6. C °पारितोसिअणं.—B अबलज-णाणं for " आभलणाणं "; F आभलणरअण°.

8. F एअथ for " अथ."—A B C D E omit " णं."—F अन्ते-उराणं for " ताणं".
10. A C सरोसं, E सरिस्सं.—A B C D E omit " ख्लु."
11. B D देवि.—A संकल्पिदं.

देवी । भवति तु ए अणुमदं इच्छामि अज्जसुमादिणा पुढ-
मदो संकप्पिदं अज्जउत्तस्स मालविअं पडिवादेदुं ।

परिव्राजिका । इदानीमपि त्वमेवास्याः प्रभवसि ।

देवी । मालविका हस्ते गृहीत्वा । अज्जउत्तो इमं पिअणिवेदणा-
5 पुरूवं पारितोसिअं मालविअं पडिछुदु ।

राजा । सत्रोऽं जोषमास्ते ।

देवी । सस्मितम् । तं किं अवधीरोदि मं अज्जउत्तो ।

विदूषकः । होदि एवं लोअप्पवादो सव्वोवि णववरो लज्जालुओ होदि ।

10 राजा । विदूषकमेवेक्षते ।

विदूषकः । अह वा इमं देवीए दिण्णदेवीसहं मालविअं अत्त-
भवं पडिग्गहीदुं इच्छुदि ।

१. भगवति तवानुमतमिच्छाम्यार्यसुमतिना प्रथमतः संकल्पितामार्यपुत्रस्य मालविके
प्रतिपादयितुम् ।

२. आर्यपुत्र इमां प्रियनिवेदनानुरूपं पारितोषिकं मालविकां प्रतीच्छतु ।

३. तत्किमवधीरयति मामार्यपुत्रः ।

४. भवति एवं लोकप्रवादः सर्वोपि नववरो लज्जालुर्भवति ।

५. अथ वेमां देव्या दत्तेदेवीशब्दां मालविकामत्रभवान्प्रतिग्रहीतुमिच्छति ।

1. D E F अ=अ°.

2. D E F अ=अ°.

4. D E F अ=अ°.

7. F अवधीरोहि = (अवधीरयसि).—
E अवधारिदि.—D E F अ=अ°.

8. B लज्जालुओ.

11. Our MSS. do not give अह
वा; and they read अरुहदि
for इच्छुदि in l. 12. We with
G.—B इदं for “इमं.”—B
देवीसब्जं.—A B C D E तत्तभवं.
12. A B C D E पडिग्गहिदुं.

देवी । 'जदा राअदारिआ इअं अभिअणेण एव्व तदा दिण्णो
एव्व से देवीसदो । ता किं पुणरुत्तेण ।
परिव्राजिका । मा मैवम् ।

अप्याकरसमुत्पन्ना मणिजातिरसंस्कृता ।

जातरूपेण कल्याणि न हि संयोगमर्हति ॥ १८ ॥

5

देवी । 'मरिसेदु भअवदी अभुदअकहाए मए लङ्घिदेत्ति । ज-
असेणे गच्छु तुमं दाव कोसेअपत्तोणं से सिध्वं उवणे
हि ।

प्रतीहारी । 'तह । इति निष्क्रम्य पन्तोर्णे गृहीत्वा प्रविश्य । देवि इदं तं ।

देवी । मालविकामवगुण्ठनवतीं कृत्वा । 'दाणिं अज्जउत्तो पडिछुदु । 10

राजा । देवि त्वच्छासनादप्रत्युत्तरा वयम् ।

परिव्राजिका । हन्त प्रतिगृहीता ।

१. यदा राजदारिकेयमभिजनेनैव तदा दत्त एवास्या देवीशब्दः । तर्हि पुनरुक्तेन ।

२. मर्षयतु भगवती अभुदयकथया मया लङ्घितेति । जयसेने गच्छ त्वं तावत्कौशेयपन्तोर्णे-
मस्याः शोभ्रमुपनय ।

३. तथा । इदं तत् ।

४. इदानीमार्यपुत्रः प्रतीच्छतु ।

2. B उणरुत्तेण.

6. A C अभूदअ^०.—F लङ्घिदं for
“ लङ्घिदेत्ति.”

7. B D E F कोसेअं पत्तोणं.

9. E omits “ इति.”—Our MSS.

पन्तोर्णेकौशेयम्. We with G.

—A C D देवी इयं अग्निह, B E
F इअग्निह, for “ इदं तं.” We
with G.

11. D E F अ-अ^०.

विदूषकः । 'अहो देवीए अत्तहोदो अणुऊलदा ।

देवी । परिजनमवलोकयति ।

परिजनः । मालविकामुपेत्य । 'जेदु भट्टिणी ।

देवी । परित्राजिकामवेक्षते ।

5 परित्राजिका । नैतच्चित्रं त्वयि । तथा हि ।

प्रतिपक्षेणापि पतिं सेवन्ते भर्तृवत्सलाः साध्व्यः ।

अन्यसरितां शतानि हि समुद्रगाः प्रापयन्त्यब्धिम् ॥१९॥

। प्रविश्य निपुणिका ।

निपुणिका । 'जेदु भट्टा । इरावती विष्णवेदि । उवआरादि-

10 क्कमेण तदा अहं अवरध्धा । संपदं पुण्णमणोरहो भट्टा ।

अहंवि भट्टिणा पसादमेत्तेण संभावइद्वेत्ति ।

देवी । 'णिउणिए अवस्सं ताए संदेसं अणुजाणिससदि
अज्जउत्तो ।

निपुणिका । 'जं देवी आणवेदि ।

15

[इति निष्कान्ता ।

१. अहो देव्या अत्रभवतोनुकूलता ।

२. जयतु भट्टिनी ।

३. जयतु भर्ता । इरावती विज्ञापयति । उपचारातिक्रमेण तदाहमपराङ्मा । सांप्रतं पूर्ण-
मनोरथो भर्ता । अहमपि भर्ता प्रसादमात्रेण संभावयितव्येति ।

४. निपुणिके अवश्यं तवः संदेशमनुज्ञास्यत्यार्यपुत्रः ।

५. यदेव्याज्ञापयति ।

1. A C D देविए.—A B C अणुऊलदा.

2. F omits this and the follow-
ing speech.

5. F omits "त्वयि."

7. F शतान्यपि for "शतानि हि".—
F उदधिम् for "अब्धिम्."

9. A B C E F उवआरादि°.

11. "पसादमेत्तेण" taken from G.

12. F ताए सेविदुं जाणिसिदि अ=अउ-
त्तो, for "ताए संदेसं अणुजाणि-
ससदि अज्जउत्तो."

13. D E अ=अ°.

14. D E अणवेदि.

परिव्राजिका । देव अहममुना भवत्संबन्धेन चरितार्थं माध-
वसेनं सभाजयितुमिच्छामि यदि मयि तव प्रसादः ।

देवी । 'अवसिदकज्जाए भअवदीए अम्हे परिच्चइदुं ण जुत्तं ।

राजा । भगवाति मदीयेषु लेखेषु तन्नभवते त्वामुद्दिश्य सभा-
जनाक्षराणि पातयिष्यामि ।

5

परिव्राजिका । युवयोः स्नेहेन परवानयं जनः ।

देवी । 'आणवेदु अज्जउत्तो भूओवि किं पिअं अणुचिष्णामि ।

राजा । किमतः परम् । तथापि भवत्वेवं तावत् ।

त्वं मे प्रसादसुमुखी भव चण्डि नित्यम्

एतावदेव मृगये प्रतिपक्षहेतोः ।

10

आशास्यमीतिविगमप्रभृति प्रजानां

संपत्स्यते न खलु गोप्ररि नाम्निमित्रे ॥ 20 ॥

[इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

॥ इति पञ्चमोऽङ्कः ॥

॥ इति कालिदासविरचितं मालविकाग्निमित्रं
नामं नाटकं समाप्तम् ॥

15

१. अवसितकार्यया भगवत्या वयं परित्यक्तं न युक्तम् ।

२. आज्ञापयन्वार्यपुत्रो भूयोपि किं प्रियमनुतिष्ठामि ।

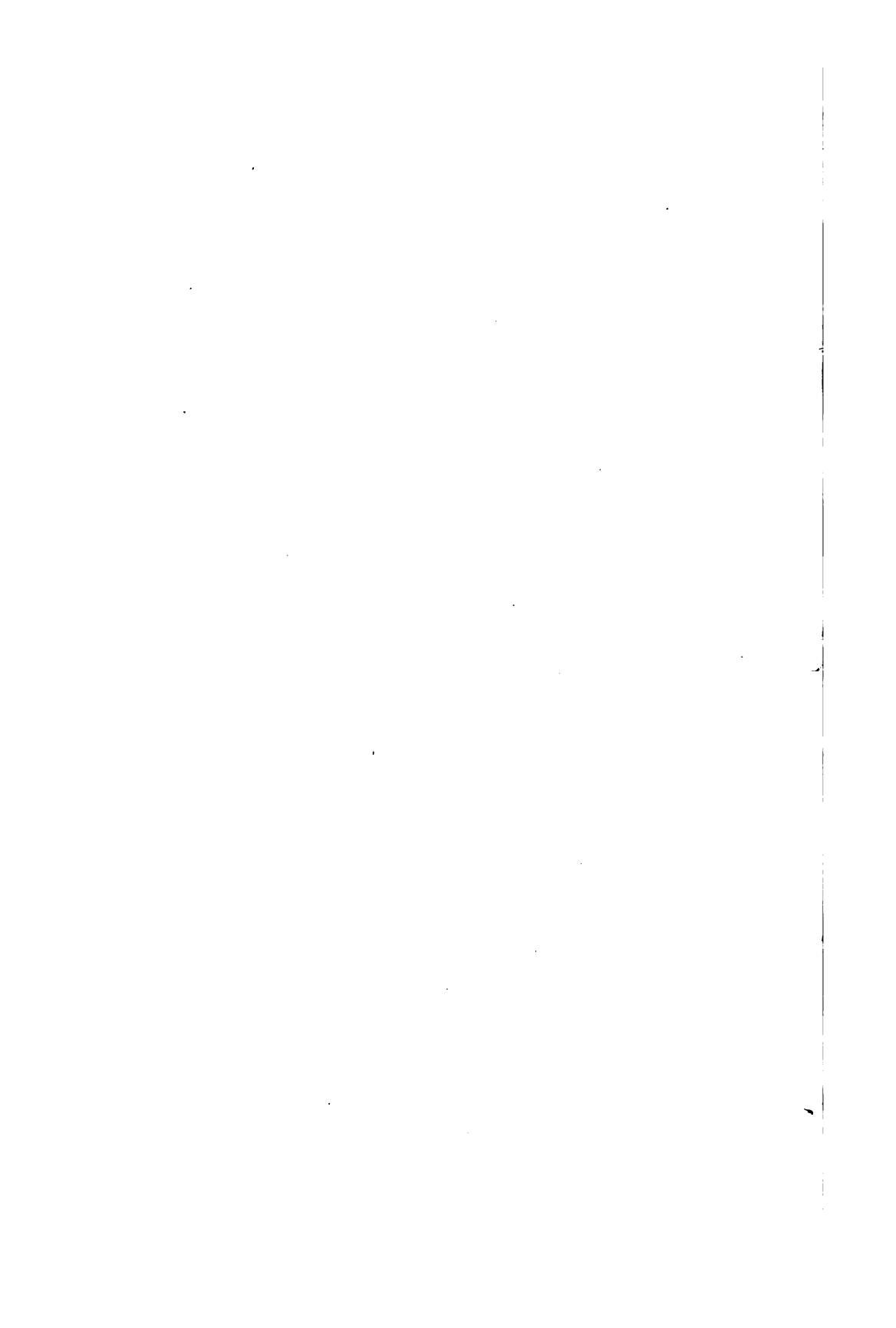
1. B चरितार्थमा°.

2. F मे for "मयि."

3. B अवसोदक°.

7. D E F अ-अ°.—B भूयोवि.

11. Our MSS. आशास्यमित्यधिगम°;
G आशास्यमभ्यधिगम° We with
Tullberg.

NOTES.

ACT I.

- P. 1, l. 1.—एकैश्वर्यस्थितोपि. The opposition shown by अपि between this epithet and प्रणतबहुफलः is merely verbal, the figure being an instance of what is called शब्दविरोध. एक, opposed to बहु in the other epithet, is used in a double sense, viz., that of 'supreme' and 'one.'
- P. 1, l. 3.—भट्टाभिः. Cf. the introductory stanza of the S'ākuntala.
- P. 1, l. 4.—सन्मार्गालोकनाय, 'to see the good paths' (of morality, religion &c.), i.e., *that we may see &c.*
- P. 1, l. 7.—मारिषः. By this name the Sūtradhāra usually addresses his assistant (पारिपार्श्विकः), who in his turn uses भाव as a term of respect in addressing his master.
- P. 1, l. 10.—वसन्तोत्सवे. The Vasanta Festival comes annually on the first day of the dark or second half of the month of Phālguna, i.e., on the first day of Spring, to welcome the advent of which was the original object of the festival. This holiday, now so much abused by the vulgar classes in the form of the *holi* enormities, appears to have been more soberly enjoyed in olden times. The observances enjoined for the Vasantotsava day are : 1, That a man shall touch a Mahār, and shall then bathe, to secure freedom from all sin, from sorrows and diseases. 2, That he shall worship the *holi* spot, to secure the destruction of all pain, with this mantra : वन्दितासि सुरेन्द्रेण ब्रह्मणा शंकरेण च । भक्तस्त्वं पाहि नो देवि भूते भूतिप्रदा भव । 3, That he shall eat the blossom of the mango-tree mixed with sandal-wood, to secure the highest happiness, with this mantra : चूतमग्र्यं वसन्तस्य माकन्द

कुसुमं तव । सचन्दनं पिषाम्यद्य सर्वकार्यसिद्धये. See *Nirṇayasindhu*, under 'Vasantotsava.' During the *holi* festival dramatic representations of all sorts are still very common. See also the opening of the first Act of *Ratnâvalī*.

P. 1, l. 12.—भास &c. Bhâsa and Saumilla were two dramatic writers, but nothing is known about them or the works they composed. None of our MSS. read धावक in place of भास. MS. G reads भाससौमिल्लकविपुत्रादीनां. See Preface.

P. 2, l. 14.—MS. G inserts the word उवदेसगहणे after "अन्दरेण."

P. 2, l. 18.—धीरदा 'Whence this seriousness?' 'What are you contemplating so deeply?' The word signifies a pensive and contemplating mood of the mind when the person is so serious, and engaged so much in reflection, that he fails to mark what passes around or beside him.

P. 3, l. 3.—उवालम्भे, viz. "समीचेवि भदिकमन्दी इदो दिठ्ठिं ण देसि."

P. 3, l. 7.—कहिं. Cf. note *infra* on p. 72, l. 14.

P. 3, l. 10.—ईदिस, referring to her studies in music and dancing.

P. 3, l. 12.—सो जणो, referring to *Mâlavikâ*.

P. 5, l. 2.—णिब्बन्धिदुं 'to press,' 'to importune.' Cf. *Raghuvam's* a V. 21—वसुलक्ष्मिणे. *Vasulakshmi* was the younger sister of *Dhârîṇī*. MS. G's reading after पवुत्तो is worthy of note: जाव ण कहेदि देवी दाव कुमारिए &c.

P. 5, l. 11.—MS. G reads, very desirably, से after "जाव."

P. 5, l. 12.—गणदासः । प्रविश्य । The MSS. read प्रविश्य गणदासः in this place and similarly in almost every other place subsequently throughout the play, where the stage-direction, प्रविश्य So-and-So, occurs. But I have in all cases inverted the order, and given the name of the character first for the sake of uniformity.

- P. 5, l. 13.—न पुनरस्माकं तु. With the use here of the two adversative particles, cf. S'ākuntala, Act VII., "किंतु अहुरासंबन्धेण उण इमस्स बालभस्स जणणो इधब्जेव देवगुरुणो ततोवणे पसूदा," p. 176, l. 14, Calc. Ed. 1860.
- P. 6, l. 2.—रुद्रेणेदमुमाकृतव्यतिकरे &c. The duality in unity of S'iva and his wife Pârvatî is represented as having but two sides between them, the left side of S'iva being the same as the person of Pârvatî, and *vice versa*, that is, S'iva and Pârvatî are one individual, the left portion of whose body is female (representing the goddess), and the right one male (representing the god). And as S'iva is fond of music and dancing, he is represented as dancing and singing with his consort thus united with him.
- P. 6, l. 4.—बहुधा. Construe with भिन्नरुचैः.
- P. 6, l. 9.—विभाव्यताम्. 'Let (the Queen) be made to understand,' *i. e.* let her be informed, &c.
- P. 7, l. 2.—मन्दायणीदोरे. Mandâkinî is a name that usually signifies 'the river of the air or heaven' (the Ganges or a feeder of it before it reaches the plains?); but it is also the name of an actual river flowing, according to the Vāyu Purâna, from the Riksha mountain. (See Vishṇu Purâna, p. 184. n. 70.) There is no doubt that the Mandâkinî of the present passage is a river of the Deccan. And further, it is probable that it may here stand for the *Narmadâ*, in conformity with a practice, still very common all over India, of designating any sacred river by the most sacred river-name, as Gangâ, &c. The apparent difficulty, however, would disappear by our reading with G, गम्मदा-[कुले] for "मन्दायणी"-[दोरे].
- P. 7, l. 7.—जलमिव समुद्रशुक्तौ. Referring to the notion that drops of rain fallen under the auspices of the asterism or star *Arcturus* into the sea-shells produce pearls.

- P. 7, l. 14.—लब्धक्षणः, 'who have obtained recess.' In क्षण the Marāṭhī reader will doubtless recognise his own word सण, a festival. For one of the secondary senses of क्षण is 'leisure,' 'vacation.' See note *infra* on p. 31, l. 1.
- P. 8, l. 2.—किं प्रपद्यते वैदर्भः, 'What is the king of the Vidarbhas about?' *i. e.* 'what does he mean?' प्रतिपद्यते, as read by G and also by Tullberg, would mean 'what does the Vidarbha say in reply?'
- P. 8, l. 4.—MS. G reads लिखितम् in place of निदेशम्.
- P. 8, l. 5.—पुण्येन. A term of respect applied to the person addressed, who is king Agnimitra in the present passage.
- P. 8, l. 6.—प्रतिश्रुतसंबन्धः, 'who had promised to become my relation.'
- P. 8, l. 8.—मदेपक्षया, 'having regard to me,' *i. e.* 'if you do not wish to incur my displeasure.'—सकलत्रसोदर्यः, 'together with his wife and sister.'
- P. 8, l. 14.—मौर्यसचिवं मम इयालम्. The name of this brother-in-law of the king of the Vidarbhas is not known. As, however, he was the minister of the Maurya king of Pāṭaliputra, it seems probable that he was imprisoned by Agnimitra to prevent him from exciting the people to rebel against his (Agnimitra's) father, Pushpamitra, who had murdered the last of the Mauryas, Brīhadratha, and usurped his throne in his son's favour. The imprisonment of Mādhasena, the intended brother-in-law of Agnimitra, by his cousin the king of the Vidarbhas, was only a retaliation for his brother-in-law's imprisonment by Agnimitra.
- P. 9, l. 1.—अनात्मज्ञः, 'foolish,' 'silly.' Cf. S'ākuntala Act VI., "प्रविश्य सक्रीधम् । मा तावदनात्मने ! देवेन प्रतिषिद्धेऽपि मभूत्सवे चूतकलिकाभङ्गमारभसे."
- P. 9, l. 3.—यातव्यपक्षे &c. The following is the natural order of the sentence: तत् यातव्यपक्षे स्थितस्य (वैदर्भस्य) उन्मूलनाय पूर्वसंकल्पितं वीरसेनप्रमुखं दण्डचक्रमाज्ञापय. यातव्यपक्षे स्थितः means 'standing under the category of those that make themselves liable to be attacked,' by provocation &c.

- P. 9, l. 10.—तन्त्रकारवचनम्, viz. that quoted, or supposed to be quoted, by the minister in stanza 8. The *Tantras* do not usually teach politics, but they enjoin practices and ceremonies connected with the worship of Ś'akti. See Wilson's *Essays on the Religion of the Hindus*, Vol. I., pp. 247-250. It is perhaps possible, though by no means quite necessary, to understand तन्त्रकार in the present passage generally in the sense of शास्त्रकार.
- P. 10, l. 10.—प्रभुः, predicated of सहायवानेव.
- P. 10, l. 14.—व्यक्तिः. Cf. Raghuvamś'a, I. 10.
- P. 10, l. 15.—त्वन्नीतिपादपस्य. The Niti or intrigue here referred to is the creating of a feud between the two teachers of music as to their comparative merits, resulting in an actual exhibition of their powers of teaching by a dramatic representation, which gave the king an opportunity of seeing Mālavikā. Vidūshaka had also given the Parivrājikā her cue.
- P. 11, l. 12.—पुरुषाधिकारमिदं ज्योतिः, equivalent to एतत्पुरुषाधिकारं ज्योतिः = एष पुरुषः अधिकारः अधिकरणं स्थानं यस्य तत्. None of our MSS. give the apparently easier reading 'पुरुषाकारं ज्योतिः,' as found in Tullberg's edition. On the contrary, cf. the following, as read by MS. G—'महत् खलु पुरुषाधिकरणमिदं ज्योतिः.'
- P. 12, l. 2.—निश्चयोपदेशकाले, 'at this time of the day, when you ought to be teaching your respective pupils.'
- P. 12, l. 3.—तीर्थात्, 'गुरोः,' 'from my preceptor.' तीर्थ is another name for 'guru,' because he is 'one to whom honour is due.' It is not, I think, a proper name here, as Prof. Weber supposes.
- P. 12, l. 4.—दत्तप्रयोगोदिम, 'I have given lessons in the art of theatrical representation,' i.e. I am an experienced teacher of the art. प्रयोग has here the same sense as क्रिया in Act I., stanza 12.
- P. 12, l. 6.—सोहम्, 'That I,' i.e., and yet I, &c.

- P. 12, l. 8.—भत्रभवतः किल. This is said ironically of Gaṇadāsa, who, we must suppose, used the simile at first to disparage his rival.
- P. 12, l. 12.—समर्थं परिष्णादं. 'Well challenged,' 'a good challenge that.' समर्थं is *reasonably*.
- P. 12, l. 13.—प्रथमः कल्पः. 'That is the best course to follow.' Cf. S'ākuntala पुढमो कृपो Act IV., p. 75, l. 8; and प्रथमः कल्पः Act V., p. 114, l. 2; and Act. VII., p. 169, l. 11; Calc. Ed. 1860.
- P. 12, l. 14.—तिष्ठतु तावत्. 'Let it be (lit. *stand*) a little while,' *i.e. wait a moment*. मन्थते for मन्थेत, as very often.
- P. 12, l. 18.—अमुं प्रस्तावं निवेद्य, 'mentioning this subject' प्रस्ताव is उपस्थितं वस्तु. प्रस्तु is 'to put forth.' Cf. *infra*, p. 51, l. 10. Also Ratnāvali, Act IV., "भद्र प्रस्तुयतां बहुविधमिन्द्रजालम्" p. 55, l. 10, Calc. Ed. Sam. 1921.
- P. 13, l. 6.—G's reading प्रतिद्वन्द्विनो for केनचित् is certainly worthy of attention.
- P. 13, l. 8.—राज्ञीशब्दभाजनम्, agreeing with आर्मानम्, which is always masculine singular, whatever the gender and number of the noun it refers to.
- P. 13, l. 10.—भानोः परिग्रहादनलः. It is easy to see that this alludes to the supposed interest of the king in the cause of Haradatta, and the words चन्द्रोपि निशापरिगृहीतः to the queen's interest in the success of Gaṇadāsa.
- P. 13, l. 12.—पीठमर्दिभम्. पीठमर्द means one who assists the Nāyaka, or lover, to obtain his mistress. And accordingly पीठमर्दिका means a woman who assists the Nāyikā, or the mistress, in her endeavours to gain her lover. The Pratāparudra says, तत्सहायाः (= नायकस्य सहायाः) पीठमर्दिविद्येद्विदूषकाः नाथिकानुकूलने. And it defines पीठमर्द as being किञ्चिद्भूतः, 'somewhat short of stature.' See *Pratāparudra*, Nāyaka Prakaraṇa, 40. In the present instance, also, the term पीठमर्दिका, as applied to the

female ascetic, has the same sense that the Pratâparudra attaches to it. Having been previously taught by Vidûshaka what part she was to play in deciding the case of the two professors of music and dancing, the Parivrâjikâ is sent for by the King (p. 12, l. 18). She tells the Queen Dhâriṇî, when questioned by her, that Gaṇadâsa may safely venture on a competition with his rival (अलं स्वपक्षावसादशङ्कया &c. p. 13, l. 5). Further, she declares that it will be no sufficient criterion to examine the teachers orally, but that they must be judged by the performances of their respective pupils also (प्रयोगप्रधानं हि नास्वशास्त्रम् किमत्र वाग्यवहारेण &c., p. 14, l. 18, and श्रियं क्रिया &c., p. 15, l. 12, *et seq.*). Again when the Queen says the teachers might make their pupils perform before the Parivrâjikâ alone, the latter replies that it would be unjust to make the decision of the case dependent upon a single individual's judgment (नैतन्प्राम्यम् &c., p. 17, l. 13). Having thus prevailed upon the Queen that she should allow Gaṇadâsa to prove his abilities by making Mâlavikâ, his pupil, perform before an assembly where the King should be present, she orders, taking as good care to avoid suspicion as an interested party could, that the teachers should bring forward their pupils unencumbered by their stage-dresses (निर्णयाधिकारे ब्रवीमि &c., p. 20, ll. 8, 9), thus contriving that the King should see Mâlavikâ in a state that would impress him most favourably. Further the Parivrâjikâ, to avoid any mischance, decides, doubtless somewhat partially, that so far as knowledge was concerned the teachers being equally old—though this was the very matter in dispute—Gaṇadâsa deserved precedence on the ground of his seniority by years (ननु समानेषु ज्ञानवृद्धभावे &c., p. 22, l. 5), and gives him the opportunity of presenting Mâlavikâ first. And lastly the ascetic, being questioned as to what she thought of the performance of Mâlavikâ, pronounces it to be a complete success (अङ्कुरन्तनिहितवचनेः &c., p. 26, ll. 2—5). Having thus far contributed

to the development of the King's passion for Mâlavikâ, she subsequently comes to the assistance of the girl by informing Vidûshaka of the consignment to a dark room of Mâlavikâ and her friend Bakulâvalikâ, and thus causing them to be liberated. It is on account of these her services to Mâlavikâ that the ascetic Kaus'iki is called पोटमर्दिका.

- P. 13, l. 15.—मङ्गलालंक्रता, 'decorated with such dress and ornaments as she must wear as the wife of a living husband.' Cf. Vikramorvas'î, Act III., "सितायुका मङ्गलमात्रभूषणा."
- P. 13, l. 16.—भयान्मविद्यया, *i. e.* by the Upanishads, which abound in disquisitions on the nature &c. of the soul; *i. e.* 'like stern Simplicity accompanied by Wisdom.'
- P. 14, l. 4.—धारिणीभूतधारिण्योः, 'of Dhâriṇî the queen, and of the earth, the supporter of the creation.'
- P. 14, l. 15.—परिच्छेत्तुम् 'to distinguish,' (*lit. to measure*).
- P. 14, l. 19.—वाग्व्यवहारेण. Cf. above, p. 12, l. 15.
- P. 14, l. 20.—कथं वो देवो मन्यते. MS. G makes these words a part of the preceding speech of the Parivrâjikâ, an arrangement which has certainly something to recommend it.
- P. 15, l. 2.—अनुमन्तुमर्हति &c. 'I pray that you may not allow or cause me to be beaten by one who is only my equal.' Gaṇadâsa means that, if the queen should not permit him to accept the challenge of Haradatta, he would be considered as inferior to his rival, whom he considers, at the most, his equal. मन्तुम् as read by MS. G, gives an equally good sense. समानविद्यतः परिभवनीयं मन्तुं नार्हति, 'Your Majesty ought not to be afraid lest I should be defeated by my rival.'
- P. 15, l. 8.—उभयोः स्वाङ्गसौष्टवाभिनयम्; *i. e.* उभयकर्तृकम् &c., exhibited by the teachers themselves in their own persons.

- P. 15, l. 12.—शिक्षा क्रिया कस्यचिदात्मसंस्था. 'Of some the acting is excellent in their own persons,' i. e., some excel as actors when they act personally, but they cannot teach others how to act well.
- P. 16, l. 1.—विण्डदश्यो, i. e. गर्भितार्थः, 'her real sense.'
- P. 16, l. 5.—भ्रमेहाविणो. 'मन्दमेधाविणी,' G's reading, deserves attention.
- P. 16, l. 8.—अद्रव्यपरिग्रहः. One of our MSS., E, has on its margin सूक्ष्मबुद्धिः शिष्यो द्रव्यम् । तद्विज्ञो जडबुद्धिरद्रव्यम्.
- P. 16, l. 9.—This speech is made quite intelligible by our reading it as follows with G :—जनान्तिकम् । गणदासं विलोक्य । कहं दाणिं । अलं अब्जउत्तस्स उच्छुहकालणं मणोरहं पूरिअ । प्रकाशम् । विरम गिर-
भ्यभादो आरम्भादो. This is doubtless the true reading. The existence as well as the position of the direction प्रकाशम् is of vital importance to the proper understanding of the passage, and its connection with what follows. The absence of प्रकाशम् would make it impossible to explain how Vidûshaka comes to hear what the Queen whispers to Gaṇadâsa. Nor are the words "कहं दाणिं । अलं अब्जउत्तस्स उच्छुहकालणं मणोरहं पूरिअ," embodying a suspicion of Dhârîṇî as to the King's motives, intended to be heard by the latter. It is also evident that कहं दाणिं forms part of the whisper, and ought to follow the stage-direction जनान्तिकम् । गणदासं विलोक्य ।
- P. 17, l. 2.—सरस्सइउवाअणमोदआहं. The 'modaka,' a dishful of which is offered as a present to the goddess Sarasvatî, and which is in reality given to the teacher, the minister of the goddess, is a round ball of a slightly conical shape at the top, made of rice or wheat flour stuffed with sugar, thin slices of the kernel of the cocoanut, together with spices, and then either boiled over steam, or fried in clarified butter. Such presents are not only

made when the ceremony of giving the first lessons in an art is performed, but on many subsequent occasions when the goddess may be worshipped.

P. 17, l. 6.—परेण. Supply कृतम्.

P. 17, l. 9.—अहरोवणीदा, 'but lately made over to the preceptor for instruction.' उपनयनम् is lit. 'bringing up to' (the tutor), 'initiation,' the beginning of a course of study.—All our MSS. except F, corroborated as they are by MS. G, assign this speech to the Queen (देवी). Attributed to Vidûshaka it must be taken to be ironical.

P. 17, l. 11.—अत एव, i. e. 'in order the more creditably to show my skill in teaching.'—On निर्बन्धः, cf. *infra*, p. 62, l. 13. Also S'âkuntala, Act III., "सहि अदो वजेव णिवन्धो" &c., p. 52, l. 13, Calc. Ed. 1860.

P. 18, l. 6.—प्रभवन्त्योपि, 'even when governing, even when allowed to domineer over their husbands.' The Parivrâjîkâ does not mean that Dhârîṇî is not such a प्रभवन्ती, but that she should not abuse her privilege to such an extent as to be offended without cause.

P. 18, l. 11.—क्रियासंक्रान्तिम्, 'my ability to pass over to my pupil my skill in representation.'

P. 18, l. 13.—आसनादुत्तिष्ठति. Quite characteristic of the irascibility of the Brâhmaṇ character.

P. 18, l. 14.—अञ्जो, said of Gaṇadâsa.

P. 19, l. 6.—पहविस्सं &c. 'I shall be still mistress of my attendant.' That is, propose freely anything you like: if it be any way objectionable, I would still be able to check it, as Mâlavikâ is my servant.

P. 19, l. 7.—मम चेति ब्रूहि. A fine stroke of gallantry.

P. 19, l. 11.—उपदेशान्तरम्. MS. G reads उपदेशांतरसम्भ्यम्.

- P. 20, l. 4.—ण हि &c. Translate: 'No, I am not hostile to your success, Gaṇadāsa,' *i. e.* 'Go, I wish you all success, Gaṇadāsa.' MS. G has a shorter and simpler reading: "देवी । विजयपथिणी भहं आभरिभस्स."
- P. 20, l. 8.—निर्णयाधिकारे ब्रवीमि. This is said to avoid being misunderstood by the suspicious Queen.—सर्वाङ्ग &c. 'Let your pupils appear without their stage dresses, to enable us to discern more clearly the comparative excellences of their limbs' motions.' The reading of MS. G is perhaps an easier one, viz. "सर्वाङ्गभिनयसौष्ठवाभिव्यक्तये विरलनैपथ्योः पात्रयोः प्रवेशोस्तु."
- P. 20, l. 12.—जह इदरेसु &c. Though this reading is quite intelligible, that found in G is certainly preferable, viz., "जह ईरिसेसु विभराजकब्जेसुवि ईरिसी उवाभण्डणदा अज्जउत्तस्स णं सोहणं हवे."
- P. 20, l. 16.—परस्परयज्ञःपुरोभागाः. This is equivalent to परस्परस्य यज्ञसि (= यज्ञोविषये) पुरोभागो येषां तैः *i. e.* परस्परस्य यज्ञसि पुरोभागिनः 'not brooking the renown of each other,' or 'jealous of each other's fame.'
- P. 21, l. 4.—उपहितमध्यमस्वरोत्था. It is difficult to say what उपहित means in this compound. May it mean 'highly-pitched' (scil. मध्यम)?
- P. 21, l. 9.—भो &c. 'I say, do not be impatient, put on a grave mood and walk slowly; lest the Queen Dhāriṇī should find (or let not the Queen find) you inconsistent with yourself,' *i. e.* lest she should discover, by your impatience to go to the Sangītas'âlā, that the indifference you showed as to the result of the contest of the two masters of dancing and music was merely assumed, and that an intrigue lay at the bottom of the affair.* But adopting this

* Ms. G reads "विसंवारइस्सदि," but that reading may have arisen from writing र for द, as the two letters are so similar to each other in Telugu, especially in the Manuscripts: (ठ and ढ).

interpretation, we must read, with MSS. A B D E, "तुम्" in the passage as object to विसंवादहस्सदि. Another interpretation, however, is possible, and supported by one or two parallel passages from Kālidāsa himself. It is this: 'walk slowly, lest the Queen Dhāriṇī should cause you to be disappointed;' i.e. 'having unwillingly given permission to Gaṇadāsa to bring Mālavikā before the King, she may yet withdraw her permission, seeing that you are so impatient to go to the music saloon as if you were interested in the matter of the examination.' In this case we must supply गणदासेन as the direct agent of the disappointment (विसंवाद) विसंवादहस्सदि is the causal of विसंवद्, to fail in fulfilling one's promise: *fidem fallere*, to promise and then not to do the thing promised. Cf. S'ākuntala, Act VI. "रमणोओ ख्खु अवहो विहिणा विसं-वदिदो" scil. रण्णा (p. 143, l. 11, Calc. Ed. 1860.) Also Vikramorvas'ī, Act II., "तदो कि दाणिं तथभोदी उव्वसी भवदो मणोरहकुसुमं दंसिभ फले विसंवदिदि." On the use of मा with the future, cf. S'ākuntala, p. 39, l. 14; p. 67, l. 5; p. 92, l. 10, Calc. Ed. 1860.

P. 21, l. 13.—स्वमनोरथस्येव शब्दः, 'as the sound of my desire that is going to be fulfilled.' In मनोरथ lurks a little pun, as the word literally means 'the chariot of (i.e. consisting of) the mind,' and as thus only can मनोरथ have a sound.

ACT II.

P. 22, l. 1.—MS. B has the following note in its margin on the opening of this Act:—

एष उत्तराङ्कस्य पूर्वाङ्कानुसंगतत्वादङ्कावतारः प्रवेद्याकवि⁵कम्भकादिशून्यः। प्रथमाङ्के विद्⁶। तेण हीत्यारभ्य अह वा मिअङ्कसदो ज्जेन्व उडावइस्सदोत्थुपक्रमे मृदङ्क-
शब्दश्रवणानन्तरं सर्वाण्येव पात्राणि प्रथमाङ्कप्रकान्तानि पात्रसंकान्तदर्शनं द्विती-
याङ्कादावारम्भः। अङ्कावतारलक्षणं प्रतापरुद्रे।

यत्र स्यादुत्तराङ्कार्थः पूर्वाङ्कार्थानुसंगतः ।
अमूचिताङ्कपात्रं तदङ्कावतरणं मतम् ॥

P. 22, l. 7.—तेन हि, 'well then,' 'if so.' तेन हि corresponds here exactly with the Marāṭhī बरें तर मग.

P. 22, l. 7.—अत्रभवतोः, scil. आचार्ययोः.—एवमावेद्य स्वनियोगमज्ञान्यं कुरु, 'tell them so, and go thou about thy business.' Lit. 'execute the command given to thee.' अज्ञान्यं कुरु = अनुतिष्ठ. This means that he is to deliver the message to the teachers, and is not to return again to the king. No particular command (नियोग) is referred to. For similar instances of स्वनियोगमज्ञान्यं कुरु, cf. S'ākuntala, p. 36, l. 19; p. 46, l. 13; p. 135, l. 7, Calc. Ed. 1860.

P. 22, l. 12.—तस्याश्चतुर्थवस्तुकप्रयोगं श्रोतुम्, 'to hear one-fourth of the whole piece performed with the gestures belonging to it.' MS. G reads चतुर्थवस्तुकं प्रयोगम्, which perhaps is a clearer reading than ours.

P. 22, l. 19.—MS. F, having given मक्षिकं as the Sanskrit of मखिवअं, very properly remarks: "मक्षिकाशब्देन धारिणो कथ्यते."—अपमत्तो 'being cautious,' i.e. cautiously.

P. 23, l. 6.—सत्त्वस्था भव. 'Be well composed,' 'do not be bashful.'

P. 23, l. 9.—प्रमृष्टे इव, 'as if they were planed off,' like boards that are thinned off by the plane, i.e. that were so smooth.

- P. 23, l. 10.—मध्यः पाणिभितः, 'Her waist so narrow as that it may be *measured* (*i. e.* encompassed) by the fingers of the hand.—G reads दुल्लहे पिए तरिसं.
- P. 24, l. 9.—प्रणयगनिमदृक्का, 'not seeing how to tell me that she loves me.'
- P. 24, l. 10.—इव, 'it seems as if.'
- P. 25, l. 1.—अहो &c. Cf. S'ākuntala, Act VI. "अहो सर्वास्ववस्थासु रामणीयकमाकृतिविशेषाणाम्," p. 134, l. 16, Calc. Ed. 1860.
- P. 25, l. 3.—संधिस्तिमितवलयम्, 'with the bangles collected round the wrist.'
- P. 25, l. 4.—इयामाविटपसदृशम्, 'like a branch of the *s'yāmā*.' The *s'yāmā* is commonly identified in this part of India with the वाषांटी. On the simile cf. Ritusamhāra, III. 18 :—
 "इयामा लताः कुसुमभारनतप्रवालाः
 स्त्रीणां हरन्ति धृवभूषणबाहुकान्तिम् ।"
 Cf. also S'ākuntala, p. 68, l. 8, Calc. Ed. 1860.
- P. 25, l. 6.—ऋञ्जायतार्धम्, = ऋजुः आयतार्धो यस्य तत्, 'in which the middle or the trunk is straight.' For आयतार्ध seems here to be applied to the trunk of the body from the neck to the waist.
- P. 25, l. 7.—अञ्जो. Referring to Gaṇadāsa.
- P. 25, l. 11.—पङ्कच्छिद्, also called कतक, is what is known in Marāṭhī by the name of निवळी, whose dry fruit, reduced to powder, is still mixed with muddy water, when this is required to be freed from its impurities.
- P. 26, l. 1.—MS. G reads यथादर्शनम् in place of यथाशास्त्रम्.
- P. 26, l. 10.—इयामायते. Cf. Raghuvamś'a, I. 8. Also S'ākuntala, Act I., "आ परिनेषाद्विदुषां न साधु मन्ये प्रयोगविज्ञानम्" &c., p. 2, l. 6, Calc. Ed. 1860.
- P. 26, l. 12.—वृद्धिहेतुः, 'the cause of my success.' Lit. 'of my prosperity.'

- P. 27, l. 1.—MS. G. has अहो प्रयोगाभ्यान्तरप्रश्नः. The same MS. has the following speech of Vidūshaka, in answer to the ridicule of the ascetic: *अयि पण्डितमण्ये किं अण्णं । मोदकखण्डणेव ण समभ्यानुमं किं जाणसि । प्रसन्नचन्द्रपादसरिसेहिं केषपासेहिं एदाणं भोसिआसि ।
- P. 28, l. 2.—परकीअंति करिअ, 'why, because it belongs to another,' because it is not mine. The other reading noticed in our critical foot-notes "परकेरंति करिअ," is also what G reads. Adopting this latter version, we must, I think, supply some such word as 'करणिज्जं.' 'Why, because I have to do another person's work,' Vidūshaka referring to the Parivrājikā, who should give the reward to Mālavikā. It is not improbable that a covert allusion to the King might lurk in पर, and to his love to Mālavikā in केरं.
- P. 28, l. 7.—एत्तिओ मे विहवो भवन्तं सेविदुं, 'thus far, and no more can my genius go to serve you,' i. e. this is all I can do for you, for the rest you must shift for yourself. Cf. Vikramorvas'ī, Act II., "भो णं भणामि चिन्तिदो मए दुल्लहज्जणसमागमोवाओ. सिविणअसमागमकारिणं णिहं सेवदु भवं. एत्तिओ मे मदिविहवो."
- P. 28, l. 9.—अलमलं परिच्छेदेन. That is, 'away with the supposition that what you have done already is all that you can do'; your ingenuity is not to stop here, but has to be exercised still further.
- P. 28, l. 11.—द्वारपिधानमिव धृतेः, 'like a shutter of the entrance to pleasure.' On धृति, cf. *infra*, p. 56, l. 7, 'धृतिपुष्पमयम्' &c.
- P. 29, l. 8.—सौधानि अत्यर्थतापात् वलभिपरिचयद्वेषपारावतानि. That is, अत्यर्थतापात् वलभिपरिचये द्वेषशोलाः पारावताः येषां तादृशानि सौधानि (वर्तन्ते). This means, that the sun had so much heated the sloping roofs of the palaces that the pigeons had left them, the place where, when the sun is not hot, they gather (परिचय) in large numbers. वलभि is the sloping roof of a house (especially that part of

* That is, अयि पण्डितमन्ये किमन्यत् । मोदकखण्डनेपि न समर्था त्वं किं जाणसि । प्रसन्नचन्द्रपादसदृशैः केशपात्रैरेतान्भीषयसि ।

it which is near the eaves) on which, there is nothing more common than to see large flocks of the green pigeons collected in the cool hours of the morning and evening in this country. Cf. Vikramorvas'ī, Act III., “भूपेर्जालविनिःसृतैर्वेदभयः संदिग्धपारावताः.” सौध in this passage is any large house, a palace. In *valabhi* the Marāṭhā will recognise the origin of his word पडवी.

P. 29, l. 9.—विन्दूक्षेपान्पिपासुः, ‘desirous of drinking the small drops of water,’ thrown out by the wheel. For the भ्रान्तिमद् वारियन्त्रम् (= भ्राम्यत् or भ्रमणं कुर्वत् वारियन्त्रम्) here referred to is doubtless the Persian wheel.

P. 30, l. 2.—होदि &c. It is also possible to render this speech thus: भवतो विशेषेण पानभोजनं त्वरयतु, ‘May your Majesty be pleased to order that the dinner be quickly served.’ This, however, though favoured by the form तुवरदु, would hardly be a suitable request to the Queen.

P. 31, l. 1.—गृहीदस्त्वणोभिह ‘I have pledged my word, and will of course strive to redeem it at all hazards, and will not do any thing else till I have done so.’ The word क्षण originally means ‘a moment,’ hence ‘leisure,’ ‘vacation,’ in which last sense our own Marāṭhī word सण, a festival, is derived from it. The phrase गृहीदस्त्वणोभिह has its origin in the following formula addressed to a Brahman, who, having been invited to a *s'ráddha*, has come and is seated ceremoniously near the dish in which he is to dine at the end of the rite. The formula is:—

गृहीत्वा मुकसंज्ञस्या मुकगोत्रस्य चामुके ।
 श्राद्धे तु वैश्वदेवार्थे करणीयः क्षणस्त्वया ।
 इत्येवं श्राद्धकृद् नृयात्तं प्राप्नोतु भवानिति ।
 स वदेत्प्राप्तवानोति इतरस्तं प्रति द्विजः ।
 पित्रादेरप्यनेनैव वृणीत विधिना द्विजान् ।

S'aunakas̄mṛiti, 96, 11—

where the commentator observes: गृहीत्वैत्यत्र दक्षिणं जानु इति शेषः,

दक्षिणं जानुमालभ्येति स्मृत्यन्तरानुरोधत्, and where I think, we have to translate करणोयः क्षणस्त्वया by ' May it please you to be at leisure for the s'râddha of' &c. (i.e. to be freed from every engagement,* and attend to the S'râddha &c.). The same formula is thus given by Gâlava, as quoted by Hemâdri:—

ॐ तथेति द्विजा ब्रूयते प्राप्नोतु भवानिति ।
कर्ता ब्रूयान्ततो विप्रः प्राप्नवानीति वै वदेत् ॥

After the formula is addressed, the Brahman is not to leave his seat or attend to any thing else, but is to remain seated and attentive to the S'râddha ceremony until it is finished. The person who addresses in the words of the formula (the श्राद्धकृत्) is said to *give the क्षण*, and the Brahman to whom it is addressed to *take the क्षण*, in the language of ignorant priests. Hence, because the word क्षण is so often used in the formula, so it has come, in the common parlance of Brâhman, who subsist mostly upon such occasional dinners at s'râddhas, and to which class our Vidûshaka belonged, to signify 'an engagement at a s'râddha, which, when once begun, must be carried out, on pain of incurring a sin.' It may be observed that Vidûshaka's way of expressing his obligation to accomplish what he has undertaken is perfectly in keeping with his character. क्षण घेणे, however, is still used in Marâthî in the sense of 'pledging one's self for the performance of a thing.' As, त्या कामाविषयीं आझीं क्षण घेतला आहे. *I have pledged myself to do that work, and am bound to do it at all hazards.* Cf. also S'âkuntala, Act II., p. 33, Calc. Ed. 1860.

P. 31, l. 2.—सुणोपरिचरो विभ विहंगमो, 'like a bird hovering over the shop of a butcher.'

* On this meaning of क्षण, cf. Dakshasmṛiti, v. 16, उदयास्तमयं यावज्ज विप्रः क्षणिको भवेत्, on which passage Nâgoji Bhaṭṭa (Âhnikas'ekhara, II. ad init.) observes : " क्षणो निर्व्यापारः स्थितिः तद्युक्तो न भवेत्." Cf. also *supra*, p. 7, l. 14.

ACT III.

- P. 32, l. 6.—संभवेमि, 'I will greet her,' 'ask her how she is doing.'
संभाव्य् is what we mean by our समाचार घेणे. Cf. p. 71, l. 12.
- P. 33, l. 5.—G reads "गणदासो जणमिदो उवदेसे."
- P. 33, l. 6.—"किं" as read by G in place of our किंति is a good reading.
- P. 34, l. 8.—तवणोभासोभस्स. This seems to mean an As'oka tree bearing flowers of golden colour. It was this As'oka only that had held off its blossom, as the red As'oka had already burst into flowers. See p. 38, l. 8, "रक्ताशोकश्चविशेषितः" &c. Cf. also Ratnâvalî, Act I., "मभरन्दुज्जाणं गदुभ रत्तासोअपाअवतलसंद्धविदस्स भअदो कुसुमाउहस्स पूभा णिब्बत्तिदन्वा" &c., p. 7. l. 22, Calc. Ed. Sam. 1921. Also Act I., "दाणिं सो रत्तासोअपादवो" &c., p. 9, l. 7, Id. Also p. 9, ll. 12, 16.
- P. 35, l. 6.—प्रसक्के निवाणे. 'The object of thy greatest desires being in thy embraces.'
- P. 35, l. 7.—अलं भवदो धीरदं उड्डिअभ परिदेविण. Cf. Vikramorvas'î, Act II., "अलं भवदो परिदेविण | अहरेण" &c.
- P. 35, l. 12.—तवस्सिणो. Used simply as a word of pity, applied to Mâlavikâ in the present instance. It corresponds to the English 'poor' and the Latin 'miser.' Cf. also below, p. 53, l. 12.
- P. 35, l. 13.—मणी &c. This refers to the notion that the cobra has a gem in his head. णिषो as read by G is a very good reading.
- P. 36 l. 2.—कालान्तरक्षमः, 'able to bear delay.'
- P. 36, l. 4.—ते विश्वसनीयमायुधम्, 'thy weapon apparently so harmless, being made of flowers.' Lit. विश्वसनीयम्, 'deserving to be trusted,' 'safe.' As a parallel passage, cf. S'âkuntala, कुतस्ते कुसुमायुधस्य सतस्तेक्ष्यम्" &c., p. 48, l. 5, Calc. Ed. 1860.

P. 36, l. 7.—ता पद्मज्वभ्यावेदु अत्ताणं तत्तभव. 'Be pleased, Sir, to have patience,' 'Pray compose yourself.' Cf. Vikramorvas'ī, Act I., हला उवसी पद्मज्वभ्यावेहि अत्ताणभं' &c.

P. 36, l. 10.—वसन्तपुटमावदारसूभभाणि &c., 'indicative of the first manifestation (on earth) of spring.' पुटम, 'first,' in the year. Cf. Vikramorvas'ī, Act II. "वसन्तावदारसूहदस्स अहिरामत्तं पमदवणस्स."

P. 37, l. 6.—विहन्तुम्. Used passively.—बहवः खण्डनहेतवो हि दृष्टाः, 'Many are the pretexts under which I can disappoint her.'—उपचारविधिर्मनस्विनीनां न तु पूर्वाभ्यधिकोपि भावशून्यः. On this passage, cf. Vikramorvas'ī, Act II., "प्रियवचनकृतोपि योषिता दयितजनानुनयो रसादृते प्रविशति हृदयं न तद्विदाम्" &c.—मनस्विनीनाम्. Objective genitive.

P. 37, l. 7.—न तु. भावशून्यः. Supply वरं as predicate from the preceding line.

P. 37, l. 9.—G reads चित्तप्यजिह्विदं for our "अन्तेउरपाजिह्विदं."

P. 38, l. 1.—अभिजातः, 'nobly sympathising.' On the meaning of this word compare also the following from the Kuvalayānanda :—

प्रदानं प्रच्छन्नं गृहमुपगते संभ्रमविधिः
निरुत्सेको लक्ष्म्यामनभिभवगन्धाः परकथाः ।
प्रियं कृत्वा मौनं सदासि कथनं चाप्युपकृतेः
श्रुतेत्यन्तासक्तिः पुरुषमभिजातं कथयति ॥

P. 38, l. 5.—दक्षिणो मारुतः, 'the south wind.' Cf. Vikramorvas'ī, Act II., "अणालविभ. . . . अगन्तुकेण दखिखणमारु एण."

P. 38, l. 13.—रक्ताशोकरूचाविशेषितगुणो विम्बाधरालक्तकः = विम्बसदृशोधरो यस्याः सा विम्बाधरा स्तो । विम्बसदृशोधरो वा विम्बाधरः । तस्यास्तस्य वा अलक्तकः विम्बाधरालक्तकः । स रक्ताशोकस्य रूचा रक्तिम्ना अविशेषितगुणः अविशेषितः नीचोऽकृतः जिज्ञो वा गुणो रक्तत्वरूपो यस्य सः । 'By the beauty of the (flowers of the) red-flowered As'oka the red dye of women's lips is defeated.' अविशेषितगुणः is the predicate here, and विम्बाधरालक्तकः the subject. It is also possible, though not so good, to read रक्ताशोकरूचा विशेषितगुणो विम्बाधरालक्तकः, 'The red colour

of the bimba-lip of the Vernal Beauty is heightened in quality (विशेषितगुणः) by that of the red-flowered As'oka.' In this case विम्बाधरालक्तकः must be considered to mean विम्बमेव विम्बरूपो वा माधव्याः श्रियः योधरस्तस्य भलक्तकः रक्तिमा. But, as suggested above, this latter interpretation is not so good. विम्बाधरालक्तकः must refer to the red lac women apply to their lips, as do विशेषक and तिलकक्रिया in the following lines to the marks on the forehead and on the intervening space between the brows, respectively.

- P. 38, l. 14.—Vis'eshaka is the mark on the forehead.—कुरवकं &c. Cf. Vikramorvas'ī, Act II., “कुरवकं ह्यामं द्वयोर्भागयोः” &c.
- P. 38, l. 15.—Tilaka signifies the Tila-like mark between the brows.
- P. 38, l. 16.—श्रीर्माधवी. On this personification of the Vernal Beauty, cf. Vikramorvas'ī, Act II., “निषिञ्चन्माधवीं लक्ष्मीं लतां कौन्दीं च लासयन्.” Also many other passages *passim* in Raghuvamś'a and Ritusamhāra.
- P. 40, l. 2.—सोधुपाणुव्वेज्जिभस्स &c. Vidūshaka seems to mean that the King, who is already maddened by his passion for Mālavikā, will be still more so, when he sees her alone, just as a man that is already intoxicated by drink and is helpless under its influence is rendered still more helpless by drinking or eating anything that is sweet. On Vidūshaka's simile, see S'ākuntala, Act II., “भो जधा पिण्डीखञ्जरेहि” &c., p. 38, Calc. Ed. 1860.
- P. 41, l. 1.—नितम्बविम्बे. Cf. p. 49, l. 10.
- P. 41, l. 4.—शरकाण्डपाण्डुगण्डस्थला, 'with her cheeks turned pale white like the inner part of the S'ara grass.'
- P. 41, l. 8.—एवम्, scil. 'मभणवाहिणा परिमिद्धा' इति.
- P. 41, l. 9.—ललिभदोहलापेख्खी. See p. 54, l. 5.
- P. 41, l. 15.—किसलयपुटभेदसोकरानुगतः, 'किसलयपुटभेदेभ्यो निर्गतैः सोकरैरन्वितः.'

- P. 42, l. 3.—अवेक्षते, 'cares for,' 'gives heed to.' Lit. 'sees,' 'looks at.' On the fondness of the elephant for the lotus, cf. the following from the Kuvalayānanda:—

रात्रिर्गमिष्यति भविष्यति सुप्रभातं
भास्वानुदेष्यति हसिष्यति पङ्कजश्रीः ।
इत्थं विचिन्तयति कोशगतं द्विरेफे
हा हन्त हन्त नलिनीं गज उब्जहार ॥

Also—

रवितप्तो गजः पद्मास्तद्गृह्यान्वाधितुं ध्रुवम् ।
सरो विद्यति न स्नातुं गजस्नानं हि निष्फलम् ॥

G's reading deserves notice: "न हि कमलिनीं सरितं दृष्ट्वा घ्राहं गणयति मतगजः"

- P. 42, l. 10.—तत्त्वावबोधैकरसो न तर्कः, 'Nor does conjecture like to acquaint me with that only which is true;' i.e. it is no use to try my skill in conjecture, as this may as probably lead me to what is not the truth.
- P. 42, l. 14.—अपिभमभणसंदेशा, 'अर्पितो मदनसंदेशो यस्यै सा.' 'Charged with your message of love.' She had not yet delivered the message to Mālavikā, and so we cannot say, अर्पितो मदनसंदेशो यया.
- P. 43, l. 2.—अहंवि दाणिं एदं ण विसुमरेमि. 'Even I have not forgotten it.' It is easy to see the ludicrousness of the remark.
- P. 43, l. 7.—G reads, not perhaps undesirably, simply "जोग्गदाए," and not दोहलकरणजोग्गदाए.
- P. 43, l. 8.—सालत्तभं. It was not only the sole of the foot that was to be besmeared with the red dye, but the whole foot up to the ankle. See p. 49, l. 7, "आर्द्रालक्तकं चरणं." Cf. also Ratnāvalī, Act III., आताम्रतामपनयामि विलक्ष एष लाक्षाकृतां चरणयोस्तव देव मूर्धा," p. 42, ll. 9, 10, Calc. Ed. Sam. 1921.

- P. 43, l. 10.—भलं सुहिददाए. 'Do not consider thyself happy that,' &c. सुहिददाए is the reading of all our MSS. corroborated by G. सुखितता would seem to be the same as सुखिता. On the latter, cf. S'ākuntala, Act VII., "भनेन कस्यापि कुलाङ्कुरेण स्पृष्टस्य गात्रे सुखिता ममैवम्" &c., p. 175, l. 11, Calc. Ed. 1860.
- P. 43, l. 11.—कहं दाणिं अत्ताणं मोएभं? 'How shall I now free myself?' Mālavikā means that she feels her life to be a burden, from which she would fain be free.—भह वा &c. 'Or why should I devise a means of putting an end to this life? Death is soon to follow of its own accord; and this decoration is only like that which a *Satī* or any other devoted woman undergoes as a preparation for death.'
- P. 44, l. 13.—G has "अलंकारे" in place of our अहिआरो.
- P. 45, l. 4.—आर्द्रापराधम्. This can either mean, 'who has committed a gentle fault,' *i.e.* who has tripped in the matter of some delicate subject; or 'whose fault is fresh,' *i.e.* not yet forgotten. I prefer the latter.
- P. 45, l. 5.—पारइस्ससि &c. That is, 'You will marry her, so as one day or other to be able to ask her forgiveness' for a fault; an opportunity so much coveted by lovers. G reads very differently; *i.e.*, पसादइस्ससि अत्तभोदोए अवरध्धं अत्ताणं (= प्रसादयिष्यसि अत्रभवत्याः अपराद्धमात्मानम्). But प्रसादयिष्यसि आत्मानम् in the sense of 'you will appease her' is hardly satisfactory. पारय् in the sense of 'being able,' is a word of very frequent occurrence in Prākrit. Cf. S'ākuntala, p. 62, l. 9; p. 81, l. 14; p. 140, l. 13; Calc. Ed. 1860. Also Ratnāvalī, p. 33, l. 11; p. 46, l. 24; p. 51, l. 3; Calc. Ed. Sam. 1921.
- P. 45, l. 6.—परिगृहीतम् &c. This does not refer to any knowledge that Vidūshaka possessed of the art of foretelling, but simply to the notion that a blessing given by a Brahman is fulfilled by the gods. Cf. Vikramorvas'ī, Act II., "प्रतिगृहीतं ब्राह्मणवचनम्"

- P. 45, l. 7.—G reads युक्तमदा instead of उन्मत्तवेषा.
- P. 46, l. 1.—वसन्दोवाभाणलोलुवेण. See note on सोथियवाभणमोदरहिं, p. 82, l. 11.
- P. 47, l. 3.—पिपोलिभादंसणं. It is doubtless the red ants living on trees that are meant here. They are known in Konkan by the name of हुमले. The mango-tree is a very favourite abode of them. They configure its leaves into hollow globular nests for themselves.
- P. 47, l. 13.—महदी खबु से संभावणा. 'This is indeed a great honour conferred upon her by Dhâriṇ.' संभाव्य is 'to honour,' 'to pay regard to,' 'to attend to,' 'to visit.' Cf. S'ākuntala, Act II., "अम्हे संभावइदञ्चत्ति," p. 45, l. 5; Act VI., "अनुगृहीतारिम अनया मषवतः संभावनया," p. 163, l. 13; Calc. Ed. 1860. Also Ratnâvalī, p. 3, l. 22; p. 60, l. 21; Calc. Ed. Sam. 1921. Raghuvamś'a V. 11.
- P. 49, l. 4.—ठणे, because she is struck with Mālavikā's beauty.
- P. 49, l. 2.—सिधं मे दौचं, 'I have done my work,' referring to her commission of painting Mālavikā's feet. G reads णेवहुं for our "दौचं."
- P. 49, l. 8.—प्रतियन्नः &c. The king means that the present were a very fit opportunity for him to serve the lady Mālavikā, but that he regrets he cannot avail himself of it, as he does not yet know whether she loves him. G has किं नावकाशः for सेवावकाशः.
- P. 49, l. 9.—कुदो दे अणुसओ &c. 'Why do you regret that you could not use this occasion and show yourself ready to serve her? You will be able shortly to do all this, and will then continue to do so for a long time.' Unless we suppose that Vidūshaka is not very classical in the use of his words, अनुशय does not seem here to be used in its usual sense. It properly means the regret felt at having done or having omitted to do something that a person might not or might have done. (See S'ākuntala, e.g., p. 137, l. 1; p. 145, l. 1; p. 182, l. 17; Calc. Ed. 1860.) In the present passage, however, the King might not, with any propriety, have presented himself before, and made himself serviceable to, Mālavikā.

- P. 49, l. 15.—अवचणोभं मन्तेसि, 'You talk nonsense.' मन्त्र्य् is properly 'to mutter in a low voice,' as a mantra, from which word the verb is derived. But in the present passage, as also very often in Prākṛit, मन्त्र्य् means simply 'to speak.' When Bakulāvalikā says, in answer to Mālavikā's remark, मन्त्रितद्वं एव मए मन्त्रितं, she plays upon the word मन्त्रितद्वं, which means both 'that which deserves to be said,' and also 'that which one has to say,' i. e. is commissioned to say. As for Bakulāvalikā's commission on the present occasion, see p. 35, l. 8 *et seqq.*
- P. 50, l. 8.—पुढमं भणितं विभ हदासाए उत्तरं. 'The wench has her answers, as it were, learned by rote.' Nipuṇikā means that Bakulāvalikā's answers to the questions of Mālavikā are given in such a ready way, as if she had been taught by some one previously what answers to give if such and such questions should be asked, and such and such difficulties started, by Mālavikā. गुणितं as read by MS. G, as well as by Tullberg in place of our "भणितं," has the same meaning, 'repeated,' 'got or learned by rote, by repetition.'—हदासा is a slang word corresponding to the Marāṭhī मेलो, so often used by our illiterate women.
- P. 51, l. 1.—अपणो छन्देण. Cf. Vikramorvas'ī, Act III., "विज्ञाप्यतां देवीं यस्त्व छन्द इति."
- P. 51, l. 7.—दुब्जादा. An abusive word of endearment (though not always), like हदासा.—अचन्तसहाइणो. अचन्त, because the enterprise is so difficult.
- P. 51, l. 8.—विमहसुरही, 'giving more and more fragrance the closer it comes in contact with us.' Bakulāvalikā puns upon her own name, which literally means a garland of Bakula flowers. And she means, that as such a garland gives more and more fragrance the longer it is worn in close contact with the body, so her serviceableness will be known by degrees, as Mālavikā comes more and more in contact with her, i. e., becomes better acquainted with her. On विमह् cf. S'ākuntala, p. 178, l. 8, Calc. Ed. 1860.

P. 51, l. 10.—प्रस्तुतेन (वाक्येन) 'putting forth her errand.' Literally, 'with her words put forth.' Cf. note on p. 12, l. 18, *suprá*.

P. 51, l. 11.—प्रत्यख्यानं, such as "भवचणोभं मन्तेसि," "एदं एव्व मइ णथिय" &c.

P. 51, l. 12.—स्थापिता स्वे निदेशे, *i.e.* 'वशीकृता.' G. has नियोगे in place of our "निदेशे."

P. 52, l. 1.—कारिदं एव्व &c. 'Bakulāvalikā has already induced Mālavikā to enter upon the enterprise of trying to become the King's bride.' पदं कू is 'to set foot upon,' 'to enter.' And so in the present passage कारिदं पदं means 'has induced her to go with her to do as she (Bakulāvalikā) would direct.' See S'ākuntala, p. 81, ll. 8, 9, Calc. Ed., for a similar though not quite parallel passage. The Banglaore MS. G has quite a different reading in this place ; हञ्जे पेख्ख असंपेख्खभकारित्तणं वज्जलवलिभाए एदं पदं मात्तविभाए ।

P. 53, l. 5.—एतावता, *scil.* सादरोत्कण्ठितयुक्तेन "किं भट्टा" इति प्रश्नेन. On पर्याप्तम्, cf. Vikramorvas'ī, Act II., "सुदं ण उण पब्बजत्तं हिअभस्स."

P. 53, l. 6.—अनादरोत्कण्ठितयोः &c. The King means, that now that he has learned that Mālavikā is as anxious and love-sick as he himself, and that he is himself the object of her passion, he would not care even if he and his mistress should die without ever being joined in actual wedlock. For he had rather that two persons loving each other equally should never be able to marry, than that, if they are not really passionate of each other, but one of them indifferent (अनादर), and the other panting with love, they should come in contact and be married. G reads अनातुरोत्कण्ठितयोः for अनादरोत्कण्ठितयोः.

P. 53, l. 10.—सलोलम्, 'playfully,' 'gracefully.'

P. 53, l. 12.—अत्र चरणमर्पयति. 'Blesses him with her foot,' *i.e.* touches or kicks him with her foot. Here अत्र = अस्मिन्.

- P. 53, l. 13.—सदृशाविनिमयान् सदृश, because both were red.—आत्मानं वञ्चितं मन्ये. 'I consider myself as the only unfortunate one.' The King means, that both the As'oka and the lady Mālavikā have honoured each the other, the As'oka having been favoured by the latter with the graceful touch of her lovely foot, and the lady having received in return a bud or sprout of young leaves to make a pendant of for her ear; but that he (the King) himself has unfortunately exchanged nothing as yet with the object of his love. वञ्चित means 'passed over' or 'disregarded in distribution,' 'void of,' 'wanting in.' Cf. Raghuvamś'a, VII. 8, "तद्वञ्चितवामनेत्रा." Cf. also S'ākuntala, p. 17, stanza 1, "चलापाङ्गु" &c., Calc. Ed. 1860.
- P. 54, l. 3.—संभाषितः 'honoured.' See note on p. 47, l. 13.
- P. 54, l. 5.—शोहलं ललितकामिसाधारणम् 'a desire common with persons fond of the graceful actions of young women,' viz., the desire to be kicked by them. ललितकामो, 'स्त्रीविलसितकामो' 'विलसन-शीलः कामो' वा. Cf. also stanza 12, above.
- P. 54, l. 6.—प्रवेष्टुमिच्छामि. Cf. the very similar scene in S'ākuntala, Act. III., "अवसरः खल्वयमात्मानं दर्शयितुम्." &c., p. 58, l. 4, Calc. Ed. 1860.
- P. 54, l. 14.—गृहीदध्याए, 'who knewest the fact, namely, that the As'oka belongs to His Majesty the King.' गृहीदध्या means 'informed,' 'made aware of.' It is used absolutely, however, and does not always require to be joined, like the Latin 'certior factus,' to its object. Lit. it signifies, 'one who has taken the sense.' See above p. 52, l. 15. Also S'ākuntala, p. 132, l. 3, Calc. Ed. 1860. Also Vikramorvas'i, Act II., "णं गृहीदध्या होहि."
- P. 55, l. 10.—संप्रति वाधा. Supply अस्ति किम्.
- P. 56, l. 7.—धृतिपुष्पम्, 'यादृशं [= पादताडनानुभवसुखानन्तरम्] पुष्पमेशोको वद्धा तादृशं धृतिपुष्पं [पादताडनाद्यनुभवसुखरूपं पुष्पम्]. The पुष्प as referred to the King is the gratification he will feel after Mālavikā should comply with his entreaty.

- P. 56, l. 9.—णं असोभो &c. We have here adopted the reading of G, as being probably more correct than that of our MSS., which read: “ णं असोभो कुसुमं ण दंसेदि । अभं उण ण केवलं फुल्लइ फलइ एव.”
- P. 56, l. 10.—फलइ अ. This refers to the children that Mālavikā would bear to the King. The coarseness of the allusion is in keeping with the character of Irāvati.
- P. 56, l. 12.—प्रतिपत्तिः. Cf. Raghuvamś'a, III. 45, “ विषाददृप्तप्रतिपत्ति” &c.
- P. 56, l. 13.—जङ्घाबलं एव. ‘No other way of getting out of this scrape but by taking to our heels.’
- P. 57, l. 9.—संधिच्छेभस्सिखको, ‘One that punishes or wants to punish a crime of house-breaking.’ With संधिच्छेद. cf. संधिचौर, a house-breaker. शिक्षक, properly a teacher, is used here in its modern sense, ‘a chastiser,’ or ‘punisher.’ G. reads “ संधिच्छेभस्सिखी होमि” &c. On the simile, cf. Vikramorvas'ī, Act II, “ लोत्तेण सूदभस्स कुम्भीलभस्स णथि वाभा पलिविधाण.”
- P. 57, l. 11.—मया. This is to be construed with विनोदितः, and not with चिरायसि.
- P. 58, l. 2.—अण्णहा दुःखतरं एवं ण करेमि. ‘Otherwise (i.e. had I known that you have obtained such a thing to while away your time with), I would not have been the cause of so much annoyance to you’ by intruding upon your privacy. दुःखतरं एवं ण करेमि seems to be rather a difficult passage. This is, however, the reading of all our MSS.* If the reading is not corrupt, the poet appears to have intended that Irāvati's words should express the sense of the easier speech of Queen Aus'inarī in Vikramorvas'ī, Act II, “दुरागदं दाणिं मे संवुत्त.”
- P. 58, l. 5.—समापत्तिदिट्ठेण, ‘यह च्छया इट्ठेन.’
- P. 58, l. 6.—एथ नुमं एव प्पमाणं. ‘You only are an authority for such a doctrine.’ Or ‘do as you like, we must obey.’

* G reads दुःखतरं &c.

- P. 59, l. 3.—परिचयवति मयि. 'Against me, who am so familiar with you.' He means that the entreaties of the zone in his favour, being not an ordinary intercession, should be minded by Irâvatî. The pun upon the word चरणपतित is apparent. To read परिचयवतो, and construe it with अवधोरणा, would be to suppose, that the King was always similarly upbraided by Irâvatî for his intrigues.
- P. 59, l. 10.—भव्यपेक्षाच्युतेन, 'fallen or dropped unexpectedly.'
- P. 59, l. 14.—भालम्बते, 'holds up as if to strike the King with it.' G reads "रत्नानां हस्तमालम्बते."
- P. 60, l. 4.—किदम्पसादोसि. Ironical.
- P. 60, l. 7.—जाव भङ्गारम्भे रासि विभ सा भणुवङ्कं ण करेह, 'as long as she does not return with vengeance like the planet *Mars*,' which, when it turns back retrogressively to any sign of the zodiac, exercises a malignant influence upon the fortunes of any one that may have been born under the auspices of that sign. It is not only *Mars* that performs such a retrogressive journey in the zodiac, but all the planets except the Sun and the Moon. But why *Mars* in particular is mentioned by the author is uncertain.
- P. 60, l. 10.—प्रयाहतमनाः. This alludes to the King's passion for Mâlavikâ.—प्रणिपातलङ्घनं सेवाम्, because Irâvatî thereby affords him a pretext for neglecting her. Cf. Vikramorvas'î, Act II, *ad fin.* "किं तु प्रणिपातलङ्घनादहमपि तस्यां धैर्यमवलम्बिष्ये."

ACT IV.

- P. 61, l. 3.—तामाश्रित्य &c. That is, श्रुतिपथगतायां तस्यां विषये या भास्था तथा करणेन लब्धं मूलं येन सः = श्रुतिपथगतमालविकासंबन्धिनी या भास्था तदेव मूलं यस्य सः. The agent to आश्रित्य is भास्थया.
- P. 61, l. 4.—रूढरागप्रवालः i.e., रूढो रागः प्रीतिरेव प्रवालो येन सः.
- P. 61, l. 5.—हस्तस्पर्शो मुकुलित इव &c. Cf. Vikramorvas'ī, Act I. “स्पृष्टं सरोमकण्टकमङ्कुरितं मनसिजेनेव.” MS. G has “हस्तस्पर्शोमुकुलित इव.”
- P. 61, l. 16.—बिडालगहीदाए परहुदिआए. This must probably refer to a tame cuckoo kept in a cage, as it is otherwise difficult to see how a cat can catch a wild one.
- P. 62, l. 1.—पिङ्गलङ्घोए (= पिङ्गलाक्ष्या). This refers to Queen Dhāriṇī.
- P. 62, l. 1.—सारभण्डभूमिघरए. A भूमिघर is a cellar, or a compartment under ground. सारभण्डभूमिघर seems to mean a cellar which was used as a storehouse, or as a room to keep provisions in. The cellars are of course dark.
- P. 62, l. 3.—मत्संयर्कम् &c. MS. G reads, “मत्संबन्धमुपलक्ष्य.”
- P. 62, l. 7.—देविं सुहं पुच्छिदुं, ‘inquire after the Queen’s health,’ as she was suffering from the fall. MS. G has “सुहपुच्छिआ.”
- P. 62, l. 8.—किं ण लखिखदो &c. This is a somewhat difficult passage, if not corrupt. The meaning, however, is pretty clear. Translate : ‘Why is it I have not seen lately our dear one?’ referring to the King. The other said, ‘Little is the regard he pays you now, since he is no longer *your* beloved, but of your maid-servant. Do you not know that?’ मन्दो वो उवआरो literally means, ‘scanty is his salutation to you,’ i. e. he does not care to come and pay his respects to you. परिजणस्स वल्लहत्तणं does not mean परिजणो रण्णो वल्लहो जादो, but is equivalent to ‘राआ परिजणस्स वल्लहो, ण उण

नृह.' MS. G's reading is worthy of attention, as throwing some light on our interpretation of the passage: "तदो देवीए [सा] पुच्छुदा किं भालखिखदो वल्लहोत्ति । ताए उच्चं जं देवि -[दे ?]- परिअणस्स वल्लह-त्तणं ण जाणिअ पुच्छुसित्ति," where "किं भालखिखदो वल्लहो" = 'Did you see the dear one?'

- P. 62, l. 11.—शङ्कयति, scil. शृण्वन्तं जनं, राज्ञोसद्वचाम्.
- P. 62, l. 13.—अविणभं अन्तरेण = 'अविनयविषये,' 'with reference to your fault or misconduct.' The अविनय here referred to is the conversation between the King and Málavikâ in the last preceding Act. See pp. 55, 56 *suprà*. On अन्तरेण cf. S'âkuntala, Act V., "देवीं हंसवतीमन्तरेण" &c., p. 104, l. 4, Calc. Ed. 1860.
- P. 62, l. 14.—परिगहोदध्या. See note on p. 54, l. 14, *suprà*.
- P. 63, l. 1.—तत्रभवत्याः, referring to Irâvat'.
- P. 63, l. 3.—गदालवासं, humourously applied to the cellar.—णाभक्कण्णभा विअ, 'like the daughters of the Nâgas,' a race of fabled beings, distinguished for their beauty, and supposed to live in the nether regions (पातालं).
- P. 63, l. 7.—प्रबलपुरोवाता, 'accompanied by a violent gale.' Cf. Vikramorvas'î, Act IV., "प्रबलपुरोवातनतितत्रिखण्डः."
- P. 63, l. 11.—G has, very desirably, "मालविभा बजलावल्लिच्छि."
- P. 64, l. 1.—सुणादि (= शृणोति), for शृणुयान्.
- P. 64, l. 4.—रक्तचन्दनधारिणा. The रक्तचन्दन or red sandal is devoid of any fragrance. Slight wounds and bruises are supposed to be healed when besmeared with it. The principal effect said to be secured by the use of the red sandal, however, is the relief it gives to the inflamed part. See p. 69, l. 7, श्रोतृक्रया चास्य प्रशस्ता.
- P. 64, l. 8.—अरिच्छपाणि &c. 'Shall get some flowers to present the Queen with.'
- P. 64, l. 10.—जयसेनायाः संवेद्य. Jayasenâ's assistance was to be used in putting into practice the dodge for bringing the Queen's ring, and thereby liberating Málavikâ and her friend Bakulâvalikâ.

- P. 65, l. 2.—अनः परं पुनः कथयिष्यामि. 'From this point I will resume it afterwards.'
- P. 65, l. 7.—मां च पीडयितुम्. See note on p. 19, l. 7.
- P. 65, l. 11.—दाणिं विसेसो. 'It is a little better now.' Literally विसेसो or विशेषः means 'difference,' 'a change,' viz. for the better. See an exactly similar passage in S'ākuntala, Act III., "अम्मो अथिय विसेसो," p. 71, l. 6, Calc. Ed. 1860. MS. G omits दाणिं altogether.
- P. 66, l. 1.—आभारपुष्पं^० &c. With this compound compare आचार-लजाः &c., so often occurring in Raghuvamś'a and elsewhere. Raghuvamś'a, II. 10, "आचारपुष्पाणि," 'flowers which it is required by the custom of the good (आचार = शिष्टाचार) to take with one's self when on a visit to a god or great personage.'
- P. 66, l. 3.—जीविदसंसर्ष, 'to this danger to his life.' जीविदसंसर्षो would literally mean, 'doubt whether the life will be preserved or no.' Cf. *infra* p. 79, l. 14, and p. 105, l. 12. See also Ratnāvalī, p. 41, l. 20; p. 60, l. 16, Calc. Ed. Sam. 1921.
- P. 67, l. 2.—सिर्मिसमाभन्ति. This is an imitative verb, expressive of a tremulous and aching sensation, probably convulsive. Probably our Marāṭhī शिवशिवणे may owe its origin to this word.
- P. 67, l. 6.—प्रकृतिभीरुस्तपस्वी. 'The poor Brahman is naturally timid. On 'तपस्वी,' see note on p. 35, l. 12 above.—ध्रुवसिद्धेरपि &c 'He has no confidence in the success of even Dhruvasiddhi, blessed as the latter always is with success.' For Dhruvasiddhi literally means, *one who is always successful* (ध्रुवा सिद्धिर्यस्य सः).
- P. 67, l. 8.—ओभस्वलेमं वहेहि, 'take upon yourself the care of the welfare of my old mother.' मुग्धा, 'simple,' 'silly,' and therefore unable to support herself. MS. G reads यविराए for "मुग्धाए."
- P. 68, l. 8.—उदकुम्भविहाणे सप्पमुद्दिभं कपि अण्णसोभुत्ति. This seems to mean, that Dhruvasiddhi was to take a ring having the image of a snake engraved on it, and put it upon the lid of a pitcher full

of water, and then having enchanted the pitcher with his mantras, was to use the water as a specific to effect the cure of the snake-bite. The use of enchanted water for curing a snake-bite is a well known recipe. But I have found the particular mode, here referred to as followed by Dhruvasiddhi, noticed nowhere else. MS. G reads the passage somewhat differently: “धुव-सिन्धो विष्णवेदि उदकुम्भपिहाणे सप्पमुह्मिं कप्पइदव्वं [कप्पइदव्वं ?] । तं अण्णे-सिभदुत्ति.” If our interpretation is correct, this reading seems to be easier than our own. Prof. Weber, I do not know on what authority, considers उदकुम्भ as a proper noun.

- P. 68, l. 12.—कर्मसिद्धौ. ‘After the business is done.’ That is, as soon as Gautama is cured of the snake-bite.
- P. 69, l. 2.—प्रकिदिभ्यो, ‘प्रकृतिं प्रतिपन्नः.’ That is, ‘he is made as sound as he was before the accident.’ Cf. p. 87, ll. 5, 6. Cf. also S’ākuntala, p. 176, l. 1 ; p. 179, l. 15 : Calc. Ed. 1860.
- P. 69, l. 4.—एसो भमच्चो &c. A contrivance for the King to bring his interview to an end. G very properly inserts ‘उण’ after एसो.—अणुग्गहीदुं. Used passively.
- P. 69, l. 14.—समाप्तकृत्यो गौतमः. Alluding to the liberation of Mālavikā and her friend by means of the Queen’s ring.
- P. 70, l. 3.—प्रयोगम्. Referring to the contrivance by which the Queen was made to give the ring.
- P. 70, l. 6.—सङ्गलकञ्जादं. A *mangala kārya* is any religious work, the performance of which is associated with joy and prosperity ; e. g., the marriage ceremony, the thread ceremony, &c. All precautions are taken that no obstacle of any kind should interrupt the progress of such ceremonies or works. Vidūshaka by applying the term to what he has done means, that he has fortunately performed his great mission without any let or hindrance. Works that are not *mangalakāryāni* are such as the funeral ceremonies.

- P. 70, l. 7.—नियोगमशून्यं कुरु, 'thou, go about thy business.' Cf. note on p. 22, l. 7.
- P. 70, l. 13.—देव्याः MS. G reads "देव्या," more correctly, perhaps, than our MSS.
- P. 71, l. 4.—इरावदोचितं रखन्तीए, who had put the girls into confinement only to please Irāvati, and not because she herself wanted to punish them. For it was at the instance of Irāvati that the Queen had confined them.—राभा किल मोएदित्तं &c. Vidūshaka was to say to Mūdhavikā, that the Queen was requested (lit. caused) by the King to set Mālavikā at liberty. And when delivering the message, he added that the Queen easily complied with the King's desire, because that she had put the girls into confinement only to please Irāvati.—राभा किल &c. G reads, "राभा किल मोचेदि मालविभंति."
- P. 71, l. 10.—समुहघरए. This refers to a pleasure-house, probably so called from some ponds of water being attached to it. All manner of names are given to pleasure-houses by the poets. The student will recollect the मणिहर्म्य of King Purūravas in the Vikramorvasī.
- P. 71, l. 12.—संभावयामि, i. e. 'सत्करोमि,' 'go to receive her.' Cf. note on p. 47, l. 13.
- P. 71, l. 13.—MS. G inserts "परिक्रम्य" after "एदु भवं."
- P. 72, l. 4.—पलिहलणीभा चन्द्रिभा. Vidūshaka, true to his character, puns upon the word चन्द्रिका, which, while the King uses it as a proper noun, he takes to mean *the moonlight*. One of our MSS. (E) has the following on its margin opposite the present line :—
"विटचोरतमक्षरपद्याद्याक्षन्द्रशत्रवः."
- P. 72, l. 11.—पस्सदो पिड्ढदो देख्खीअदि, 'whom you see at your side behind you.' Bakulāvalikā refers to a likeness of the King painted on the wall with his harem.

P. 72, l. 14.—कहिं. This is merely the locative कस्मिन्, used to signify 'rest where,' analogously to the ablative कस्मात् or कुतः, which shows 'motion whence.' The form कहिं, like many others belonging to pure Sanskrit and the Prākṛit, is still preserved in the Konkanî dialect, spoken about Malvan, in the word खई or खै, 'where.'

P. 73, l. 2.—या. Supply समवस्था.

P. 73, l. 6.—हला तदा &c. This also appears to be a passage that has not been preserved to us in its original purity, especially the last part of it. I would translate thus :— 'Being then in the presence of the King, I had not the boldness to take a full view of him so as to satisfy myself; to-day, however, I am fully satisfied. For I have now looked on him attentively, though this look of him is obtained only as he stands in the picture.' विभाविदो चित्तगददंसणो एव भट्टा is added to explain why she was not वितृष्ण, when she had seen him actually. एव. The force of this is, 'ण उण पच्चख्वदंसणो (भट्टा विभाविदो).' विभाव्य usually means 'to recognise,' 'to perceive.' Cf., e.g., S'ākuntala, p. 14, l. 3; p. 79, l. 5: Calc. Ed. 1860. Vikramorvas'ī, Act IV., "स्पर्शविभावित-प्रियः;" Act V. "वर्णविभावनसहा दृष्टिः." In the present passage it appears to be used in the sense of 'considering,' 'contemplating.' MS. G omits एव.

P. 73, l. 10.—मुषा दाणिं &c. Vidūshaka means, that whatever might be the beauty of the King's person and his youth, it did not at least impress Mālavikā favourably, and if he should be proud of his beauty and his youth, a casket might be equally proud of the lustre of the gems it contains. MS. G reads "रभणं" simply, for रभणमण्डं.

P. 74, l. 2.—कात्स्न्येन &c. 'Though they (women) desire to take a full view of the appearance of their lovers that meet them for the first time, still their looks do not fall fully upon them, possessed

as they are of large eyes.' This means that though women do desire to have a full glance of their lovers who come within their view for the first time, yet they will not look such persons full in the face and satisfy themselves. Such is their modesty.—
च . . . च means 'though—yet.'

- P. 74, l. 10.—MS. G has अन्तेवरजणं" for देवीजणं.
- P. 75, l. 4.—कान्तापराधकुपितेषु *i. e.* 'कान्तेन कृते अपराधे आगतेषु कोपेषु.'—
विनेतुः, 'of her teacher.' To be construed with शिक्षा, and not with
संदर्शिता. विनेतुः शिक्षा, subjective genitive. 'The lesson she had
received from her preceptor.'
- P. 75, l. 10.—पञ्चाणोअदि *i. e.* त्यज्यते. प्रति has here the sense of 'undoing.'
प्रति आनी, lit. 'to send back.'
- P. 75, l. 13.—किमेवमयि. It were also possible to divide this into किमेव
मयि, and construe एव with चित्रार्पित चेष्टया.
- P. 76, l. 6.—MS. G reads "स्थित्वा स्थित्वा" for स्थित्वा स्वप्ने.
- P. 76, l. 7.—अबला सती. These are both common epithets of a woman.
In the present passage the pun in अबला सती, 'though she is an
abala' (= weak), is apparent enough.
- P. 76, l. 8.—समागममायया, 'by the delusion of a meeting.'
- P. 77, l. 6.—लङ्घिदुं, 'to bite,' 'to browse the sprouts of.' Cf. S'ākuntala,
p. 172, l. 14, Calc. Ed. 1860. On the poet's artifice of withdraw-
ing any character when no longer wanted on the stage, cf. S'āk-
kuntala, p. 62, ll. 5—8, Calc. Ed. 1860.
- P. 77, l. 9.—एवम्, viz. बालाशोकस्य पद्मवानी हरिणलङ्घनाद्रक्षणे यथा.
- P. 77, l. 10.—MS. G altogether omits the two speeches एवमस्मद्रक्षणे
&c. and एदंवि &c.
- P. 78, l. 3.—सिलाविसेसस्स, 'of this excellent stone.' On this meaning
of विशेष at the end of compounds, see Vikramorvas'ī, Act IV.,
आकिदिविसेसा चिरं दुस्खभाइणो &c.

- P. 78, l. 9.—अभिमुकलना. This plant is identified with what is known in Marāṭhī by the name of Kusarī or Kastūrī Mogarā. The act of the Kusarī (अभिमुकलनाचरितम्) that the poet alludes to is the coiling itself by the plant round, or grasping with its tendrils, the mango tree, on which it is propped up.
- P. 78, l. 13.—जो ण माएदि &c. Mālavikā refers to such passages as those at p. 17, l. 15; p. 56, l. 12, *et seqq.*
- P. 78, l. 16.—वैभिकानाम्, 'धूर्तानाम्,' 'of lovers,' 'of persons versed in love matters.' वैभिक is derived from विम्ब which is, though not by itself, used to signify the loins. Cf. श्रोणीविम्ब &c. above Act III. St. 20.—कुलव्रतम्. A *kulavrata* is a family custom inherited from generation to generation, such as the celebration, for instance, of a festival in honour of any deity on a particular day, annually. A *kulavrata* is observed by every member of a family when divided, whereas a common *vrata* does not descend from father to son and need not be taken up by the members of a divided family. By calling दाक्षिण्य a *kulavrata* the king means that it is common to all lovers and must necessarily be observed by them.
- P. 79, l. 5.—रक्षान्वापार, viz. that of unclasping it.—पातुम् &c. Construe: पक्ष्मलचक्षुः आननं पातुम्, [तद् आननम्] उन्नमयतः मम सतः, [तद्] साचीकरोति.—व्याजोनापि. 'Though all this is but pretended.' The king means that Mālavikā's opposition was not real, but merely a playful excuse:
- P. 79, l. 11.—हञ्जे सच्चं तुह &c. Compare with these two speeches a similar dialogue between Queen Aus'inarī and her maid in Vikramorvas'ī, Act II., "हञ्जे णिवणिए सच्चं लदाघरं वीसन्तो अञ्जमाणसहाभो दिद्धो महाराभोत्ति" &c.
- P. 79, l. 14.—संसभादो णिम्मत्तं, 'just rescued from the jaws of death,' referring to Vidūshaka's late escape from death from the snakebite.

संशय is used here in the sense of जीवितसंशय, 'a peril.' Compare the passages referred to in the note on p. 66, l. 3, *supra*.—तर्हि. Cf. the Konkani थई or थें. See also note above on p. 72, l. 14.

- P. 80, l. 2.—चित्तगदं अञ्जलत्तं, referring to the king's picture in the *Samudragriha*. Cf. note on p. 72, l. 11. Irāvati did not know that the king was there in person.
- P. 80, l. 5.—उवआरादिक्रमं. Irāvati refers to her haughty behaviour towards the king at the end of the third Act, the particular act, that formed the उपचारातिक्रमं, being that she went angrily away unreconciled with the king, with the words ण हु इमे मालविआए चलणा &c. (p. 60, l. 1), even though he had prostrated himself at her feet.
- P. 80, l. 9.—एस ण मे &c. Dhāriṇī means that her act of putting Mālavikā and her friend in irons was simply to show how much she honoured Irāvati, and not because she herself was jealous of Mālavikā. But if Irāvati would like to join her in obliging the king, who, as we must suppose, had requested permission to set the two poor girls at liberty on the ground of there being a holiday, she (Dhāriṇī) would free them. Of course, when Dhāriṇī sent this message she did not know, any more than Irāvati, that Mālavikā and her friend had already been rescued from their confinement by the designing Vidūshaka. MS. G reads the passage thus: "जइ अणुमण्णेसि अ=अञ्जलत्तं तव क्रिदे विण्णावइस्संति."
- P. 81, l. 11.—MS. G has "दुवारदेसे" for 'दुवारुछुडे.'
- P. 82, l. 2.—जं मए केअइकण्डएहिं सप्पस्स विअ दंसो क्रिदो. This refers to his pretended snake-bite at the commencement of this Act.
- P. 82, l. 5.—असङ्कणीअं पावं, 'nothing evil need be suspected.' पाप here is 'अमङ्गलम्,' 'अनिष्टम्,' 'a misfortune,' 'evil.' Cf. S'ākuntala, p. 97, l. 1, Calc. Ed. 1860.

- P. 82, l. 7.—अन्नणोणो, answering to our बेटा or साला used abusively. For आत्मनीनः means both, 'a son' and 'a brother-in-law.'—अभ्रवहारसंवादापेख्खी, 'eagerly catching any talk about eating.' On this and the other epithet, ओदरिओ, cf. Vikramorvas'ī, Act I, "पञ्चविहस्स अभ्रवहारस्स" &c. Also Ratnâvalī, p. 20, l. 22, Calc. Ed. Sam. 1921.—सोभिव्वाभणमोदएहि. On मोदक see note on p. 17, l. 2. स्वस्तिवायन is a present of sweetmeats, such as that given to Vidûshaka by Queen Aus'inari in Vikramorvas'ī, Act III., or that given by Queen Vâsavadattâ in Ratnâvalī, Act I. (see p. 12, Calc. Ed. Sam. 1921).
- P. 83, l. 2.—अच्चाहिदं, 'Alas ! O misfortune.' Cf. S'âkuntala, Act I, "अञ्ज ण किंपि अच्चाहिदं &c." p. 18, l. 7, Calc. Ed. 1860.
- P. 83, l. 3.—भुअंगमकुडिलेण. Cf. Ratnâvalī Act, II., "पिसुणहिअभकुडिलेण दण्डअट्टेण" &c., p. 20, l. 15, Calc. Ed. Sam. 1921.
- P. 83, l. 7.—दन्वीकरो मे उवरि पडिदो. Kâlidâsa everywhere represents his Vidûshaka as being afraid of snakes. Cf. Vikramorvas'ī, Act II., "भो किणेदं भुअंगणिमोअभं किं मं खादिदं णिवडिदं."
- P. 84, l. 1.—अहं उण जाणे &c. जाणे is here used for the past tense. 'I thought the pretended snake-bite was going to be followed by a true one.' Vidûshaka refers to the common notion, that a person who falsely assumes an evil is visited by the fates with a reality of it in retribution.
- P. 84, l. 7.—दिवासंकेद &c. It is the unguarded words of Vidûshaka above ("होदि मालविण," "इरावदि अदिक्कमन्दी होहि"), and the appearance of Mâlavikâ with the words भट्टा मा दाव सहसा णिक्कम &c., said while Irâvatī was observing all, without herself being observed,—that give rise to this question of Irâvatī. Before that she had even no suspicion that Mâlavikâ was in the Samudragiha with the king. MS. G's reading of the passage is अगिण्विण्णमणोरहो दिवासंकेदो मिहुणरस.

- P. 84, l. 10.—अपूर्वोयमुपचारः. This should be construed as an answer to Irāvati's sarcastic congratulation, अवि सिन्धु &c., and be translated 'This is an extraordinary manner of salutation.'
- P. 84, l. 13.—किं ददुरा वाहरन्ति &c. Bakulāvalikā means, that whatever she and her poor friend Mālavikā might have said (see pp. 49—55) about the King, that talk would have no more effect on the king's love to Irāvati, than the croaking of the frogs on the desire of the cloud to refresh the earth.
- P. 85, l. 2.—विसुमरिदो, as shown by his giving her an answer in the words "अपूर्वोयमुपचारः" to her cutting and bitter salutation.
- P. 85, l. 2.—पसादं ण गेण्हेसि, 'are not yet reconciled,' 'प्रसन्ना न भवसि.' अनुनयं गृह् is used in the same sense. Cf. S'ākuntala, p. 77, l. 15, Calc. Ed. 1860.
- P. 85, l. 8.—ग्रह, scil. Rāhu.
- P. 85, l. 11.—G has "कक्सा" for हस्ता.
- P. 86, l. 1.—णिपुणिए... दिहं भवदीए पख्खवादिच्चणं. This is of course ironical. Irāvati now suspects, that the Queen Dhāriṇī had really liberated Mālavikā and her friend, not to oblige the King, who was alleged to desire their freedom on the ground of the day being a festive occasion, but that she had done so designedly to aid the King's intrigue with her. पख्खवादिच्चणं, as shown at first by the confinement of Mālavikā and her friend.
- P. 86, l. 6.—चिन्नाए मुहे पडिदो &c. Vidūshaka alludes to what may probably befall poor Mālavikā when the Queen Dhāriṇī comes to learn through Irāvati's message of what took place in the Samudragriha. He expects some such punishment to be inflicted upon Mālavikā with her friend and upon himself, as that awarded by Queen Vāsavadattā to Sāgarikā and Vasantaka. Cf. Ratnāvalī, Act III. *ad fin.* "वासवदत्ता | सकोपम् | हञ्जे कञ्चणमाले एदेण एव्व
20

लदापासेण बन्धिअ गेण्ण एणं बग्गणं दुब्बिणीदकण्णभां अ भग्गदो करेहि" &c. (P. 46, l. 19 *et seq.* Calc. Ed. Sam. 1921.)—रूपोदो. This word is still preserved in the Konkani कौडो or कवडो, the spotted dove.

P. 86, l. 10.—उभिण्णो दुग्गप्पओओे. This seems to mean : 'this rogue of a Brahman himself concocted and carried out the design of taking the fortress,' *i.e.*, of liberating Mâlavikâ and her friend from the safe custody of Mâdhavikâ. All our MSS., and also G, have दुग्ग. G reads, however, ओड्डिण्णो for उभिण्णो.

P. 86, l. 13.—G has "णं मए अत्तभवं पवेसिदो हवे," for तदो गाभत्तिपि &c.

P. 87, l. 12.—सपख्खो, 'your friend,' 'your caste-fellow.' Vidûshaka means, that the storm which was going to burst on his own head was averted by the monkey, who, by frightening the girl Vasulakshmî, made Irâvatî to forget her revenge and to tell the king to depart, and thus to give him an opportunity of leaving the place without further trouble. Vidûshaka is not only regarded by others as belonging to the fraternity of animals, but even he himself does so in keeping with his character as a buffoon. Cf. Vikramorvas'î, Act V., "कित्ति मे सकूदि । अस्समं परिदो परिचिदा एदस्स साहामिअ."—परित्तदो. See above note on p. 86, l. 6.

P. 88, l. 4.—दोहलस्स. Construe with पञ्चरत्ते.

P. 88, l. 8.—सच्चप्पडिण्णा. See p. 39, ll. 11, 12.

ACT V.

- P. 89, l. 3.—उवख्लित्तो... भित्तिबन्धो, 'I have thrown up a wall round. It was this short wall erected round the As'oka that made that tree संकेदघरओ (see p. 96, l. 12). MS. G reads वेदिआबन्धो for " भित्तिबन्धो."
- P. 89, l. 6.—पसादाहिमही. G has पसादसुमुही.
- P. 89, l. 8.—चीरमञ्जूसं, 'a leather box.' G reads simply मञ्जूसं.
- P. 90, l. 1.—अणुचिठन्ताणं (अनुतिष्ठताम्) i.e. 'अनुष्ठानं कुर्वाणानाम्.' अनुष्ठानं 'ज्ञपहोमपारायणादि करणम्.' Among other things the word means the recital of certain Vedic verses for a certain number of times within a definite period. For instance, the muttering of the couplet अम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् | उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात्, which is known by the name of मृत्युञ्जयमन्त्र, Rigveda VII., 4, 59, 12, accompanied by three nights' fast and a hundred oblations of cooked rice in honour of S'iva, makes a man live for one full century. Such an observance would be an अनुष्ठान. The word is also applied to the chanting of texts other than those of the Vedas. Thus the recitation of the chapter called *S'ivakavacha Adhyāya* (Skanda Purāna, Brahmottara Khaṇḍa, Adhyāya 12) is enjoined as an observance for the prolongation of life (आयुर्वृद्धयर्थमनुष्ठानम्). The performance of an अनुष्ठान is supposed to lead to many supernatural results. To avert an imminent calamity or danger, to restore a sick man to health, to make the heavens send down showers of rain, are among purposes for which an अनुष्ठान may be, or may be ordered to be, performed.
- P. 90, l. 2.—गिच्चदख्लिखणा मासिआ दादव्वा, 'the daily dakṣhiṇā accumulated for a month,' or 'for one month in advance.' MS. G has this speech very differently: मह्अरिए विहापारगामीणं बम्हणाणं इमाणि दख्लिखणाणिक्काणि | ता पुरोहिदस्स हथ्थे पावइस्सं.

- P. 90, l. 5.—सेनावहणा, *i.e.* पुष्पमित्रेण. He is called सेनापति, not because he was Agnimitra's general, but because he still retained his title of Senâpati of the Maurya kings, the last of whom he had deposed, and usurping his throne, put his own son Agnimitra on it. See note on p. 8, l. 14. This retention of the old title by Pushpamitra is analogous to that of 'Peshvâ' by the late Brahman rulers of the Deccan, who, instead of being the Peshvâs or ministers of the descendants of S'ivâji, were in reality their masters.
- P. 90, l. 10.—मङ्गलघर. This refers to a part of the palace set apart for sacred purposes, the apartment, most likely, where the gods were worshipped. With मङ्गलगृह cf. मध्यगृह, 'the middle hall,' and not 'the middle house,' as the word would literally signify.
- P. 90, l. 11.—लेहपत्तं. G has simply लेहं.
- P. 91, l. 4.—तेण, viz. by Mâdhavasena, and not by Yajñasena.—सिप्पिदारिभा. G has सिप्पिकारिभा.
- P. 91, l. 12.—देवीए. MS. G has an adjective, असोअसक्कारव्वावुदाए (= अशोकसक्कारव्यापृतया) after "देवीए."
- P. 92, l. 4.—आत्तरतिः, 'आत्तप्रोतिः,' 'delightfully,' pleasantly.' In रति there lurks an allusion to the wife of the god of love ('अनङ्ग').
- P. 92, l. 5.—विदिशातीरोद्यानेषु. 'In the gardens situate on the banks of the Vidis'â.' This river is in Malva, and Professor Wilson identified it with the Bess, a small stream that joins the Betwa where the modern Bhilsa (identified by some with the ancient city of the name of Vidis'â) is situated. Vidis'â, the city, is supposed by some to have been the capital of Agnimitra. But there does not seem to be any other authority for that opinion than the fact of Vidis'â being made by Kâlidâsa the scene of this play. The Purâṇas do not mention that the S'ungas, after their usurpation of the throne of the Mauryas, transferred the capital of their empire from Pâṭaliputra in Magadha to Vidis'â in Mâlava.

- P. 92, l. 7.—वरदारोभोवृक्षः. The Varadâ is the modern Wurda, a tributary of the Godâvarî. The whole verse means, that while the king was enjoying the spring on the banks of the Vidiś'â, his armies, encamped on the banks of the Varadâ, subjected the chief of the Vidarbhas to his dominion.
- P. 92, l. 9.—विरचितपदं &c. It is also possible to take सुरोपम and सूरिभिः as separate words and refer the former to the king.—चरितम् &c. Construe: ऋथकैशिकान् मध्येकृत्य स्थितं (यद्) उभयोश्चारितं (तद्) विरचितपदम् (भीस्त): where विरचितपदं is the predicate. विरचितपदं means, 'is celebrated by song,' 'is made the subject of panegyric,' 'विरचितानि पदानि पद्यानि यस्मिंस्तत्.' It is, perhaps, equally correct to take स्थितं with विरचितपदं, and to consider it as a mere copula.—ऋथकैशिकान् मध्येकृत्य, 'making the Krathakais'ikas the middle;' i. e., putting them as it were in the middle, and the two heroes, Krishṇa and Agnimitra, on the two sides, they sing of their exploits, which were both achieved over the Krathakais'ikas. Shortly we may render ऋथकैशिकान्मध्येकृत्य by, 'over the Krathakais'ikas.' The Krathakais'ikas are the same as Vidarbhas. See our note on Raghuvamś'a V., stanza 39.—तव and शौरैः are together exegetical of उभयोः. Supply हतवतः after शौरैः. On the seizure of Rukmiṇî by Krishṇa, here alluded to, see Vishṇu Purāṇa, Cap. XXVI.
- P. 92, l. 12.—शौरैः. MS. G reads विष्णोः.
- P. 92, l. 13.—जभसहस्रहृदपथ्याणो. The जभसह, here referred to, is the customary formula 'इत इतो देवः.' We may, however, as well take 'जभसह' to refer to the panegyric stanzas "परभृत" &c. and "विरचितदं" &c., sung by the bards as the King left his throne.
- P. 92, l. 15.—मुहालिन्दतोरणं समस्सिदा होमि. 'Let me put myself under this arch of the terrace.' मुहालिन्द is the terrace or veranda at the first entrance of the palace, and the मुहालिन्दतोरण is an arch cut into the wall adjoining such a terrace.

- P. 92, l. 19.—सुलभेतरसंप्रयोगां *i.e.* 'दुर्लभसंगमाम्.'
- P. 93, l. 5.—पसाहणगव्वं. G reads पसाहणजेज्जं (= प्रसाधननेपण्यम्).
- P. 93, l. 12.—मह आरम्भो, 'my labours,' viz. of causing the *dohada* to be made by Mālavikā upon the As'oka, that it might put forth flowers.
- P. 94, l. 2.—जहारुहसंमाणसुहिदं &c. The Queen Dhāriṇī had invited also the other ladies of the King's harem to come and see the As'oka which had just burst into flowers. Having shown them the tree with its flowers, she had just dismissed them, says the Prathārī, and they had gone home highly pleased with the courteous reception which the Queen gave them severally according to their merits (जहारुहसंमाणसुहिदं).
- P. 94, l. 8.—परिवृत्तज्जोव्वणो, 'to whom his youth has come back', *i.e.* renovated, restored to youth.
- P. 94, l. 11.—MS. G reads विकोर्णकुरवकफलजालकभञ्जमानसहकारम्.
- P. 94, l. 13.—दिण्णजेवथो विभ, 'as if adorned with so many ornaments.'
Lit. 'to whom ornaments are given,' or, 'who is made to wear them.'
- P. 95, l. 6.—पस्सपरिवट्ठिणीं मालविभं, 'Mālavikā, who stands by.' Cf. S'ākuntala, p. 15, ll. 20, 21; p. 26, l. 10; p. 58, l. 15: Calc. Ed. 1860.
- P. 95, l. 6.—मालविभं अणुणेइ, 'is instructing Mālavikā,' 'is getting her consent.' Cf. *infra*, p. 109, l. 3. MS. G reads, अग्गहेसु दूरगदेसुवि धारिणो पस्सपरिवट्ठिणिं मालविभं अणुमण्णेदि.
- P. 95, l. 9.—विस्मृतहस्तकमलया. This means, that nothing was wanting to make Mālavikā completely resemble Lakshmi, except that she had no lotus in her hand. Lakshmi, when she was churned out of the ocean, is supposed to have come out with a lotus in her hand. Cf. Māgha, VIII. 64:—

दीव्यानामपि कृतविस्मयां पुरस्ताद्
 अम्भस्तः स्फुरदरविन्दचारुहस्ताम् ।
 उद्धीक्ष्य श्रियमिव काञ्चिदुत्तरन्तीम्
 अस्मार्षीञ्जलनिधिमन्थनस्य शौरिः ॥

On Lakshmi attending upon a king with the lotus in her hand,
 cf. Raghuvamś'a, IV. 5, "छायामण्डलक्षयेण" &c.

- P. 96, l. 11.—तरुणीजणसहाभस्स. No direct reference is made hereby to Mālavikā. Dhāriṇī is delighted that her application of the *dohada* has been successful, and presents the As'oka to the king, that he may resort thither to pass his time with his young wives. तरुणीजण refers ostensibly to such young ladies of the harem as Irāvati, but there is also an occult reference to Mālavikā, of whom she is about to make a present to the king.
- P. 96, l. 12.—संकेदघरओ, 'serving as a rendezvous.' संकेतगृह is, lit., 'a house that is a rendezvous of a secret meeting;' and संकेदघरओ is 'having a house for a rendezvous,' which house consisted in the present instance of a simple enclosure. Cf. note on p. 89, l. 2. MS. G reads: अ-अउत्त एसो दे अम्हेहिं तरुणीजणसहाभस्स असो-ओ संगेदघरअं सन्जिदो । पविसदु भवं ।
- P. 97, l. 1.—इमं जौवणवदि. This alludes really to Mālavikā, though not ostensibly, which latter fact allows Vidūshaka to make a shift to the तवणीआसोअकुसुमसोहा.
- P. 97, l. 2.—कं. The Queen puts the question, because she has not yet made a declaration of her wish to present Mālavikā to the king.
- P. 97, l. 7.—रथङ्कनामेव, 'like him who is called by the name that is borne by a member of a chariot,' i.e. the *chakra* or *chakravāka* bird. The poets say, that the *chakravāka*, though having his mate all night beside him, can never, as long as the night lasts, come in close contact with her.

- P. 97, l. 11.—विदभेषियोपायने, 'in the present from the country of the Vidarbhas.'—शिल्पिदारिके, 'शिल्पिन्यौ च ते दारिके च शिल्पिदारिके.' Cf. Pāṇini, VI., 3, 42. MS. G reads शिल्पकारिके.
- P. 98, l. 4.—आभामि &c. MS. G has: आभामि सुहं वा दुखलं वा हिअभं सम-
धोकरेदि.
- P. 98, l. 10.—मालविका परिव्राजिका च &c. It is not correct to read this stage-direction thus: मालविका परिव्राजिका च चेत्यौ हृष्टा परस्परमवलोकयतः. Though we have not yet been told by the author that Mālavikā and the Parivrājikā knew each other, as they really did (cf. p. 100, l. 13), we must still read the words as they are given in the present edition, on the authority of all our MSS.* For if the चेत्यौ looked at each other to imply, that they recognised Mālavikā and Parivrājikā, they would rather burst into surprise immediately than subsequently, when the Queen calls Mālavikā by her name.
- P. 99, l. 1.—G has अभिविनोते भवत्यौ for " अभियोगो भवत्योः;" and it reads the following answer thus: भद्रा संगीदे अभिविणीदेम्ह.
- P. 100, l. 1.—पादुआपरिभोएण दूसिदं, 'defiled by being made into shoes.' G reads पादुपयोगेण.
- P. 100, l. 11.—सरभोओ, 'voice.' Lit. 'a harmony of several sounds or notes.' G reads सरजोओ. Cf. S'ākuntala, Act V. "वीणाए सलसं-
जोओ सुणिभदि;" p. 103, l. 5, Calc. Ed. 1860.
- P. 101, l. 6.—अत्तहोदीए, i.e. of Mālavikā.
- P. 101, l. 11.—वैदिशगामिनम्, 'going to the Vaidis'a country. Vaidis'a means the country in which Vidis'ā was a city. See above, note on page 67, l. 3.
- P. 101, l. 14.—स चाटव्यन्ते, 'encamped in a forest.' Cf. Raghuvamś'a II., 58, " वृत्तः स नौ संगतयोर्वनान्ते' &c., and our note *ad loc.* MS. G, however, reads स चाटव्यन्तरे.

* G, however, reads "मालविका परिव्राजिका च" &c.

- P. 102, l. 6.—आपातदुःप्रसहम् ‘terrifying by its very first appearance.’
- P. 102, l. 14.—G reads दुर्जाति for “दुर्जाति:,” and भर्तृप्रिया for भर्तृप्रियः.
- P. 102, l. 14.—इमां परोत्सुः, ‘desirous of defending this girl.’—दुर्जातिः,
‘प्रतिरोधकानामनोकात्.’
- P. 103, l. 4.—सफलो कृतभर्तृपिण्डः, ‘who showed that he had not in vain eaten his master’s salt.’ Lit. पिण्डः, ‘food,’ ‘a morsel of rice.’
MS. G reads सफलो कृतभर्तृप्रतिज्ञः.
- P. 103, l. 10.—MS. G reads युक्तः सुजनस्यैवं पन्याः.
- P. 104, l. 2.—स्नानीयवस्त्रक्रियया उपयुज्यते, ‘is used as a bathing-cloth.’ A स्नानीयवस्त्र is any piece of old and worn out cloth tied round the waist (the Hindus never bathe naked) at the time of bathing. It may likewise refer to such a cloth used to wipe the body with after bath.
- P. 104, l. 3.—भणाचख्वन्तोए &c. Cf. Ratnâvalī, Act IV., “भो भणाच-ख्वदोवि एदस्स अभिप्पाओ मए जाणिदो” &c., p. 64, l. 22, Cal. Ed. Sam. 1921.
- P. 104, l. 9.—पितरि जिवति. MS. G has परिदोव्यन्ती for “पितरि जिवति.”—लोकयात्रागतने सिद्धादेशेन साधुना, ‘by a certain divine personage of infallible preternatural powers, who had assumed the human form.’ सिद्धादेश means, ‘whose order is *effectual*,’ i.e. prosperous, ‘one whose word, whether conveying a prediction, command, or wish, is infallibly fulfilled.’ A Sādhu is one who, by holy works and abstinence from all worldly concerns, has acquired supernatural powers to work miracles. One, in short, who is a divine person. Persons like Kab’ra, Rāmadāsa, Tukārāma, and others of more modern ages, are popularly called Sādhus. लोकयात्रागतने, ‘while living in this mortal world.’ Lit. लोकयात्रा is the ‘fair or show of this life.’ Cf. *supra* p. 103, l. 3. On सिद्धादेश and आदिष्ट, cf. Ratnâvalī, Act IV. (pp. 58, 64, Calc. Ed. Sam. 1921); where the whole scene seems to be borrowed from the present one of our play.

- P. 104, l. 16.—कथान्तरेणान्तरिन्तम्, 'this which I was going to say, but which I could not say on account of the introduction of another subject'. Lit. कथान्तरेणान्नरितम्, 'separated or put off by a different story.'
- P. 105, l. 1.—विदर्भगनम्, 'the matter concerning the Vidarbha.'
- P. 105, l. 8.—MS. G has मौद्रव्यमनुमन्पते.
- P. 105, l. 12.—जीविदसंसादो. Cf. note on p. 66, l. 3.
- P. 105, l. 18.—MS. G reads नृपते: for "नृपनी."
- P. 106, l. 4.—देवस्य सेनापतेः. Cf. note on p. 90, l. 5. Mark the addition of देवस्य to the name of सेनापतिः पुष्पमित्रः, whereas वीरसेन in l. 1 is styled simply सेनापतिः
- P. 106, l. 7.—सोपचारकम्. An adverb. G has सोपचारम्.
- P. 106, l. 9.—अग्रहे तदोमुहं एव गो हिभं. 'My heart has already been eagerly expecting to hear some news about my son.' तदोमुहम्, lit. 'looking towards that,' 'with face turned towards that.' तदो, scil., the affairs of her son.
- P. 106, l. 12.—यज्ञशरणात्. Construe with "अनुदशयति." यज्ञशरणात्, 'from the sacrificial compound,' 'यज्ञस्थानात्' 'यज्ञमण्डपाद्वा.' This marks the place whence the epistle was despatched. Cf. "अग्निशरणम्" S'ākuntala, p. 105, l. 17, Calc. Ed. 1860. Also "अग्निशरणाद्-च्छता महेन्द्रमन्दिरम्," Vikramorvas'ī, Act III.
- P. 106, l. 13.—वैदिशस्थम्. See note on p. 92, l. 5.
- P. 107, l. 2.—सिन्धोः. G's reading, सिद्धार्यो for "सिन्धोः," is, if correct, deserving of particular attention.
- P. 107, l. 10.—अंशुमतेव सगरः. See Wilson's Vishṇu Purāṇa, p. 377 *et seqq.*
- P. 107, l. 11.—कालहीनम्, 'without delay.' Lit. *without time.*
- P. 107, l. 11.—विगतरोषचेतसा. It is not known whether there was any misunderstanding or quarrel between Agnimitra and his father. We can only understand the propriety of विगतरोषचेतसा by sup-

posing that Agnimitra had disapproved of his father's having sent out the boy Vasumitra as champion of the courser. And in support of this supposition, it may be added, that the words, योसौ... वसुमित्रं गोप्तरमादिश्य... नुरगो विसृष्टः, clearly imply that Agnimitra knew already of young Vasumitra's mission. See also p. 90, ll. 5, 6.

- P. 108, l. 1.—होदि, referring to the Parivrājikā.
- P. 108, l. 4.—वीरविजृम्भितेन, 'अनया वीरचेष्टया.'
- P. 108 l. 7.—वह्नेरपी दग्धुरिवोरुजन्मा, 'as the Thigh-born of that fire, the consumer of the waters.' For the myth of Aurva's birth from his mother's thigh, and for the destructive flame which afterwards proceeded from him and was made to abide in the waters of the ocean, with the mouth of a horse, see Wils. V. P. p. 290, Note 1.
- P. 108, l. 8.—यज्ञसेनश्यालमुररीकृत्य, 'पुरस्कृत्य,' यज्ञसेनश्यालादय इत्यर्थः.
- P. 109, l. 3.—मह वभणेण. MS. G has मह भणुणएण.—अणुणेहि. See note on p. 95, l. 6.
- P. 109, l. 10.—सरिसं, 'right,' 'proper.' MS. G reads: सरिसं खु देवोए पहवदीए पुढमं संकप्पिदं &c.
- P. 110, l. 3.—इदानीमपि, *i.e.*, as hitherto.
- P. 110, l. 4.—पिअणिवेदणणुरुवं. The पिअं, here referred to, is the good news of Vasumitra's success.
- P. 110, l. 11.—देवोए दिण्णदेवीसहं. Cf. Ratnāvalī, Act IV., "रत्नावलीमङ्गल्या देवोशब्देन प्रसादं करोति," p. 65, l. 23, Calc. Ed. Sam. 1921.
- P. 111, l. 4.—अप्याकरं &c. Construe अपि with 'मणिजातिः.'
- P. 111, l. 6.—लङ्घिदेत्ति. MS. G reads ण लब्धिदं instead.
- P. 112, l. 6.—प्रतिपक्षेणापि, 'even by giving new brides to their husbands who thereby become their rivals.'

P. 112, l. 11.—अहंविभट्टिणा पसादमेत्तेण संभावइद्व्वत्ति, 'that I also should be honoured by reconciliation and pardon;' *i.e.* the king should pardon her haughty conduct. See p. 60. MS. G reads thus :
इरावदी विण्णवेदि । जं उवभारादिकमेण तदा अहं अवरध्धा भट्टिणो ता अण्णुरूपं
मए आभरिदं । संपदं संपुण्णमणोरहेण भट्टिणा अहंवि पसादमेत्तेण संभावइद्व्वत्ति.

P. 113, l. 1.—चरितार्थम्, 'who has got what he wanted,' *i.e.* happy.

P. 113, l. 2.—सभाजयितुमिच्छामि, 'I wish to salute him,' 'I wish to pay him my respects.' Cf. S'ākuntala, Act V., "इसीभो देवं सभाजइदुं आभदेत्ति," p. 106, l. 8, Calc. Ed. 1860.

1000

000

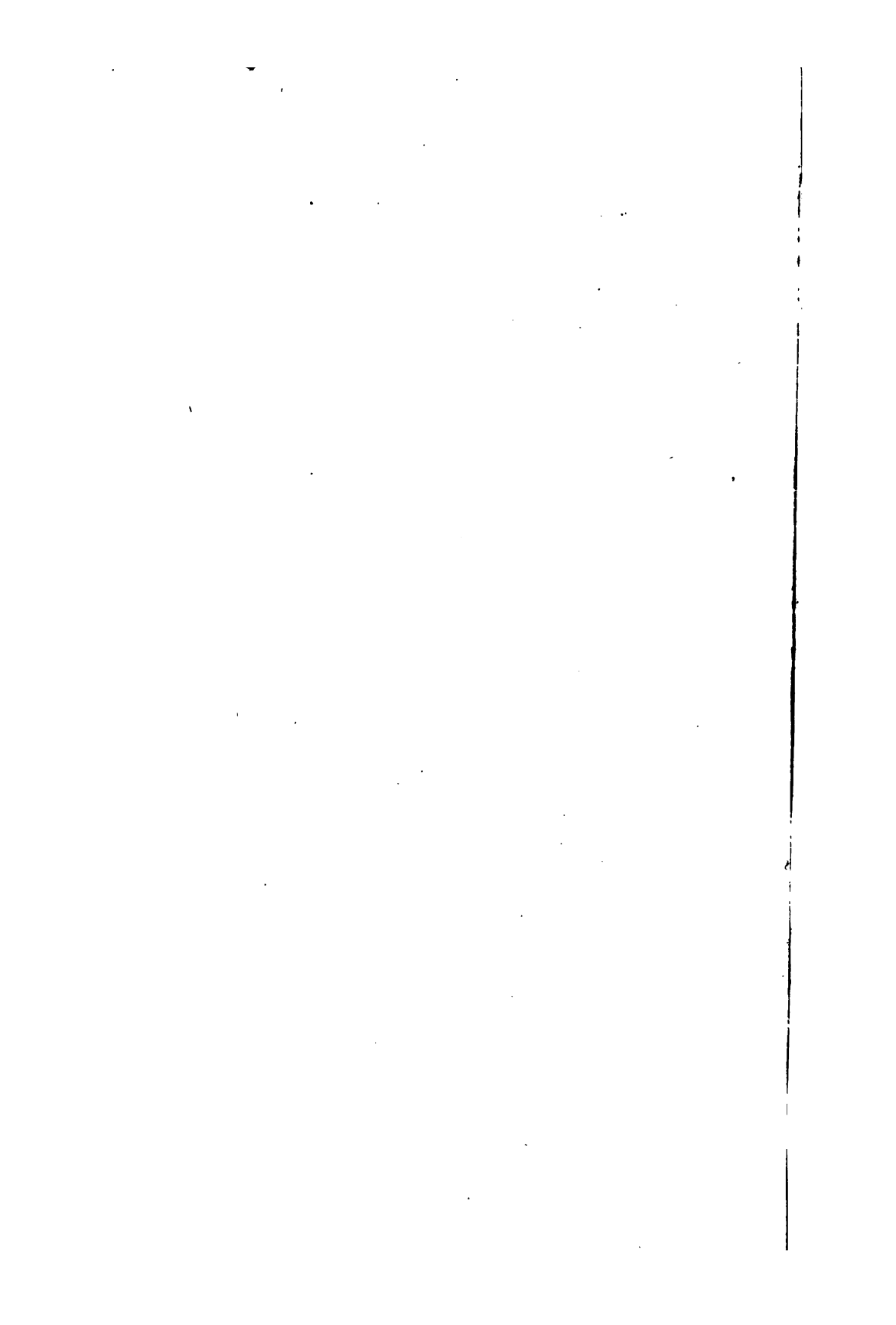
has:

मुद्रा

विधि

पर

विधि

[The page contains extremely faint and illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the document. The text is too light to transcribe accurately.]

**UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY
BERKELEY**

**Return to desk from which borrowed.
This book is DUE on the last date stamped below.**

30 Apr 1968 L
10 Oct 5 1 LU

MAR 13 1968 25

REC'D

APR 10 '68 - 5 M

LOAN DEPT.

REC'D LD APR 20 1970 8 9
REC'D LD JUN 10 70 - 11 AM 6 2
MAR 12 1962

MIL 14 1967 2 6

REC'D LD

AUG 10 1967

YC188822

456383

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

U.C. LIBRARY

